

Πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών στη δικαιοσύνη για οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα

Υλικό επιμόρφωσης για την πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών στη δικαιοσύνη

Πρόγραμμα FAIR, Απρίλιος 2018

® Πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών στη δικαιοσύνη για οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα

© Copyright International Commission of Jurists - European Institutions

Απρίλιος 2018

The FAIR (Fostering Access to Immigrant children's Rights) project has been implemented by the International Commission of Jurists - European Institutions in 2016-2018 and supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union and Open Society Foundations.

III. Πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών στη δικαιοσύνη για οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα

Επιμορφωτικό υλικό για την πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών στη δικαιοσύνη

Πρόγραμμα FAIR

Απρίλιος 2018

Πίνακας περιεχομένων

III. Πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών στη δικαιοσύνη για οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα.....	1
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
1. Οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (δικαιώματα ΟΚΜ)	5
2. Πηγές των δικαιωμάτων ΟΚΜ	6
3. Η υποχρέωση σεβασμού, προστασίας, εκπλήρωσης.....	7
Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, άρθρο 2	8
4. Ελάχιστες βασικές υποχρεώσεις	9
5. Δυνατότητα διεκδίκησης.....	10
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 9, Η εθνική εφαρμογή του Συμφώνου, Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1998/24 ..	11
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 9, Η εθνική εφαρμογή του Συμφώνου, Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1998/24 ..	11
6. Έννομη προστασία και αποζημίωση	12
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 9, Η εθνική εφαρμογή του Συμφώνου, Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1998/24..	13
7. Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού	13
8. Απαγόρευση των διακρίσεων	13
<i>Derksen και Bakker κατά Ολλανδίας, Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Αναφορά αρ. 976/2001, Έγγ. ΟΗΕ CCPR/C/80/D/976/2001 (2004)</i>	<i>17</i>
<i>Guberina κατά Κροατίας, ΕΔΔΑ, Προσφυγή αρ. 23682/13, Απόφαση από 22 Μαρτίου 2016</i>	<i>17</i>
9. Εξωεδαφικές υποχρεώσεις.....	17
II. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΕ ΕΠΑΡΚΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ	18
1. Εισαγωγή.....	18
Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, Άρθρο 11.....	18
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 12, Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/5.....	18
2. Το δικαίωμα στο νερό	19
3. Το δικαίωμα στην τροφή.....	22
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 12, Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/5.....	22
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 12, Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/5.....	22
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 12, Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/5.....	23

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 12, Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/5.....	23
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 12, Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/5.....	23
4. Επαρκές επίπεδο διαβίωσης έναντι συνθηκών ένδειας στη διαβίωση: η σχέση με το δικαίωμα στη ζωή	24
5. Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση.....	26
Το δικαίωμα στην επαρκή στέγη προστατεύεται ως μέρος του δικαιώματος σε επαρκές επίπεδο διαβίωσης στο άρθρο 11 του ΔΣΟΚΜ. Μια πιο λεπτομερής περιγραφή του τι επιφέρει το δικαίωμα στη στέγαση, υπάρχει στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη.....	26
Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Αναθεωρημένος), Άρθρο 31 (Το δικαίωμα στη στέγαση)	26
Όσον αφορά την εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος στη στέγαση, οι συμβαλλόμενοι υποχρεούνται να λάβουν μέτρα με σκοπό:	27
1. την προώθηση της πρόσβασης στη στέγαση επαρκούς επιπέδου,.....	27
2. την πρόληψη και μείωση του αριθμού των αστέγων με στόχο τη σταδιακή εξάλειψη,	27
3. να καταστούν οι τιμές στέγασης προσιτές σε όσους δεν διαθέτουν αρκετούς πόρους.	27
Όσον αφορά τους μετανάστες, το δικαίωμα στη στέγαση περιορίζεται σε ένα δικαίωμα καταλύματος.	27
Οδηγία της ΕΕ για την υποδοχή, άρθρο 18 (Απαιτήσεις τις ουσιαστικές συνθήκες υποδοχής).....	27
1. Εφόσον η στέγαση παρέχεται σε είδος, θα πρέπει να λαμβάνει μία από τις κατωτέρω μορφές ή να αποτελεί συνδυασμό τους:.....	27
α).....	27
χώρο που χρησιμοποιείται προς τον σκοπό της στέγασης των αιτούντων κατά τη διάρκεια της εξέτασης αίτησης διεθνούς προστασίας που ασκείται στα σύνορα ή σε ζώνες διέλευσης·	27
β).....	27
κέντρα φιλοξενίας που εξασφαλίζουν κατάλληλο βιοτικό επίπεδο·	27
γ).....	27
ιδιωτικές κατοικίες, διαμερίσματα, ξενοδοχεία ή άλλοι χώροι προσαρμοσμένοι για τη στέγαση αιτούντων.	27
3. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη ιδιαίτερα ζητήματα σχετικά με το φύλο και την ηλικία, καθώς και την κατάσταση ευάλωτων προσώπων, στην περίπτωση αιτούντων εντός των χώρων και των κέντρων φιλοξενίας που αναφέρονται στην παράγραφο 1 στοιχεία α) και β). [...]	27
Μαζί με αυτά τα παραδείγματα ειδικών δικαιωμάτων στέγασης, μερικές φορές μπορούμε να υποστηρίξουμε τα δικαιώματα για επαρκή στέγαση με βάση, για παράδειγμα, το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ (ιδιωτική και οικογενειακή ζωή), άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 1 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα στην περιουσία) και το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ (απαγόρευση της απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης).	27
5.1 Ελάχιστη βασική υποχρέωση: Στέγαση.....	27
<i>DCI κατά Ολλανδίας</i> , Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Προσφυγή Αρ.47/2008, Απόφαση από 20 Οκτωβρίου 2009	28
<i>DCI κατά Βελγίου</i> , Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Προσφυγή Αρ.69/2011, Απόφαση 23 Οκτωβρίου 2012	29
5.2 Επάρκεια στέγασης	30
5.3 Πρόσβαση και ασφάλεια κατοικίας, αναγκαστικές εξώσεις	31

5.4	Απαγόρευση διακρίσεων	32
5.5	Νομικά βοηθήματα.....	34
III. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ		35
Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (ICESCR), Άρθρο 9		35
ΕΟΚΜΔ, Γενικό σχόλιο Αρ. 19, Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια (Άρθ. 9), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/GC/19		35
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 19, Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια (Άρθ. 9), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/GC/19		36
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 19, Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια (Άρθ. 9), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/GC/19		36
Βασικές υποχρεώσεις		36
1. Προστασία του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλεια μέσω του δικαιώματος στην ιδιοκτησία.....		36
<i>Gygyusz</i> κατά <i>Αυστρίας</i> , ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 17371/90, Απόφαση από 16 Σεπτεμβρίου 1996		36
Στην υπόθεση <i>Koua Poirrez κατά Γαλλίας</i> , το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε για μία υπόθεση όπου τα οφέλη απορρίφθηκαν βάσει υπηκοότητας. Το όφελος θεωρήθηκε ιδιοκτησιακό δικαίωμα, το οποίο με τη σειρά του κατέστησε δυνατό για το δικαστήριο να εκτιμήσει εάν η άρνηση με βάση την υπηκοότητα αποτελούσε απαγορευμένο λόγο διάκρισης.....		37
<i>Koua Poirrez κατά Γαλλίας</i> , ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 40892/98, Απόφαση από 30 Σεπτεμβρίου 2003		37
2. Προστασία του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλεια μέσω του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή.....		38
<i>Niedzwiecki κατά Γερμανίας</i> , ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 58453/00, Απόφαση από 25 Οκτωβρίου 2005		38
<i>Weller κατά Ουγγαρίας</i> , ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 44399/05, Απόφαση από 31 Μαρτίου 2009.....		38
<i>N.P. κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας</i> , ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 58455/13, Απόφαση από 6 Οκτωβρίου 2015		39
3. Παιδιά μεταναστών (χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα).....		39
IV. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΥΨΗΛΤΕΡΟ ΕΦΙΚΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΥΓΕΙΑΣ		43
Το δικαίωμα στην υγεία: απαγόρευση διακρίσεων		45
<i>FIDH κατά Γαλλίας</i> , Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Προσφυγή Αρ.14/2003, Απόφαση 8 Σεπτεμβρίου 2004.....		46
V. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΜΟΡΦΩΣΗ		47
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Νο. 13, Το δικαίωμα στη μόρφωση (άρθρο 13 του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/10.....		48
ΕΔΠ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 1, Άρθρο 29 (1): Οι σκοποί της μόρφωσης, Έγγ. ΟΗΕ CRC/GC/2001/1.49		49
Αν και μεγάλα τμήμα του δικαιώματος στη μόρφωση πρέπει να επιτευχθούν μέσω προοδευτικής πραγμάτωσης, υπάρχουν ορισμένες πτυχές του δικαιώματος που έχουν άμεσο αποτέλεσμα.....		49
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 13, Το δικαίωμα στη μόρφωση (άρθρο 13 του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/10.....		49
<i>Ropotaryoní κατά Βουλγαρίας</i> , ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 5335/05, Απόφαση από 21 Ιουνίου 2011		50

Απαγόρευση διακρίσεων και το Δικαίωμα στη μόρφωση.....	51
ΕΔΠ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 1, Άρθρο 29 (1): Οι σκοποί της μόρφωσης, Έγγ. ΟΗΕ CRC/GC/2001/1	51
ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 13, Το δικαίωμα στην εκπαίδευση (άρθρο 13 του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/10	51
Ρομποτaronί κατά Βουλγαρίας, ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 5335/05, Απόφαση από 21 Ιουνίου 2011	52

Το παρόν εγχειρίδιο κατάρτισης (μέρος μιας σειράς υλικού επιμόρφωσης¹ αναφορικά με την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών-μεταναστών) παρέχει στους νομικούς στην ΕΕ το διεθνές νομικό πλαίσιο αναφορικά με τα δικαιώματα ΟΚΜ (οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά –ESC). Πιο λεπτομερής ανάπτυξη είναι διαθέσιμη στο [Έκδοση της ICJ \[Διεθνούς Επιτροπής Νομικών\]: Αποφάσεις επί Οικονομικών, Κοινωνικών και Μορφωτικών Δικαιωμάτων σε εθνικό επίπεδο.](#)

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όλα τα παιδιά², συμπεριλαμβανομένων των παιδιών-μεταναστών, έχουν δικαιώματα και έχουν δικαίωμα σε οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (δικαιώματα ΟΚΜ) σύμφωνα με τη διεθνή νομοθεσία και τη νομοθεσία της ΕΕ.

1. Οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (δικαιώματα ΟΚΜ)

Αν και συναντάται λιγότερο συχνά στις μέρες μας, ορισμένες φορές έχει υπάρξει διαχωρισμός ανάμεσα στη φύση των οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων (δικαιώματα ΟΚΜ) αφενός, και των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων αφετέρου. Σύμφωνα με τη σύγχρονη νομοθεσία περί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η άποψη αυτή δεν ισχύει. Ο Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ (1945) δεν διαφοροποιεί τις δύο ομάδες δικαιωμάτων στα Άρθρα του 55 και 56. Ομοίως, ούτε στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ) του 1948 γίνεται διαχωρισμός. Όταν τα δικαιώματα κατοχυρώθηκαν με διεθνή σύμφωνα (ΔΣΑΠΔ και ΔΣΟΚΜΔ), οι δύο ομάδες δικαιωμάτων περιλήφθηκαν σε χωριστά έγγραφα για λόγους που αντικατόπτριζαν τις πολιτικές δυναμικές εκείνης της εποχής. Ως συμβάσεις, και στις δύο ομάδες δικαιωμάτων αποδόθηκε ίση κανονιστική ισχύς ως νόμιμα δικαιώματα που υπόκεινται στις νομικές υποχρεώσεις των Κρατών να υλοποιήσουν αυτά τα δικαιώματα. Και η Διακήρυξη της Βιέννης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, που υιοθετήθηκε με τη σύμφωνη γνώμη όλων των κρατών μελών του ΟΗΕ στην Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του 1993, επιβεβαίωσε ότι “Όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι παγκόσμια, αδιαίρετα κα αλληλοεξαρτώμενα και αλληλένδετα. Η διεθνής κοινότητα πρέπει να αντιμετωπίζει τα δικαιώματα του ανθρώπου σφαιρικά και με τρόπο ισότιμο και δίκαιο, επί ίσοις όροις και με την ίδια έμφαση.” ([Διακήρυξη της Βιέννης και Πρόγραμμα δράσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα](#), παρ. 5).

Όντως, η σύγχρονη τάση είναι ο πλήρης διαχωρισμός των εννοιών των ατομικών-πολιτικών (ΑΠ) και των ΟΚΜ δικαιωμάτων, ως διαφορετικών ομάδων δικαιωμάτων. Αυτό είναι εμφανές και στην άποψη της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου:

ΟΗCHR, Ένημερωτικό δελτίο υπ’ αρ. 33: Συχνές ερωτήσεις για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα’ (Δεκέμβριος 2008)

¹ Το παρόν υλικό επιμόρφωσης για την πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών στη δικαιοσύνη δημιουργήθηκε ως μέρος του προγράμματος FAIR (Ενίσχυση της Πρόσβασης των παιδιών-μεταναστών στα Δικαιώματα) και περιλαμβάνει τα ακόλουθα εγχειρίδια κατάρτισης:

- 0. Κατευθυντήριες αρχές και ορισμοί,
- I. Πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών σε δίκαιες διαδικασίες, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων ακρόασης και συμμετοχής στις διαδικασίες,
- II. Πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών στη δικαιοσύνη υπό καθεστώς κράτησης,
- III. Πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών στη δικαιοσύνη για οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα
- IV. Πρόσβαση των παιδιών-μεταναστών στη δικαιοσύνη σχετικά με την προστασία του δικαιώματός τους στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή
- V. Προσφυγή μέσω διεθνών οργάνων και μηχανισμών για τα δικαιώματα του ανθρώπου
- VI. Πρακτικό εγχειρίδιο για δικηγόρους κατά την εκπροσώπηση παιδιών

² Παιδιά νοούνται τα άτομα κάτω από την ηλικία των 18 ετών (για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους ορισμούς, ανατρέξτε στην Ενότητα εκπαίδευσης 0. Αρχές και ορισμοί).

«Στο παρελθόν, υπήρχε η τάση να μιλάμε για οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα σαν να ήταν θεμελιωδώς διαφορετικά από τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Όμως, αυτή η κατηγοριοποίηση είναι τεχνητή και αυτοαναϊρούμενη [...] γιατί όταν αναλύονται ενδελεχώς, οι κατηγορίες δικαιωμάτων όπως είναι τα «ατομικά και πολιτικά δικαιώματα» ή «τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα» δεν έχουν πολύ νόημα. Για τον λόγο αυτό, καθίσταται όλο και πιο συνήθης η αναφορά σε ατομικά, μορφωτικά, οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.»

Ουσιαστικά υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στις δύο ομάδες δικαιωμάτων. Με την προέλευσή τους να πηγάζει στον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ και την ΟΔΔΑ, όλα τα δικαιώματα του ανθρώπου έχουν σχεδιαστεί για την προστασία των ανθρώπων από ενέργειες και συνθήκες που αντιβαίνουν στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 3, Η φύση των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων κρατών (άρθρο 2., παρ. 1, του Συμφώνου), έγγραφο ΟΗΕ E/1991/23

8. [...] Υπό αυτό το πρίσμα, η Επιτροπή επιβεβαιώνει ότι τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στο Σύμφωνο επιδέχονται εφαρμογής στο πλαίσιο ευρέος φάσματος οικονομικών και πολιτικών συστημάτων, δεδομένου μόνο ότι η αλληλεξάρτηση και αδιαιρετότητα των δύο ομάδων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως μεταξύ άλλων βεβαιώνεται στο προοίμιο του Συμφώνου, αναγνωρίζεται και αντικατοπτρίζεται στο εν λόγω σύστημα.

2. Πηγές των δικαιωμάτων ΟΚΜ

Το βασικό οικουμενικό έγγραφο που διέπει τα Δικαιώματα ΟΚΜ είναι το ΔΣΟΚΜΔ. Όμως, αναφορικά με τα δικαιώματα των παιδιών, η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία περιέχει τόσο τα ΑΠ όσο και τα ΟΚΜ δικαιώματα, αναλύει με περισσότερη λεπτομέρεια πολλά από τα δικαιώματα. Η Σύμβαση για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία επίσης εμπεριέχουν σημαντικές Υποχρεώσεις αναφορικά με τα Δικαιώματα ΟΚΜ.

Ουσιώδη για να αποσαφηνιστεί η φύση και το αντικείμενο των δικαιωμάτων ΟΚΜ σύμφωνα με την ΕΟΚΜΔ είναι τα Γενικά Σχόλια της Επιτροπής για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, του φορέα που είναι επιφορτισμένος με την παροχή της επίσημης ερμηνείας του Συμφώνου. Μέχρι σήμερα, η Επιτροπή έχει εκδώσει 23 Γενικά Σχόλια, που καλύπτουν τα περισσότερα δικαιώματα και υποχρεώσεις (η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Επιτροπή ΕΕΔΚΓ έχουν επίσης εκδώσει Γενικά Σχόλια και Γενικές Συστάσεις). Επίσης σημαντικά είναι τα πρότυπα που διατύπωσε το όργανο εμπειρογνομόνων σχετικά με τα ΟΚΜ Δικαιώματα, που ενημερώθηκαν από και επίσης ενημέρωσαν το έργο της ΕΟΚΜΔ, τις Ειδικές Διαδικασίες του ΟΗΕ και άλλες διεθνείς αρχές. Εδώ περιλαμβάνονται οι [Αρχές του Λιμβούργου του 1986 για την Εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα](#) (που υιοθετήθηκε στις 8 Ιανουαρίου 1987, και αναπαράγεται στο έγγραφο του ΟΗΕ E/CN.4/1987/17), οι [Κατευθυντήριες Οδηγίες του Μάαστριχτ του 1996 για τις Παραβιάσεις των Οικονομικών, Κοινωνικών και Μορφωτικών Δικαιωμάτων](#) (αναπαράγονται στο 20 Human Rights Quarterly 459, 691-704 (1998)), οι [αρχές του Μάαστριχτ του 2011 για τις Εξωεδαφικές Υποχρεώσεις των Κρατών στον Τομέα των Οικονομικών, Κοινωνικών και Μορφωτικών Δικαιωμάτων](#) (αναπαράγονται, με Σχολιασμό, στο 34 Human Rights Quarterly 1084).

Τα εθνικά έγγραφα για τα ανθρώπινα δικαιώματα επίσης αναφέρονται στα ΟΚΜ δικαιώματα. Στην Ευρώπη, είναι ο [Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης](#) ή η [Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου](#). Για άλλες βασικές πηγές, ανατρέξτε στην [Έκδοση της ICJ \[Διεθνούς Επιτροπής Νομικών\]: Αποφάσεις επί Οικονομικών, Κοινωνικών και Μορφωτικών Δικαιωμάτων σε εθνικό επίπεδο](#).

3. Η υποχρέωση σεβασμού, προστασίας, εκπλήρωσης

Τα δικαιώματα ΟΚΜ δημιουργούν νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις για τα Κράτη αναφορικά με τον **σεβασμό, την προστασία και την εκπλήρωση**. Η ΟΚΜΔ έχει υιοθετήσει και αναπτύξει μία τρίπτυχη κατηγοριοποίηση των υποχρεώσεων των κρατών προκειμένου να διασφαλίσει τα δικαιώματα του Συμφώνου.

- (1) Η υποχρέωση του **σεβασμού** επιφέρει το καθήκον της οργάνωσης του κρατικού μηχανισμού και της απαλλαγής της δημόσιας εξουσίας που δεν εμπλέκεται στην απόλαυση των ΟΚΜ δικαιωμάτων. Έτσι, για παράδειγμα, οι αναγκαστικές εξώσεις από το Κράτος, παραβιάζοντας το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση, ουσιαστικά αποτελεί παράβαση καθήκοντος σεβασμού του εν λόγω δικαιώματος
- (2) Η υποχρέωση της **προστασίας** επιφέρει τη λήψη όλων των πρακτικών μέτρων για τη διασφάλιση κατά του κινδύνου παρεμπόδισης από τρίτους της απόλαυσης των δικαιωμάτων ΟΚΜ: π.χ. ιδιωτικούς φορείς και άλλα Κράτη και οργανώσεις. Έτσι, για παράδειγμα, η μη δέουσα αποτροπή μιας εταιρείας από την επιβολή μιας αναγκαστικής έξωσης θα αποτελούσε παραβίαση του καθήκοντος για προστασία.
- (3) Η υποχρέωση της **εκπλήρωσης** απαιτεί τα Κράτη να λάβουν κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, προϋπολογιστικά, νομικά και άλλα μέτρα προς την πλήρη υλοποίηση των δικαιωμάτων ΟΚΜ. Η υποχρέωση μπορεί να πρέπει να εκπληρωθεί μέσω διεθνούς βοήθειας και συνεργασίας.

Αν και δεν ταιριάζουν απόλυτα σε αυτές τις κατηγορίες όλες οι μέθοδοι επίτευξης της ολοκληρωτικής απόλαυσης ενός δικαιώματος του ανθρώπου και όλες οι ενέργειες ή παραλείψεις του Κράτους, καθώς οι περισσότερες διαδικασίες εμπίπτουν σε διάφορες κατηγορίες, το θέμα αυτό έχει υπάρξει καθοριστικό στη διαμόρφωση της ανάπτυξης της νομολογίας εθνικών και διεθνών μηχανισμών προστασίας.³

Η ακόλουθη υπόθεση αποτελεί παράδειγμα για το πώς έχει αξιολογήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων τη συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις του Κράτους και, συγκεκριμένα, την τριλογία των ειδικών καθηκόντων σεβασμού (παρ. 52), προστασίας (παρ. 71) και εκπλήρωσης (παρ. 40).

Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά κατά Πορτογαλία, Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Προσφυγή αρ. 61/2010, Απόφαση από 30 Ιουνίου 2011

40. Ως εκ τούτου, δεδομένων των συνεχιζόμενων επισφαλών συνθηκών στέγασης για ένα μεγάλο μέρος της κοινότητας Ρομά, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η Κυβέρνηση δεν έχει επιδείξει τη λήψη επαρκών μέτρων για να διασφαλίσει ότι οι Ρομά διαβιούν σε συνθήκες στέγασης που πληρούν τα ελάχιστα πρότυπα, η κατάσταση παραβιάζει το Άρθρο Ε σε συνδυασμό με το Άρθρο 31 παρ. 1.

[...]

52. [Η] Επιτροπή [...] κρίνει ότι οι ιδιαίτερες διαφορές των Ρομά δεν έχουν ληφθεί επαρκώς υπόψη κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων στέγασης και ότι ορισμένα εξ αυτών των προγραμμάτων έχουν οδηγήσει στον διαχωρισμό των Ρομά ή έχουν στιγματιστεί από διάκριση.

[...]

71. Οπότε, η Επιτροπή κρίνει ότι η ανικανότητα και απροθυμία των κεντρικών αρχών να επιβλέψουν/ συντονίσουν σωστά την εφαρμογή των προγραμμάτων στέγασης σε τοπικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές καταστάσεις των Ρομά, παραδείγματος χάριν λαμβάνοντας δράση κατά των δήμων εκείνων όπου τα προγράμματα στέγασης οδήγησαν στην απομόνωση ή τον διαχωρισμό των Ρομά, επιδεικνύουν την έλλειψη μιας «συνολικής και συντονισμένης προσέγγισης» στον τομέα αυτό, που συντελεί στην παραβίαση του Άρθρου Ε σε συνδυασμό με το Άρθρο 30.

³ ICJ, ['Έκδοση της ICJ \[Διεθνούς Επιτροπής Νομικών\]: Αποφάσεις επί Οικονομικών, Κοινωνικών και Μορφωτικών Δικαιωμάτων σε εθνικό επίπεδο](#) σελ. 53.

Η ΕΟΚΜΔ του ΟΗΕ συχνά καθορίζει τι απαιτείται για τα τρία επίπεδα των υποχρεώσεων στα Γενικά της Σχόλια. Για παράδειγμα, αναφορικά με το δικαίωμα στην τροφή:

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 12, Το δικαίωμα στην επαρκή τροφή (αρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ Ε/С.12/1999/5

15. Το δικαίωμα στην επαρκή τροφή, όπως κάθε άλλο δικαίωμα του ανθρώπου, επιβάλλει τρεις τύπους ή επίπεδα υποχρεώσεων στα συμβαλλόμενα κράτη: τις υποχρεώσεις του σεβασμού, της προστασίας και της εκπλήρωσης. Με τη σειρά της, η υποχρέωση της εκπλήρωσης εμπεριέχει τόσο την υποχρέωση της διευκόλυνσης όσο και την υποχρέωση της παροχής. Η υποχρέωση του σεβασμού της υπάρχουσας πρόσβασης σε επαρκή τροφή απαιτεί τα συμβαλλόμενα κράτη να μην λαμβάνουν οποιαδήποτε μέτρα που καταλήγουν στην αποτροπή της εν λόγω πρόσβασης. Η υποχρέωση της προστασίας απαιτεί μέτρα από το Κράτος που διασφαλίζουν ότι οι επιχειρήσεις ή τα άτομα δεν στερούν από άτομα την πρόσβασή τους σε επαρκή τροφή. Η υποχρέωση της εκπλήρωσης (διευκόλυνσης) σημαίνει ότι το Κράτος πρέπει προορατικά να προβαίνει σε ενέργειες που έχουν στόχο την ενίσχυση της πρόσβασης των ατόμων και της αξιοποίησης των πόρων και των μέσων που διασφαλίζουν τη διαβίωσή τους, συμπεριλαμβανομένης της ασφάλειας της τροφής.

Οι υποχρεώσεις του σεβασμού και της προστασίας έχουν **άμεσο αποτέλεσμα**. Για το επίπεδο της «εκπλήρωσης» της υποχρέωσης, ισχύει η αρχή της «προοδευτικής εκπλήρωσης». Το Άρθρο 2 του ΔΣΟΚΜΔ απαιτεί από τα συμβαλλόμενα κράτη να «προβούν σε βήματα»... «στο μέγιστο των...διαθέσιμων πόρων» στη λήψη των «βημάτων» για την **προοδευτική εκπλήρωση** των δικαιωμάτων που προστατεύουν.

Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, άρθρο 2

1. Καθένα από τα κράτη που συμβάλλονται με το Σύμφωνο αυτό αναλαμβάνει την υποχρέωση να ενεργεί τόσο με δικές του προσπάθειες όσο και με τη διεθνή βοήθεια και συνεργασία, ιδιαίτερα στο οικονομικό και τεχνικό πρόγραμμα, με όλα τα διαθέσιμα μέσα του, με σκοπό να εξασφαλίσει προοδευτικά την πλήρη άσκηση των αναγνωριζόμενων δικαιωμάτων, χρησιμοποιώντας όλα τα κατάλληλα μέσα στα οποία περιλαμβάνεται ειδικότερα και η λήψη νομοθετικών μέτρων

Προοδευτική πραγμάτωση της εκπλήρωσης των ΟΚΜ δικαιωμάτων και μη οπισθοδρόμηση

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 3, Η φύση των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων κρατών (αρθ. 2, παρ. 1 του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ Ε/1991/23

9. [...] Η έννοια της προοδευτικής πραγμάτωσης αποτελεί αναγνώριση του γεγονότος ότι η πλήρης πραγμάτωση όλων των οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων γενικά δεν θα μπορέσει να επιτευχθεί εντός μικρού χρονικού διαστήματος. [...] Πάραυτα, το γεγονός ότι η πραγμάτωση σε βάθος χρόνου, ή με άλλα λόγια προοδευτικά, προβλέπεται στο Σύμφωνο, δεν θα πρέπει να παρερμηνευθεί ως ότι στερεί από την υποχρέωση κάθε ουσιώδες νόημα. Από τη μία πλευρά αποτελεί μια απαραίτητη έννοια ευελιξίας, που αντικατοπτρίζει τις αληθινές συνθήκες του πραγματικού κόσμου και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει κάθε χώρα στη διασφάλιση της πλήρους πραγμάτωσης των οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων. Από την άλλη πλευρά, η φράση πρέπει να γίνεται αντιληπτή υπό το πρίσμα του συνολικού σκοπού, δηλαδή του ίδιου του λόγου ύπαρξης, του Συμφώνου, που είναι η θέσπιση σαφών υποχρεώσεων για τα συμβαλλόμενα κράτη αναφορικά με την πλήρη πραγμάτωση των εν λόγω δικαιωμάτων. Οπότε επιβάλλει μια υποχρέωση δράσης όσο πιο

εσπευσμένα και αποτελεσματικά είναι δυνατόν προς την επίτευξη του στόχου. Επιπλέον, οποιαδήποτε εκ προθέσεως οπισθοδρομικά μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση χρειάζονται πολλή προσεκτική εξέταση και θα πρέπει να είναι απόλυτα δικαιολογημένα με αναφορά στο σύνολο των δικαιωμάτων που προβλέπονται στο Σύμφωνο και στο πλαίσιο της πλήρους αξιοποίησης των μέγιστων διαθέσιμων πόρων.

Η Επιτροπή ΕΟΚΜΔ αναγνωρίζει λοιπόν ότι η πλήρης πραγμάτωση των ΟΚΜ δικαιωμάτων σε ολόκληρο το φάσμα τους ενδέχεται να χρειαστεί χρόνο μέχρι να επιτευχθεί σε ορισμένα κράτη. Υπάρχουν, όμως, διάφοροι περιοριστικοί όροι. Πρώτον, οποιαδήποτε κωλυσιεργία στην πρόοδο προς την προστασία των ΟΚΜ δικαιωμάτων αντιβαίνει τις υποχρεώσεις τους. Τα βήματα προς την πλήρη πραγμάτωση πρέπει να είναι στοχευμένα και να μην έχουν αόριστη διάρκεια. Δεύτερον, η οπισθοδρόμηση (η προς τα όπισθεν πορεία για την πραγμάτωση του δικαιώματος) απαγορεύεται εξ ορισμού. Τέλος, ένα καίριο στοιχείο είναι ότι δεν υπόκεινται όλα τα δικαιώματα του Συμφώνου στην έννοια της προοδευτικής πραγμάτωσης. Η Επιτροπή αναφέρει ότι η απαγόρευση των διακρίσεων, η «πραγματοποίηση ενεργειών» και οι ελάχιστες βασικές υποχρεώσεις είναι υποχρεώσεις άμεσου αποτελέσματος.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 3, Η φύση των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων κρατών (αρθ. 2, παρ. 1 του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ E/1991/23

1. [...] Συγκεκριμένα, ενώ το Σύμφωνο προβλέπει την προοδευτική πραγμάτωση και αναγνωρίζει τους περιοριστικούς παράγοντες λόγω των ορίων των διαθέσιμων πηγών, επιβάλλει επίσης διάφορες υποχρεώσεις που είναι άμεσου αποτελέσματος. Εξ αυτών, δύο είναι ιδιαίτερης σημασίας στην κατανόηση της ακριβούς φύσης των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων κρατών. Μία εξ αυτών, που αναφέρεται σε ένα χωριστό γενικό σχόλιο και που πρέπει να εξεταστεί από την Επιτροπή στην έκτη της συνεδρία, είναι η «απόκτηση εγγυήσεων» ότι τα σχετικά δικαιώματα «θα ασκούνται χωρίς διακρίσεις...».
2. Το άλλο είναι η αναφορά στο άρθρο 2 (1) «της πραγματοποίησης ενεργειών», το οποίο από μόνο του δεν προβλέπεται ούτε περιορίζεται από άλλες θεωρήσεις. [...] Έτσι, ενώ η πλήρης πραγμάτωση των σχετικών δικαιωμάτων μπορεί να επιτευχθεί προοδευτικά, πρέπει να γίνουν βήματα προς την επίτευξη του σκοπού εντός εύλογου, σύντομου διαστήματος μετά τη θέση σε ισχύ του Συμφώνου στα αντίστοιχα κράτη. Τα βήματα αυτά πρέπει να είναι όσο πιο προσεκτικά, συγκεκριμένα και στοχευμένα είναι δυνατόν ως προς την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το Σύμφωνο. [...]
10. [Η] Επιτροπή είναι της άποψης ότι μία ελάχιστη βασική υποχρέωση για τη διασφάλιση της ικανοποίησης, τουλάχιστον ελάχιστων ουσιαστικών επιπέδων καθενός δικαιώματος είναι αρμοδιότητα του κάθε συμβαλλόμενου κράτους. Έτσι, για παράδειγμα, ένα συμβαλλόμενο κράτος στο οποίο οποιοσδήποτε σημαντικός αριθμός ατόμων στερείται βασικών ειδών τροφής, ή βασικής περιθαλψής υγείας, βασικής στέγης και στέγασης, ή βασικών μορφών εκπαίδευσης, δεν εκπληρώνει *prima facie* τις υποχρεώσεις του που απορρέουν από το Σύμφωνο. Αν το Σύμφωνο ερμηνευόταν με τρόπο που δεν θα καθόριζε ελάχιστες βασικές υποχρεώσεις, θα στερείτο εν πολλοίς τον λόγο υπάρξεώς του. [...]

4. Ελάχιστες βασικές υποχρεώσεις

Κατά την αξιολόγηση των ΟΚΜ δικαιωμάτων για τα παιδιά-μετανάστες, είναι σημαντικό να ανατρέξει κανείς στις ελάχιστες βασικές υποχρεώσεις, συμπεριλαμβανομένων των «ελάχιστων απαραίτητων επιπέδων» των δικαιωμάτων. Αυτές είναι οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το Σύμφωνο με το οποίο δεσμεύονται τα κράτη, ανεξάρτητα από το καθεστώς εφαρμογής των δικαιωμάτων του Συμφώνου. Η κεντρική ιδέα είναι ότι αυτές οι βασικές υποχρεώσεις πρέπει να λαμβάνουν προτεραιότητα κατά την κατανομή των πόρων των κρατών. Η έλλειψη πόρων δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη μη εκπλήρωση αυτών των βασικών υποχρεώσεων.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 3, Η φύση των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων κρατών (αρθ. 2, παρ. 1 του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ Ε/1991/23

10. [...] Στο ίδιο πνεύμα, πρέπει να σημειωθεί ότι οποιαδήποτε αξιολόγηση αναφορικά με το αν ένας κράτος έχει εκπληρώσει την ελάχιστη βασική του υποχρέωση, πρέπει επίσης να λαμβάνει υπόψη τους περιορισμούς των πόρων που ισχύουν στην εν λόγω χώρα. Το Άρθρο 2 (παρ. 1) υποχρεώνει κάθε συμβαλλόμενο κράτος να λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα «με όλα τα διαθέσιμα μέσα του». Προκειμένου ένα συμβαλλόμενο κράτος να μπορεί να αποδώσει τη μη εκπλήρωση τουλάχιστον των ελάχιστων βασικών του υποχρεώσεων στην έλλειψη διαθέσιμων πόρων, πρέπει να αποδείξει ότι καταβλήθηκε κάθε προσπάθεια χρήσης όλων των πόρων που έχει στη διάθεσή του σε μια προσπάθεια να εκπληρώσει, ως ζήτημα προτεραιότητας, αυτές τις ελάχιστες υποχρεώσεις.

Κάθε ένα από τα δικαιώματα που προστατεύονται στο Σύμφωνο ενέχει στοιχεία που πρέπει να εξεταστούν ως μέρος του ελάχιστου βασικού δικαιώματος. Η πλήρης πραγμάτωση του δικαιώματος θα ήταν έτσι πολύ πιο αναλυτική.

5. Δυνατότητα διεκδίκησης

Οι υπέρμαχοι των δικαιωμάτων του ανθρώπου συχνά αντιμετωπίζουν δυσκολίες όταν προσπαθούν να εξασφαλίσουν νομική προστασία για τα ΟΚΜ δικαιώματα των πελατών τους. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι σε πολλές εθνικές και διεθνείς δικαιοδοσίες, τα ΟΚΜ δικαιώματα δεν θεωρούνται ότι άπτονται άμεσης εφαρμογής από τα δικαστήρια με τον ίδιο τρόπο που είναι τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Αυτό μπορεί να προκύπτει από διάφορους παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της απροθυμίας των δικαστηρίων να προστατεύσουν τα ΟΚΜ δικαιώματα επειδή δεν έχουν πρόθεση να παρέμβουν στις κυβερνητικές αρμοδιότητες σχετικά με τον τρόπο διάθεσης των περιορισμένων πόρων. Υφίσταται επίσης συχνά μία έλλειψη εξοικείωσης με τη φύση του πεδίου των δικαιωμάτων ως μέσου για την εξασφάλιση κοινωνικών και οικονομικών αναγκών. Στις προσεγγίσεις τους στις διεθνείς συνθήκες, όπως είναι η ΔΣΟΚΜΔ, οι υποχρεώσεις για τα δικαιώματα διατυπώνονται με γενικούς όρους, που με τη σειρά του οδηγεί σε δυσκολίες στην (άμεση) εφαρμογή τους από τα δικαστήρια. Αυτό έχει οδηγήσει σε θέματα αναφορικά με τη δυνατότητα διεκδίκησης, και σε μία πρακτική όπου τα δικαστήρια έχουν εκχωρήσει σημαντική κρίση στους κρατικούς λειτουργούς για την εφαρμογή και την κανονιστική ερμηνεία αυτών των (διεθνώς εγγυημένων) υποχρεώσεων. Όμως, η κάποτε κοινή πεποίθηση ότι τα ΟΚΜ δικαιώματα εγγενώς δεν επιδέχονται νομικής διεκδίκησης, έχει εν πολλοίς καταρριφθεί. (Βλ. [Έκδοση της ICJ \[Διεθνούς Επιτροπής Νομικών\]: Αποφάσεις επί Οικονομικών, Κοινωνικών και Μορφωτικών Δικαιωμάτων σε εθνικό επίπεδο](#)).

Τα επιχειρήματα που περιβάλλουν το θέμα της δυνατότητας διεκδίκησης μπορεί να οδηγήσουν σε περιορισμό της πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Τα δικαστήρια μπορεί να αποφανθούν ότι δεν έχουν καθόλου την εξουσία να εκδικάσουν υποθέσεις που αφορούν ΟΚΜ δικαιώματα. Εναλλακτικά, τα δικαστήρια μπορεί να αποφανθούν – εφόσον γίνει ακρόαση της επιχειρηματολογίας – ότι τα δικαιώματα δεν συνεπιφέρουν τη δημιουργία ατομικά βασιζόμενων αξιώσεων, αλλά είναι περισσότερο γενικευμένα καθήκοντα του κράτους. Αν και η διαφορά στη διατύπωση των υποχρεώσεων μπορεί να οδήγησε σε μία διαφορά στη δυνατότητα διεκδίκησης, δεν πρέπει να έχει επίπτωση στην ουσιαστική αξιολόγηση των σχετικών δικαιωμάτων.

Όπως ισχύει και για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, το αντικείμενο και το ακριβές περιεχόμενο των υποχρεώσεων για τα ΟΚΜ δικαιώματα δεν μπορούν να καθοριστούν από τη διατύπωση των συνθηκών. Όμως, υπάρχει μεγάλος αριθμός ερμηνευτικών εργαλείων διαθέσιμα με τη μορφή Γενικών σχολίων των οργάνων των συνθηκών, νομολογίες δικαστηρίων και οιοσδήποτε δικαστικών οργάνων, πρότυπα που έχουν επεξεργαστεί εμπειρογνώμονες, όπως οι Αρχές του Λιμβούργου και του Μάαστριχτ, και άλλοι σχολιασμοί από έγκυρες πηγές. Συχνά αυτές οι πηγές προέρχονται από το όργανο που επιτηρεί τη συνθήκη ή ένα (διεθνές) δικαστήριο που έχει αναλάβει την ερμηνεία της συνθήκης. Είναι σύνηθες τα συμπεράσματα των οργάνων επιτήρησης της συνθήκης να αντικατοπτρίζουν την κοινή αντίληψη του αντικείμενου των δικαιωμάτων από τις οικείες αρχές και άλλους ενδιαφερόμενους. Αυτές οι πηγές, αν και τις περισσότερες φορές δεν είναι νομικά δεσμευτικές

για τα κράτη, μπορούν, και όντως χρησιμοποιούνται, από τα δικαστήρια προκειμένου να παράσχουν μια έγκυρη ερμηνεία ως προς το τι είναι δεσμευτικό, δηλαδή στις ίδιες τις διατάξεις της συνθήκης.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 9, Η εθνική εφαρμογή του Συμφώνου, Έγγ. ΟΗΕ Ε/С.12/1998/24

3. Τα ερωτήματα που αφορούν την εθνική εφαρμογή του Συμφώνου πρέπει να εξετάζονται υπό το πρίσμα δύο αρχών του διεθνούς δικαίου. Η πρώτη, όπως αναφέρεται στο άρθρο 27 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών του 1969, είναι ότι «[Ένα] συμβαλλόμενον εν τη συνθήκη μέρος δεν δύναται να επικαλεσθή τας διατάξεις του εσωτερικού του δικαίου ως δικαιολογίαν διά την μη υπ' αυτού τήρησιν της συνθήκης». Με άλλα λόγια, τα κράτη πρέπει να τροποποιήσουν την εθνική έννομη τάξη τους, ως δη, προκειμένου να θέσουν σε εφαρμογή τις υποχρεώσεις τους βάσει των συνθηκών. [...]

15. Είναι γενικά αποδεκτό ότι η εθνική νομοθεσία πρέπει να ερμηνευθεί όσο το δυνατόν περισσότερο με έναν τρόπο, που συνάδει με τις διεθνείς νομικές υποχρεώσεις ενός κράτους. [...]

Ορισμένες πτυχές των ΟΚΜ δικαιωμάτων από την ίδια τη φύση τους πρέπει αναμφισβήτητα να θεωρηθούν αγώγιμες. Αυτές περιλαμβάνουν τις υποχρεώσεις του σεβασμού και των επιπέδων προστασίας, καθώς και της απαγόρευσης των διακρίσεων, των ελάχιστων ουσιαστικών επιπέδων και της μη οπισθοδρόμησης, μεταξύ άλλων.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 9, Η εθνική εφαρμογή του Συμφώνου, Έγγ. ΟΗΕ Ε/С.12/1998/24

10. Αναφορικά με τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, γενικά θεωρείται δεδομένο ότι τα ένδικα μέσα για παραβιάσεις είναι σημαντικά. Δυστυχώς, είναι πάρα πολύ συχνή η αντίθετη αντίληψη όσον αφορά τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα. Αυτή η διαφορά δεν δικαιολογείται ούτε από τη φύση των δικαιωμάτων ούτε από τις σχετικές διατάξεις του Συμφώνου. Η Επιτροπή έχει ήδη καταστήσει σαφές ότι θεωρεί πολλές από τις διατάξεις στο Σύμφωνο ως επιδεχόμενες άμεσης εφαρμογής. Έτσι, στο Γενικό σχόλιο αρ. 3 αναφέρονται, εν είδει παραδείγματος, τα άρθρα 3, 7 (παρ. α) (στοιχείο ι), 8, 10.3, 13.2 (παρ. α), 13.3, 13.4 και 15.3. Είναι σημαντικό από αυτή την άποψη να γίνει μια διάκριση ανάμεσα στη δυνατότητα διεκδίκησης (που αναφέρεται στις υποθέσεις εκείνες που επιλύονται δεόντως από τα δικαστήρια) και τους κανόνες που εφαρμόζονται άμεσα (που μπορούν να εφαρμοστούν από τα δικαστήρια χωρίς περαιτέρω επεξεργασία). Ενώ η γενική προσέγγιση κάθε νομικού συστήματος πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, δεν υπάρχει δικαίωμα του Συμφώνου που δεν θα μπορούσε, στη μεγαλύτερη πλειοψηφία των συστημάτων, να θεωρηθεί ότι διαθέτει τουλάχιστον κάποιες σημαντικές αγώγιμες διαστάσεις. [...] Η υιοθέτηση μιας άκαμπτης κατηγοριοποίησης των οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων που θα τα θέτει, εξ ορισμού, πέραν της δικαιοδοσίας των δικαστηρίων θα ήταν, λοιπόν, αυθαίρετη και ασύμβατη με την αρχή ότι αυτές οι δύο ομάδες δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι αδιαίρετες και αλληλοεξαρτώμενες. Επίσης θα περιόριζε σε πολύ μεγάλο βαθμό την ικανότητα των δικαστηρίων να προστατεύουν τα δικαιώματα των πιο ευάλωτων και μειονεκτούντων ομάδων της κοινωνίας.

11. Το Σύμφωνο δεν αναιρεί τη δυνατότητα τα δικαιώματα που περιέχει να θεωρηθούν ως άμεσα εφαρμόσιμα σε συστήματα όπου παρέχεται αυτή η επιλογή. Πράγματι, όταν συντασσόταν, είχαν απορριφθεί δυναμικά οι προσπάθειες να συμπεριληφθεί ειδική διάταξη στο Σύμφωνο με σκοπό να θεωρηθεί ως «μη άμεσα εφαρμόσιμο». Στα περισσότερα κράτη, ο καθορισμός του αν μια διάταξη συνθήκης είναι άμεσα εφαρμόσιμη αποτελεί θέμα των δικαστηρίων, όχι της εκτελεστικής ή νομοθετικής αρχής. [...] Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αποφευχθεί η a priori θεώρηση ότι οι κανόνες πρέπει να θεωρούνται ως μη άμεσα εφαρμόσιμοι. Στην πραγματικότητα, πολλοί εξ αυτών αναφέρονται με όρους που είναι

τουλάχιστον εξίσου σαφείς και ειδικοί όσο και εκείνοι άλλων συνθηκών για τα δικαιώματα του ανθρώπου, οι διατάξεις των οποίων συχνά θεωρούνται από τα δικαστήρια ως άμεσα εφαρμόσιμες.

6. Έννομη προστασία και αποζημίωση

Το δικαίωμα για αποτελεσματική έννομη προστασία οποιωνδήποτε δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελεί μια γενική αρχή του διεθνούς δικαίου και αναγνωρίζεται από όλα τα κράτη, όπως υπογραμμίζεται για παράδειγμα στην ομόφωνη υιοθέτηση από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 2005 με τις [Βασικές αρχές και κατευθυντήριες γραμμές για το δικαίωμα προσφυγής και αποκατάστασης για θύματα σοβαρών παραβιάσεων του Διεθνούς δικαίου για τα δικαιώματα του ανθρώπου και σοβαρών παραβιάσεων του Διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου](#). Η αρχή 3, η οποία αφορά όχι μόνο τις σοβαρές παραβιάσεις, αλλά όλες τις παραβιάσεις που περιλαμβάνουν παραβιάσεις των ΟΚΜΔ καθιστά σαφές ότι «η υποχρέωση σεβασμού, διασφάλισης του σεβασμού και εφαρμογής του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα [...] περιλαμβάνει [...] το καθήκον [...] «[π]αροχής σε όσους αξιώνουν ότι είναι θύματα [...] παραβίασης ίσης και πραγματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη» [...] «και [π]αροχής αποτελεσματικών μέσων έννομης προστασίας στα θύματα, συμπεριλαμβανομένης της αποζημίωσης[...]». Τόσο η Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα όσο και η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού, στα γενικά τους σχόλια επιβεβαιώνουν ότι αν υπάρξει παραβίαση των ΟΚΜ δικαιωμάτων, πρέπει να είναι διαθέσιμη η δυνατότητα αποτελεσματικής έννομης προστασίας, συμπεριλαμβανομένων σε πολλές περιπτώσεις των ένδικων μέσων, όπως πρέπει να είναι διαθέσιμη και η αποκατάσταση για οποιαδήποτε παραβίαση.

Για τα συμβαλλόμενα κράτη στο Προαιρετικό Πρωτόκολλο του Συμφώνου για τα ΟΚΜ δικαιώματα, που προσφέρει στα άτομα πρόσβαση σε μια διεθνή διαδικασία προσφυγών, ορισμένες από αυτές τις προϋποθέσεις διατυπώνονται πιο ενδελεχώς. Ομοίως, το τρίτο προαιρετικό πρωτόκολλο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού αναφέρεται στη δυνατότητα έννομης προστασίας για τα ΟΚΜ δικαιώματα των παιδιών.

ΕΟΚΜΔ, [Γενικό Σχόλιο Αρ. 3](#), Η φύση των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων κρατών (άρθ. 2, παρ. 1 του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ E/1991/23

5. Ανάμεσα στα μέτρα που θα μπορούσαν να θεωρηθούν κατάλληλα, πέραν της νομοθεσίας, είναι η παροχή έννομων μέσων αναφορικά με τα δικαιώματα που θα μπορούσαν, σύμφωνα με το εθνικό νομικό σύστημα, να θεωρηθούν αγωγή. [...] Επιπλέον, υπάρχουν και πολλές άλλες διατάξεις στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων των άρθρων 3, 7 (παρ. α) (στοιχείο ι), 8, 10 (παρ. 2), 13 (παρ. 2) (παρ. α), (3) και (4) και 15 (παρ. 3) που φαίνεται πως θα επιδέχονταν άμεσης εφαρμογής από δικαστικά και άλλα όργανα σε πολλά εθνικά νομικά συστήματα. Οποιαδήποτε υπόθεση ότι οι διατάξεις είναι εγγενώς μη άμεσα εφαρμοστέες θα ήταν μάλλον δύσκολο να σταθεί [...]

Και:

ΕΔΠ, [Γενικό Σχόλιο Αρ. 5](#), Γενικά μέτρα για την εφαρμογή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθ. 4, 42 και 44, παρ. 6), Έγγ. ΟΗΕ CRC/GC/2003/5

24. Για να έχουν νόημα τα δικαιώματα, θα πρέπει να υπάρχουν αποτελεσματικά έννομα μέσα προκειμένου να προσφεύγει κανείς κατά παραβιάσεων. Αυτή η προϋπόθεση υπονοείται στη Σύμβαση και αναφέρεται και στις άλλες έξι μεγάλες διεθνείς συμβάσεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η ιδιαίτερη και εξαρτώμενη κατάσταση των παιδιών δημιουργεί πραγματικές δυσκολίες για αυτά όταν αναζητούν έννομη προστασία λόγω παραβίασης των δικαιωμάτων τους. Έτσι, τα Κράτη οφείλουν να επιστήσουν την προσοχή τους για να διασφαλίσουν ότι υφίστανται αποτελεσματικές διαδικασίες που λαμβάνουν υπόψη τους την ευαίσθητη φύση

των παιδιών και είναι διαθέσιμες για τα παιδιά και τους εκπροσώπους τους. Αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν την παροχή φιλικών προς το παιδί πληροφοριών, συμβουλών, υπεράσπισης, συμπεριλαμβανομένης της αρωγής για υπεράσπιση του ίδιου και την πρόσβαση σε ανεξάρτητες διαδικασίες προσφυγών και στα δικαστήρια με την απαραίτητη νομική και άλλη αρωγή. Όταν διαπιστώνονται παραβιάσεις των δικαιωμάτων, θα πρέπει να υπάρχει η κατάλληλη αποκατάσταση, συμπεριλαμβανομένης της αποζημίωσης, και, όπου χρειάζεται, πρέπει να υφίστανται μέτρα για την προώθηση της σωματικής και ψυχολογικής ανάρρωσης, για την αποκατάσταση και την επανένταξη, όπως προβλέπεται στο άρθρο 39.

25. Όπως αναφέρεται στην παράγραφο 6 παραπάνω, η Επιτροπή δίνει έμφαση στο γεγονός ότι τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, καθώς και τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, πρέπει να θεωρούνται ότι έχουν αγωγίμο χαρακτήρα. Είναι ουσιαστικό η εθνική νομοθεσία να καθορίζει τα δικαιώματα με επαρκείς λεπτομέρειες προκειμένου να καταστήσει αποτελεσματικά τα έννομα μέσα που αφορούν τη μη συμμόρφωση.

Οι διαθέσιμοι μηχανισμοί δεν χρειάζεται να είναι πάντα ένδικα μέσα προκειμένου να είναι αποτελεσματικοί, αν και πάντα πρέπει να υπάρχει προσφυγή σε ένα δικαστικό σώμα τουλάχιστον για να αξιολογεί την καταλληλότητα και τη νομιμότητα όποιου εξωδικαστικού μηχανισμού. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν ορισμένες υποχρεώσεις και παραβιάσεις αναφορικά με τις οποίες ένας ανεξάρτητος κριτής θεωρείται απαραίτητος.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 9, Η εθνική εφαρμογή του Συμφώνου, Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1998/24

9. Το δικαίωμα στην αποτελεσματική έννομη προστασία δεν χρειάζεται να ερμηνεύεται πάντα ως ότι απαιτεί ένδικα μέσα. Τα διοικητικά βοηθήματα, σε πολλές περιπτώσεις, επαρκούν και όσοι διαβιούν εντός της δικαιοδοσίας ενός συμβαλλόμενου κράτους έχουν τη νόμιμη προσδοκία, βάσει της αρχής της καλής πίστης, όλες οι διοικητικές αρχές να λαμβάνουν υπόψη τις προϋποθέσεις του Συμφώνου κατά τη λήψη των αποφάσεών τους. Οι διοικητικές διαδικασίες πρέπει σε κάθε περίπτωση να είναι προσβάσιμες, οικονομικά προσιτές, σύντομες και αποτελεσματικές. Το τελικό δικαίωμα στην προσφυγή στα δικαστήρια έναντι των διοικητικών διαδικασιών αυτού του τύπου είναι επίσης συχνά κατάλληλο. Με την ίδια λογική, υπάρχουν ορισμένες υποχρεώσεις, όπως (χωρίς όμως κανέναν περιορισμό) αυτές που αφορούν την απαγόρευση των διακρίσεων, για τις οποίες η παροχή κάποιας μορφής ένδικης προστασίας θα ήταν απαραίτητη προκειμένου να τηρηθούν οι προϋποθέσεις του Συμφώνου. Με άλλα λόγια, όταν ένα δικαίωμα του Συμφώνου δεν μπορεί να καταστεί πλήρως αποτελεσματικό χωρίς τη σύμπραξη του δικαστικού κλάδου, τότε η ένδικη προστασία είναι απαραίτητη.

7. Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού

Όταν πρόκειται για τα ΟΚΜ δικαιώματα των παιδιών, η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και το άρθρο 3 της, όπου καθορίζεται το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, θα είναι η βασική πηγή.

(Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την αρχή του συμφέροντος του παιδιού, ανατρέξτε στην ενότητα του FAIR 0. Κατευθυντήριες αρχές και ορισμοί: ενότητα 3.1)

8. Απαγόρευση των διακρίσεων

Η απαγόρευση των διακρίσεων αποτελεί θεμελιώδη αρχή του δικαίου και ισχύει σε όλες τις νομοθεσίες περί των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Εφόσον τα παιδιά μόνο λόγω της ηλικίας και της ανάπτυξης του μπορούν να θεωρηθούν ευάλωτα, αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο για τα παιδιά-μετανάστες. Πολλά παιδιά-μετανάστες γίνονται

αντικείμενο διακρίσεων λόγω της κατάστασής τους ως πρόσφυγες / αιτούντες άσυλο / παράτυποι μετανάστες και λόγω της εθνικότητάς τους. Όχι μόνο της δικής τους κατάστασης, αλλά και των γονέων ή των (βασικών) φροντιστών τους. Μια τέτοια διάκριση μπορεί να οδηγήσει σε εκμετάλλευση και δυσκολίες στην πρόσβαση στα ΟΚΜ δικαιώματα.

Η αρχή επίσης ισχύει για τις διακρίσεις βάσει φυλής, χρώματος, φύλου, αναπηρίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, θρησκευάτος, γλώσσας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής, κοινωνικής ή εθνοτικής καταγωγής, περιουσίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης. Σε πολλές περιπτώσεις που αφορούν μετανάστες, ενδέχεται να συνυπάρχουν πολλαπλοί λόγοι για την εισαγωγή διακρίσεων που συνθέτουν τις παραβιάσεις *(Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την αρχή απαγόρευσης των διακρίσεων, ανατρέξτε στην ενότητα του FAIR 0. Κατευθυντήριες αρχές και ορισμοί: ενότητα 3.3)*.

Η αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων ισχύει και για τους μη υπηκόους και η απόλαυση των ΟΚΜ δικαιωμάτων πρέπει εξίσου να προστατεύεται, χωρίς διακρίσεις. Υπάρχουν, όμως, συνθήκες που περιέχουν ρήτρες αποκλεισμού για τους παράτυπα διαμένοντες αλλοδαπούς. Ένα τέτοιο παράδειγμα περιέχεται στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη.

Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Αναθεωρημένος) – Παράρτημα

Πεδίο εφαρμογής του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη αναφορικά με τα προστατευόμενα άτομα

1. Με την επιφύλαξη του Άρθρου 12, παράγραφος 4 και του Άρθρου 13, παράγραφος 4, στα άτομα που καλύπτονται από τα Άρθρα 1 έως 17 και 20 έως 31 περιλαμβάνονται αλλοδαποί μόνο στην περίπτωση που είναι υπήκοοι άλλων Μερών και διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται τακτικά στο έδαφος του ενδιαφερόμενου Μέρους [...]

Ο αποκλεισμός, αν και είχε τέτοια πρόθεση από τους συντάκτες της συνθήκης, δεν είναι τόσο απόλυτος όσο μπορεί να φαίνεται. Σε πολλές υποθέσεις, το όργανο που είναι αρμόδιο για την επιτήρηση έχει διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη προκειμένου να παρασχεθεί προστασία σε αλλοδαπούς από καταστάσεις που θα έθιγαν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

CEC κατά Ολλανδίας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Αρ. προσφυγής 90/2013, Απόφαση από 1^η Ιουλίου 2014

65. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι σύμφωνα με την παράγραφο 1 του Παραρτήματος, τα άτομα που καλύπτονται από τα Άρθρα 1 έως 17 και 20 έως 31 περιλαμβάνουν αλλοδαπούς μόνο στην περίπτωση που είναι υπήκοοι άλλων Μερών και διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται τακτικά στο έδαφος του ενδιαφερόμενου Μέρους.

66. Όταν διακυβεύεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής δεν πρέπει να ερμηνεύεται με τρόπο που στερεί από τους μετανάστες που βρίσκονται σε παράτυπη κατάσταση την προστασία των πλέον βασικών τους δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται με τον Χάρτη ούτε που περιορίζει τα θεμελιώδη τους δικαιώματα, όπως είναι το δικαίωμα στη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα ή την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (Defence for Children International (DCI) κατά Βελγίου, Προσφυγή αρ. 69/2011 Απόφαση επί της ουσίας από 23 Οκτωβρίου 2012 Σκέψη 28).

Η ίδια η απαγόρευση των διακρίσεων περιέχεται σε όλες τις συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα σε διεθνές και τοπικό επίπεδο, ανεξάρτητα από το αν κατοχυρώνει ατομικά και πολιτικά δικαιώματα ή ΟΚΜ δικαιώματα.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 20, Απαγόρευση διακρίσεων για οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (Άρθ. 2, παρ. 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/GC/20

7. Η απαγόρευση των διακρίσεων είναι μια άμεση και οριζόντια υποχρέωση που προβλέπει το Σύμφωνο. Το Άρθρο 2, παράγραφος 2, απαιτεί από τα συμβαλλόμενα κράτη να εγγυηθούν την απαγόρευση των διακρίσεων στην άσκηση κάθε οικονομικού, κοινωνικού και μορφωτικού δικαιώματος που περιέχεται στο Σύμφωνο και μπορεί να ισχύσει μόνο σε σχέση με αυτά τα δικαιώματα. [...]

26. Η διάκριση βάσει γέννησης απαγορεύεται και το άρθρο 10, παράγραφος 3 του Συμφώνου αναφέρει ειδικά, ότι για παράδειγμα πρέπει να λαμβάνονται ειδικά μέτρα για τα παιδιά και τα νεαρά άτομα «χωρίς καμία διάκριση για λόγους συγγένειας». Ως εκ τούτου δεν πρέπει να γίνονται διακρίσεις για όσους έχουν γεννηθεί εκτός γάμου, έχουν γεννηθεί από ανιθαγενείς γονείς ή έχουν υιοθετηθεί ή αποτελούν τις οικογένειες τέτοιων ατόμων. [...]

30. Ο λόγος της εθνικότητας δεν πρέπει να αποτελεί εμπόδιο για την πρόσβαση στα δικαιώματα του Συμφώνου, π.χ. όλα τα παιδιά εντός ενός κράτους, συμπεριλαμβανομένων όσων δεν διαθέτουν τα νομότυπα έγγραφα, έχουν δικαίωμα στη λήψη μόρφωσης και στην πρόσβαση σε επαρκή τροφή και σε οικονομικά ανεκτή περίθαλψη της υγείας. Τα δικαιώματα του Συμφώνου ισχύουν για όλους, συμπεριλαμβανομένων των μη υπηκόων, όπως είναι οι πρόσφυγες, οι αιτούντες άσυλο, οι ανιθαγενείς, οι μετανάστες εργαζόμενοι και τα θύματα διεθνούς σωματεμπορίας, ανεξάρτητα από το νομικό τους καθεστώς και την κατοχή νομιμοποιητικών εγγράφων. [...]

Πρόσθετα στην επίσημη μορφή διάκρισης, που μπορεί να αντιμετωπιστεί με την τροποποίηση νόμων και πολιτικών, η Επιτροπή προβλέπει κατευθυντήριες οδηγίες για τον τρόπο αντιμετώπισης των ουσιαστικών διακρίσεων μέσω προορατικών μέτρων, σχεδιασμένων να καταπολεμήσουν την de facto διάκριση.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 20, Απαγόρευση διακρίσεων για οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (Άρθ. 2, παρ. 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/GC/20

8. Προκειμένου τα συμβαλλόμενα κράτη να «εγγυηθούν» ότι τα δικαιώματα του Συμφώνου θα ασκούνται χωρίς οποιαδήποτε διάκριση, οι διακρίσεις πρέπει να εξαλειφθούν τόσο σε επίσημο όσο και σε ουσιαστικό επίπεδο:

[...]

(β) **Ουσιαστικές διακρίσεις:** Η απλή αναφορά επίσημα στις διακρίσεις δεν θα διασφαλίσει την ουσιαστική ισότητα που προβλέπεται και ορίζεται στο άρθρο 2, παράγραφος 2. Η αποτελεσματική απόλαυση των δικαιωμάτων του Συμφώνου συχνά επηρεάζεται από το εάν ένα άτομο είναι μέλος μιας ομάδας που χαρακτηρίζεται από τους απαγορευμένους λόγους διάκρισης. Η εξάλειψη των διακρίσεων στην πράξη απαιτεί να δοθεί επαρκής προσοχή στις ομάδες των ατόμων που γίνονται ιστορικά ή συνεχώς στόχοι προκατάληψης, αντί απλά να υπάρξει σύγκριση μεταξύ της επίσημης αντιμετώπισης των ατόμων σε παρόμοιες καταστάσεις. Τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει, λοιπόν, άμεσα να υιοθετήσουν τα απαραίτητα μέτρα που θα βοηθήσουν στην πρόληψη, μείωση και εξάλειψη των συνθηκών και των συμπεριφορών που προκαλούν ή διαιωνίζουν την ουσιαστική ή de facto διάκριση. Για παράδειγμα, η διασφάλιση της ίσης πρόσβασης όλων των ατόμων σε επαρκή στέγαση, νερό ή υγειονομικές παροχές θα βοηθήσει στην αντιμετώπιση των διακρίσεων κατά των γυναικών και των κοριτσιών και των ατόμων που ζουν σε ανεπίσημους καταυλισμούς και αγροτικές περιοχές.

9. Προκειμένου να εξαλειφθεί η ουσιαστική διάκριση, τα συμβαλλόμενα κράτη μπορούν και σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν την υποχρέωση να υιοθετούν ειδικά μέτρα για την άμβλυνση ή καταστολή των συνθηκών που διαιωνίζουν τις διακρίσεις. Τέτοια μέτρα είναι νόμιμα στον βαθμό που αντιπροσωπεύουν εύλογα, αντικειμενικά και αναλογικά μέσα για την αντιμετώπιση de facto των διακρίσεων και παύουν όταν έχει επιτευχθεί μακροπρόθεσμα η ουσιαστική ισότητα. Τέτοια θετικά μέτρα μπορούν κατ' εξαίρεση, όμως, να χρειάζεται να έχουν πιο μόνιμη φύση, όπως είναι οι υπηρεσίες διερμηνείας για τις γλωσσικές μειονότητες και η εύλογη διαμονή ατόμων με αισθητηριακά προβλήματα σε προσβάσιμες εγκαταστάσεις περίθαλψης της υγείας.

Όσον αφορά το (ΟΚΜ) δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) έχει αποφανθεί ότι λόγω των κοινωνικοοικονομικών πτυχών, τα κράτη έχουν μεγάλο περιθώριο εκτίμησης στην επιλογή ενός συστήματος. Να σημειωθεί, όμως, ότι σύμφωνα με το ΔΣΟΚΜΔ, η έννοια της «διακριτικής ευχέρειας» δεν ισχύει και έχει όντως απορριφθεί από την Επιτροπή και τα Κράτη κατά τη σύνταξη του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου. Για την εφαρμογή του συστήματος, το Κράτος πρέπει να ενεργεί με τρόπο που δεν εισάγει διακρίσεις.

Stec και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου, ΕΔΔΑ, Προσφυγές αρ. 65731/01 και 65900/01, Απόφαση από 12 Απριλίου 2006

51. Το Άρθρο 14 δεν απαγορεύει σε ένα κράτος-μέλος να αντιμετωπίσει ομάδες με διαφορετικό τρόπο προκειμένου να διορθώσει «πραγματικές ανισότητες» που υφίστανται μεταξύ τους. Πράγματι, σε ορισμένες περιπτώσεις η μη προσπάθεια διόρθωσης μιας ανισότητας μέσω της διαφορετικής αντιμετώπισης μπορεί από μόνη της να αποτελέσει παραβίαση του Άρθρου [...]. Μια διαφορά στην αντιμετώπιση αποτελεί, όμως, διάκριση αν δεν έχει αντικειμενική και εύλογη δικαιολόγηση. Με άλλα λόγια, αν δεν επιδιώκει έναν νόμιμο σκοπό ή αν δεν υφίσταται εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των μέσων που χρησιμοποιούνται και του επιδιωκόμενου σκοπού. Τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν έναν βαθμό διακριτικής ευχέρειας στην αξιολόγηση του αν και σε ποιον βαθμό οι διαφορές σε άλλως παρόμοιες καταστάσεις δικαιολογούν μια διαφορετική αντιμετώπιση [...]

52. Ο βαθμός αυτής της διακριτικής ευχέρειας ποικίλει ανάλογα με τις συγκυρίες, την ουσία και το ιστορικό [...]. Ως γενικός κανόνας ισχύει ότι θα πρέπει να διαπιστωθούν πολύ σοβαροί λόγοι προτού το Δικαστήριο θεωρήσει ότι μια διαφορά στην αντιμετώπιση που βασίζεται αποκλειστικά σε λόγους φύλου συνάδει με τη Σύμβαση [...]. Από την άλλη πλευρά, παρέχεται στα κράτη συνήθως μεγάλη διακριτική ευχέρεια σύμφωνα με τη Σύμβαση, όταν πρόκειται για γενικά μέτρα οικονομικής ή κοινωνικής στρατηγικής [...]. Λόγω της άμεσης γνώσης της κοινωνίας και των αναγκών της, οι εθνικές αρχές είναι κατά βάση σε καλύτερη θέση από τα διεθνή δικαστήρια για να εκτιμούν ποιο είναι το δημόσιο συμφέρον από πλευράς κοινωνικής ή οικονομικής, και το Δικαστήριο εν γένει σέβεται τις επιλογές των νομοθετών εκτός αν «είναι έκδηλα άνευ λογικής βάσης» (ο.π.).

53. Τέλος, εφόσον οι προσφεύγοντες αναφέρονται σε ανισότητες σε ένα σύστημα πρόνοιας, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αρ. 1 δεν περιλαμβάνει δικαίωμα στην απόκτηση περιουσίας. Δεν θέτει περιορισμούς στην ελευθερία των συμβαλλομένων κρατών να αποφασίσουν αν θα διαθέτουν ή όχι κάποια μορφή σχήματος κοινωνικής ασφάλειας, ή να επιλέξουν τον τύπο ή το ποσό των επιδομάτων που θα παρέχουν σύμφωνα με ένα τέτοιο σχήμα. Αν, όμως, το κράτος όντως αποφασίσει να δημιουργήσει σχήματα επιδομάτων ή συνταξιοδοτικά, θα πρέπει να το πράξει με τρόπο που συνάδει με το Άρθρο 14 της Σύμβασης. [...]

Oulajin και Kaiss κατά Ολλανδίας, Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Αναφορές Αρ. 406/1990 και 426/1990, Απόψεις από 23 Οκτωβρίου 1992, Έγγ. ΟΗΕ CCPR/C/46/D/406/1990 και 426/1990 (1992).

7.3 Στην πάγια νομολογία της, η Επιτροπή έχει αποφανθεί ότι αν και ένα συμβαλλόμενο κράτος δεν υποχρεούται από το Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα να υιοθετήσει κάποια νομοθεσία κοινωνικής ασφάλειας, αν το πράξει, η εν λόγω νομοθεσία και η εφαρμογή της θα πρέπει να συνάδουν με το άρθρο 26 της Σύμβασης. Η αρχή απαγόρευσης των διακρίσεων και η αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου αναφέρει ότι όποιες διακρίσεις στην απόλαυση των ωφελειών πρέπει να βασίζονται σε εύλογα και αντικειμενικά κριτήρια. [...]

Εκτός από την άμεση διάκριση – δηλ. τη διάκριση που βασίζεται στο καθεστώς ή κάποιο χαρακτηριστικό του παιδιού – τα παιδιά-μετανάστες μπορεί επίσης να αντιμετωπίσουν τη διάκριση με βάση το καθεστώς των γονέων τους. Αυτός ο τύπος έμμεσης διάκρισης, μπορεί να προκληθεί, για παράδειγμα, από την έλλειψη καθεστώτος νόμιμης διαμονής του γονέα. Ένα παράδειγμα όπου ένα παιδί θεωρήθηκε ότι δεν πληρούσε τα κριτήρια για επίδομα ορφανού λόγω της οικογενειακής

κατάστασης των γονέων του, θεωρήθηκε από την Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του ΟΗΕ, ως ότι αποτελεί διάκριση:

Derksen και Bakker κατά Ολλανδίας, Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Αναφορά αρ. 976/2001, Έγγ. ΟΗΕ CCPR/C/80/D/976/2001 (2004)

9.3 Το δεύτερο ερώτημα που τέθηκε στην Επιτροπή είναι αν η άρνηση των επιδομάτων για τη θυγατέρα του προσφεύγοντα αποτελεί απαγορευμένη διάκριση σύμφωνα με το άρθρο 26 του Συμφώνου. Το συμβαλλόμενο κράτος εξήγησε ότι δεν είναι το καθεστώς του τέκνου που καθορίζει την καταβολή επιδομάτων, αλλά το καθεστώς του επιζώντος γονέα του τέκνου και ότι τα επιδόματα δεν χορηγούνται στο τέκνο αλλά στον γονέα. [...] Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι το άρθρο 26 απαγορεύει τόσο την άμεση όσο και την έμμεση διάκριση, με την τελευταία έννοια να σχετίζεται με έναν κανόνα ή μέτρο που οφείλει να είναι ουδέτερο κατ' όψη, χωρίς πρόθεση να προβεί σε διακρίσεις, αλλά το οποίο ωστόσο εισάγει διάκριση λόγω του αποκλειστικού ή δυσανάλογου αντίθετου αποτελέσματος σε μια συγκεκριμένη κατηγορία ατόμων. Όμως, ένας διαχωρισμός αποτελεί απαγορευμένη διάκριση με την έννοια του άρθρου 26 της Σύμβασης, μόνο αν δεν βασίζεται σε αντικειμενικά και εύλογα κριτήρια. Στις συγκυρίες της παρούσας υπόθεσης, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι σύμφωνα με τον προηγούμενο AWW (ολλανδικός νόμος περί χηρείας) τα επιδόματα τέκνων εξαρτιούνταν από το καθεστώς των γονέων, όπου αν οι γονείς δεν ήταν παντρεμένοι, τα τέκνα δεν δικαιούνταν επιδομάτων. Όμως, σύμφωνα με τον νέο ANW, τα επιδόματα απορρίπτονται για τα τέκνα μη παντρεμένων γονέων και που γεννήθηκαν πριν την 1^η Ιουλίου 1996, ενώ χορηγούνται για παρόμοια τέκνα που γεννήθηκαν μετά από αυτήν την ημερομηνία. Η επιτροπή κρίνει ότι η διάκριση μεταξύ των τέκνων που γεννήθηκαν, από τη μία πλευρά, είτε εντός γάμου είτε μετά την 1^η Ιουλίου 1996 και, από την άλλη, εκτός γάμου προ της 1^η Ιουλίου 1996, στερείται εύλογης βάσης. Καταλήγοντας σε αυτό το συμπέρασμα, η Επιτροπή τονίζει ότι οι αρχές γνώριζαν πολύ καλά το αποτέλεσμα διάκρισης του AWW όταν αποφάσισαν να θεσπίσουν τον νέο νόμο που είχε σκοπό την επανόρθωση της κατάστασης και θα μπορούσαν εύκολα να έχουν θέσει τέλος στη διάκριση ανάμεσα στα παιδιά που γεννήθηκαν εκτός γάμου προ της 1^{ης} Ιουλίου 1996, επεκτείνοντας το πεδίο εφαρμογής του νέου νόμου ώστε να τα συμπεριλάβει.

Ομοίως, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι η μη ευνοϊκή μεταχείριση του γονέα με βάση την αναπηρία του παιδιού αποτελεί απαγορευμένη μορφή διάκρισης:

Guberina κατά Κροατίας, ΕΔΔΑ, Προσφυγή αρ. 23682/13, Απόφαση από 22 Μαρτίου 2016

77. Η συγκεκριμένη υπόθεση αφορά μία κατάσταση στην οποία ο προσφεύγων δεν επικαλέστηκε την ύπαρξη διακριτικής μεταχείρισης σε σχέση με την δική του αναπηρία, αλλά την μη ευνοϊκή του μεταχείριση λόγω της αναπηρίας του παιδιού του, με το οποίο ζει και το οποίο φροντίζει. Με άλλα λόγια, στην παρούσα υπόθεση το ερώτημα που προκύπτει είναι σε ποιον βαθμό ο προσφεύγων, που δεν ανήκει ο ίδιος στη μειονεκτική ομάδα, γίνεται ωστόσο δέκτης λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης για λόγους που αφορούν την αναπηρία του παιδιού του (συγκρίνετε σκέψεις 41-42 παραπάνω). [...]

79. Το Δικαστήριο ως εκ τούτου κρίνει ότι η επικαλούμενη διακριτική μεταχείριση του προσφεύγοντα λόγω της αναπηρίας του παιδιού του, με το οποίο έχει στενούς προσωπικούς δεσμούς και το οποίο φροντίζει, είναι μια μορφή διάκρισης λόγω αναπηρίας που καλύπτεται από το Άρθρο 14 της Σύμβασης. [...]

9. Εξωεδαφικές υποχρεώσεις

Το δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναγνωρίζει ότι οι υποχρεώσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου ισχύουν εξωεδαφικά καθώς και ενός της επικράτειας του αρμόδιου κράτους, αν και το πεδίο εφαρμογής των εξωεδαφικών υποχρεώσεων (ΕΕΥ) μπορεί να είναι πιο στενό σε σχέση με αυτό που

αφορά τα δικαιώματα των ατόμων εντός της επικράτειας ενός κράτους. Οι ΕΕΥ έχουν αναγνωριστεί από το Διεθνές Δικαστήριο, τα δικαστήρια για τα δικαιώματα του ανθρώπου και από όργανα επιτήρησης των συνθηκών του ΟΗΕ. Έχουν αναλυθεί στις Αρχές του Μάαστριχτ (βλ. παραπάνω), όπως εξηγείται στον σχολιασμό.

Υπάρχουν δύο τύποι εξωεδαφικών υποχρεώσεων αναφορικά με τα ΟΚΜ δικαιώματα. Πρώτον, η υποχρέωση ότι τα κράτη, όταν συμπεριφέρονται με έναν τρόπο που έχει πραγματικές και προβλέψιμες επιπτώσεις στα δικαιώματα του ανθρώπου εκτός συνόρων, πρέπει να διασφαλίζουν ότι σέβονται και προστατεύουν τα δικαιώματα. Δεύτερον, είναι η υποχρέωση ότι θα λάβουν μέτρα εκπλήρωσης των δικαιωμάτων μέσω διεθνούς αρωγής και συνεργασίας, όπως απαιτείται σύμφωνα με το ΔΣΟΚΜΔ. Η τελευταία δεν σχετίζεται μόνο με την αρωγή, αλλά σημαίνει επίσης ότι στις διμερείς και πολυμερείς συμφωνίες, όπως είναι οι τομείς του διεθνούς εμπορίου, των επενδύσεων, των οικονομικών, του περιβάλλοντος και της μετανάστευσης μεταξύ άλλων, τα κράτη πρέπει να ενεργούν από κοινού για την εκπλήρωση των δικαιωμάτων. Αυτή η υποχρέωση αναγνώρισε ότι η πραγμάτωση των ΟΚΜ δικαιωμάτων από ορισμένες απόψεις δεν μπορεί να επιτευχθεί μονομερώς από ένα κράτος.

II. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΕ ΕΠΑΡΚΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

1. Εισαγωγή

Το δικαίωμα σε επαρκές επίπεδο διαβίωσης, όπως περιγράφεται στο Άρθρο 11 του ΔΣΟΚΜΔ αποτελείται από διακριτά δικαιώματα, που περιλαμβάνουν τα δικαιώματα στο νερό, την ενδυμασία, την τροφή και τη στέγαση. Τα συγκεκριμένα δικαιώματα που απαριθμούνται στο άρθρο 11 δεν είναι περιοριστικά, και το φάσμα του τι αποτελεί επαρκές επίπεδο ενδέχεται να αλλάξει με την πάροδο του χρόνου, ανάλογα με τις συγκυρίες.

Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, Άρθρο 11

1. Τα συμβαλλόμενα Κράτη του παρόντος Συμφώνου αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε προσώπου για ένα επίπεδο διαβίωσης ανεκτό για το ίδιο και την οικογένειά του, συμπεριλαμβανομένης της κατάλληλης διατροφής, ενδυμασίας και στέγασης, συγχρόνως δε και το δικαίωμα της συνεχούς βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσής του.[...]

Αυτά τα δικαιώματα εύκολα συσχετίζονται με αυτό που αναφέρει το ΔΣΟΚΜΔ ως ελάχιστες βασικές υποχρεώσεις. Τα κύρια στοιχεία αυτών των δικαιωμάτων είναι τόσο βασικά, που η μη εκπλήρωσή τους θα σήμαινε *prima facie* παραβίαση, συμπεριλαμβανομένης της μη εκπλήρωσης έναντι των παιδιών-μεταναστών. Κάθε στοιχείο του δικαιώματος για επαρκές επίπεδο διαβίωσης είναι στενά σχετιζόμενο με τη βασική έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που αποτελεί τον πυλώνα των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Επίσης σχετίζεται με άλλα δικαιώματα του ανθρώπου, όπως είναι το δικαίωμα στην προσωπική και οικογενειακή ζωή, η απαγόρευση της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης και, πιθανώς, το δικαίωμα στη ζωή.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 12, Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/5

4. Η Επιτροπή επιβεβαιώνει ότι το δικαίωμα σε επαρκή τροφή είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την εγγενή αξιοπρέπεια του ανθρώπου και είναι απαραίτητο για την εκπλήρωση άλλων δικαιωμάτων του ανθρώπου που προβλέπονται από τον Διεθνή Χάρτη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. [...]

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 15, Το δικαίωμα στο νερό (Άρθ. 11 και 12), Έγγ. ΟΗΕ Ε/С.12/2002/11

1. Το νερό είναι ένας περιορισμένος φυσικός πόρος και ένα δημόσιο αγαθό που είναι θεμελιώδες για τη ζωή και την υγεία. Το δικαίωμα του ανθρώπου στο νερό είναι απαραίτητο για να διδάγει έναν βίο με ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Είναι μια προϋπόθεση για την πραγμάτωση άλλων δικαιωμάτων του ανθρώπου.

2. Το δικαίωμα στο νερό

Το δικαίωμα στο νερό σχετίζεται τόσο με το δικαίωμα στο υψηλότερο εφικτό επίπεδο υγείας, όσο και με το δικαίωμα σε επαρκές επίπεδο διαβίωσης. Εκτός από τη φυσική ανάγκη για νερό για λόγους επιβίωσης του ανθρώπινου σώματος, το νερό εξυπηρετεί πολλούς διαφορετικούς σκοπούς.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 15, Το δικαίωμα στο νερό (Άρθ. 11 και 12), Έγγ. ΟΗΕ Ε/С.12/2002/11

6. Το νερό απαιτείται για πολλούς διαφορετικούς σκοπούς, πέραν των ατομικών και οικιακών χρήσεων, προκειμένου να εκπληρωθούν πολλά από τα δικαιώματα του Συμφώνου. Για παράδειγμα, το νερό είναι απαραίτητο για την παραγωγή τροφής (δικαίωμα στην επαρκή τροφή) και για τη διασφάλιση της περιβαλλοντικής υγιεινής (δικαίωμα στην υγεία). Το νερό είναι ουσιαστικό για τη διασφάλιση της διαβίωσης (δικαίωμα στη διαβίωση μέσω της εργασίας) και της απόλαυσης ορισμένων πολιτιστικών πρακτικών (δικαίωμα στη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή). Ωστόσο, προτεραιότητα στην κατανομή του νερού πρέπει να δίδεται στο δικαίωμα στο νερό για ατομικές και οικιακές χρήσεις. Επίσης πρέπει να δίδεται προτεραιότητα στους πόρους νερού που απαιτούνται για την πρόληψη της πείνας και των ασθενειών, καθώς και στο νερό που απαιτείται για την κάλυψη των βασικών υποχρεώσεων καθενός από τα δικαιώματα του Συμφώνου.

Οι βασικές υποχρεώσεις για το δικαίωμα στο νερό είναι αρκετά εκτενείς, κάτι που αποδεικνύει πόσο σημαντικό είναι το δικαίωμα στο νερό για την ανθρώπινη επιβίωση.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 15, Το δικαίωμα στο νερό (Άρθ. 11 και 12), Έγγ. ΟΗΕ Ε/С.12/2002/11

37. Στο Γενικό Σχόλιο Αρ. 3 (1990), η Επιτροπή επιβεβαιώνει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν μια βασική υποχρέωση να διασφαλίζουν την ικανοποίηση, τουλάχιστον, των ελάχιστων βασικών επιπέδων καθενός από τα δικαιώματα που προβλέπονται από το Σύμφωνο. Κατά την άποψη της Επιτροπής, υπάρχουν διάφορες βασικές υποχρεώσεις που σχετίζονται με το δικαίωμα στο νερό και έχουν άμεσο αποτέλεσμα:

(α) Να διασφαλίζουν την πρόσβαση στην ελάχιστη απαραίτητη ποσότητα νερού, που είναι επαρκές και ασφαλές για τις ατομικές και οικιακές χρήσεις προκειμένου να προλαμβάνονται ασθένειες,

(β) Να διασφαλίζουν το δικαίωμα της πρόσβασης στο νερό και τις εγκαταστάσεις και υπηρεσίες ύδατος με τρόπο που δεν δημιουργεί διακρίσεις, ειδικά για τις μειονεκτούσες ή περιθωριοποιημένες ομάδες,

(γ) Να διασφαλίζουν τη φυσική πρόσβαση σε εγκαταστάσεις ή υπηρεσίες ύδατος που παρέχουν επαρκές, ασφαλές και τακτικά διαθέσιμο νερό. Να διασφαλίζουν ότι υπάρχει επαρκής αριθμός πηγών νερού ώστε να αποφεύγονται οι απαγορευτικοί χρόνοι αναμονής και ότι βρίσκονται σε εύλογη απόσταση από το νοικοκυριό, [...]

(δ) Να διασφαλίζουν ότι όλες οι διαθέσιμες εγκαταστάσεις και υπηρεσίες ύδατος είναι ισότιμες, [...]

(ε) Να υιοθετούν σχετικά χαμηλού κόστους στοχευμένα προγράμματα ύδρευσης για την προστασία των ευάλωτων και περιθωριοποιημένων ομάδων.

Επειδή το νερό είναι τόσο σημαντικό για την επιβίωση και για άλλες πτυχές της ανθρώπινης ζωής, η Επιτροπή τονίζει ότι το νερό πρέπει να είναι διαθέσιμο, προσβάσιμο και επαρκούς ποιότητας. Με άλλα λόγια, για κάθε διαφορετική χρήση, πρέπει να υπάρχει επαρκές νερό (εγκατάσταση).

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 15, Το δικαίωμα στο νερό (Άρθ. 11 και 12), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/2002/11

12. Παρότι η επάρκεια του νερού που απαιτείται για το δικαίωμα στο νερό μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τις συνθήκες, οι ακόλουθοι παράγοντες ισχύουν για όλες τις περιπτώσεις.

(α) *Διαθεσιμότητα*. Η παροχή νερού για κάθε άτομο πρέπει να είναι επαρκής και συνεχής για προσωπικές και οικιακές χρήσεις. Αυτές οι χρήσεις συνήθως περιλαμβάνουν την πόση, την προσωπική υγιεινή, το πλύσιμο των ρούχων, την προετοιμασία φαγητού, την ατομική υγιεινή και την υγιεινή του νοικοκυριού. Η ποσότητα του νερού που είναι διαθέσιμη για κάθε άτομο πρέπει να αντιστοιχεί στις κατευθυντήριες γραμμές του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ). Ορισμένα άτομα ή ομάδες ενδέχεται, επίσης, να απαιτούν περισσότερο νερό, λόγω συνθηκών υγείας, κλίματος και εργασίας.

(β) *Ποιότητα*. Το νερό που απαιτείται για προσωπικές ή οικιακές χρήσεις πρέπει να είναι ασφαλές, οπότε και να μην περιέχει μικροοργανισμούς, χημικές ουσίες και κινδύνους από ακτινοβολία που αποτελούν απειλή για την υγεία ενός ατόμου. Επιπλέον, το νερό πρέπει να έχει αποδεκτό χρώμα, οσμή και γεύση για κάθε προσωπική ή οικιακή χρήση.

(γ) *Προσβασιμότητα*. Το νερό και οι εγκαταστάσεις και υπηρεσίες ύδατος πρέπει να είναι προσβάσιμα σε όλους χωρίς διακρίσεις, εντός της επικράτειας του συμβαλλόμενου κράτους. Η προσβασιμότητα έχει τέσσερις αλληλοκαλυπτόμενες διαστάσεις:

(i) *Φυσική προσβασιμότητα*: το νερό και οι επαρκείς εγκαταστάσεις και υπηρεσίες ύδατος, πρέπει να βρίσκονται εντός ασφαλούς απόστασης για όλα τα τμήματα του πληθυσμού. Το επαρκές, ασφαλές και αποδεκτό νερό πρέπει να είναι προσβάσιμο εντός, ή στην άμεση εγγύτητα, κάθε νοικοκυριού, εκπαιδευτικού ιδρύματος ή χώρου εργασίας. Όλες οι εγκαταστάσεις και υπηρεσίες νερού πρέπει να είναι επαρκούς ποιότητας, πολιτιστικά κατάλληλες και ευαίσθητες ως προς το φύλο, τον κύκλο ζωής και τις απαιτήσεις ιδιωτικότητας. Η σωματική ασφάλεια δεν πρέπει να απειλείται κατά τη διάρκεια της πρόσβασης σε εγκαταστάσεις και υπηρεσίες νερού.

(ii) *Οικονομική προσβασιμότητα*: Το νερό και οι εγκαταστάσεις και υπηρεσίες ύδατος πρέπει να είναι οικονομικά ανεκτές για όλους. Το άμεσο και έμμεσο κόστος και οι χρεώσεις που σχετίζονται με την εξασφάλιση του νερού πρέπει να είναι οικονομικά ανεκτά και δεν πρέπει να απειλούν ή να διακινδυνεύουν την πραγμάτωση άλλων δικαιωμάτων του Συμφώνου.

(iii) *Απαγόρευση των διακρίσεων*: Το νερό και οι εγκαταστάσεις και υπηρεσίες ύδατος πρέπει να είναι προσβάσιμα σε όλους, συμπεριλαμβανομένων των πιο ευάλωτων ή περιθωριοποιημένων τμημάτων του πληθυσμού, τόσο από νομικής όσο και πραγματικής άποψης, χωρίς διακρίσεις βάσει οποιουδήποτε απαγορευμένου λόγου και

(iv) *Προσβασιμότητα σε πληροφορίες*: η προσβασιμότητα περιλαμβάνει το δικαίωμα αναζήτησης, λήψης και μετάδοσης πληροφοριών που αφορούν σε θέματα νερού.

Το νερό πρέπει να είναι διαθέσιμο σε όλους χωρίς διακρίσεις. Η Επιτροπή τονίζει ότι το δικαίωμα στο νερό μπορεί να είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί για ορισμένες μειονεκτούσες ομάδες, όπως είναι οι γυναίκες, τα παιδιά και οι μετανάστες. Αυτό είναι κάτι που πρέπει να αντιμετωπιστεί από τα κράτη.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 15, Το δικαίωμα στο νερό (Άρθ. 11 και 12), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/2002/11

13. Η υποχρέωση των συμβαλλομένων κρατών να εξασφαλίσουν ότι το δικαίωμα στο νερό απολαμβάνεται χωρίς διακρίσεις (άρθ. 2, παρ.), και ίσα μεταξύ ανδρών και γυναικών (άρθ. 3) διέπει το σύνολο των υποχρεώσεων του Συμφώνου. [...] Η Επιτροπή υπενθυμίζει την παράγραφο 12 του Γενικού Σχολίου αρ. 3 (1990), που αναφέρει ότι ακόμα και σε καιρούς σοβαρών περιορισμών των πόρων, τα ευάλωτα μέλη της κοινωνίας πρέπει να προστατεύονται μέσω της υιοθέτησης σχετικά χαμηλού κόστους στοχευμένων προγραμμάτων.

14. Τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα για την εξάλειψη των de facto διακρίσεων για απαγορευμένους λόγους, όταν τα άτομα και οι ομάδες στερούνται των μέσων ή του απαραίτητου δικαιώματος εκπλήρωσης του δικαιώματος στο νερό. [...]

15. Αναφορικά με το δικαίωμα στο νερό, τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν την ειδική υποχρέωση να παράσχουν σε αυτούς που δεν διαθέτουν επαρκή μέσα, το απαραίτητο νερό και εγκαταστάσεις ύδατος και να αποτρέπουν οποιαδήποτε διάκριση στην παροχή νερού και υπηρεσιών ύδατος, για λόγους που διεθνώς απαγορεύονται.

16. Επειδή το δικαίωμα στο νερό ισχύει για όλους, τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να επιστήσουν ιδιαίτερη προσοχή σε εκείνα τα άτομα και τις ομάδες που παραδοσιακά αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην άσκηση αυτού του δικαιώματος, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών, των παιδιών, των ομάδων μειονοτήτων, αυτόχθονων ατόμων, προσφύγων, αιτούντων άσυλο, εσωτερικά εκτοπισμένων ατόμων, μεταναστών εργατών, φυλακισμένων και κρατούμενων. Συγκεκριμένα, τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να λάβουν μέτρα για να διασφαλίσουν ότι:

(α) Οι γυναίκες δεν αποκλείονται από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν τους πόρους και τα δικαιώματα στο νερό. Το δυσανάλογο βάρος που επωμίζονται οι γυναίκες για τη συλλογή του νερού πρέπει να εξαιρεθεί,

(β) Τα παιδιά δεν αποτρέπονται από την απόλαυση των δικαιωμάτων του ανθρώπου λόγω έλλειψης επαρκούς νερού στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τα νοικοκυριά ή λόγω της επιφόρτισής τους με τη συλλογή νερού. Η παροχή επαρκούς νερού στα εκπαιδευτικά ιδρύματα χωρίς επί του παρόντος επαρκές πόσιμο νερό πρέπει να αντιμετωπιστεί ως κατεπείγον ζήτημα, [...]

(γ) Οι πρόσφυγες, οι αιτούντες άσυλο, οι εθνικά εκτοπισμένοι και οι επιστρέφοντες έχουν πρόσβαση σε επαρκές νερό, είτε διαμένουν σε καταυλισμούς είτε σε αστικές και αγροτικές περιοχές. Οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο πρέπει να έχουν το δικαίωμα στο νερό υπό τους ίδιους όρους που το απολαμβάνουν οι υπήκοοι της χώρας [...]

Η Επιτροπή προβλέπει ότι όταν γίνονται παραβιάσεις του δικαιώματος στο νερό, θα πρέπει να υπάρχουν πάντα μέσα έννομης προστασίας. Επιπλέον, η Επιτροπή κρίνει ότι ανά πάσα στιγμή όλοι θα πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους επαρκή ποσότητα νερού. Αυτό φέρνει την ανάγκη ύπαρξης δυνατότητας προσφυγής όταν άπτεται στο δικαίωμα του νερού, πάλι στην καρδιά αυτού που επισείει το δικαίωμα στο νερό: την επιβίωση.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 15, Το δικαίωμα στο νερό (Άρθ. 11 και 12), Έγγ. ΟΗΕ Ε/Σ.12/2002/11

55. Όποια άτομα ή ομάδες έχουν στερηθεί το δικαίωμά τους στο νερό πρέπει να έχουν πρόσβαση σε αποτελεσματικά ένδικα ή άλλα κατάλληλα μέσα τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. [...] Όλα τα θύματα παραβιάσεων του δικαιώματος στο νερό πρέπει να δικαιούνται επαρκούς επανόρθωσης, που περιλαμβάνει την αποκατάσταση, την αποζημίωση, την ικανοποίηση ή τις εγγυήσεις μη επανάληψης. [...]

56. Πριν από οποιαδήποτε ενέργεια που άπτεται του δικαιώματος του ατόμου στο νερό και η οποία ενέργεια εκτελείται από ένα συμβαλλόμενο κράτος, ή από οποιοδήποτε τρίτο μέρος, οι οικείες αρχές οφείλουν να διασφαλίσουν ότι οι εν λόγω ενέργειες εκτελούνται με τον τρόπο που προβλέπεται από τον νόμο, είναι συμβατές με το Σύμφωνο και εμπεριέχουν: (α) τη δυνατότητα πραγματικής διαβούλευσης με όσους επηρεάζονται, (β) την έγκαιρη και πλήρη κοινοποίηση των πληροφοριών σχετικά με τα προτεινόμενα μέτρα, (γ) την εύλογη κοινοποίηση των προτεινόμενων ενεργειών, (δ) νομική προστασία και μέσα για όσους επηρεάζονται και (ε) νομική αρωγή για την απόκτηση της έννομης προστασίας (βλ. επίσης

Γενικά Σχόλια Αρ. 4 (1991) και αρ. 7 (1997)). Όταν οι εν λόγω ενέργειες βασίζονται στην αδυναμία ενός ατόμου να πληρώσει για το νερό, η δυνατότητα να πληρώσει πρέπει να συνυπολογίζεται. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί ένα άτομο να στερηθεί την ελάχιστη ουσιαστική ποσότητα νερού.

3. Το δικαίωμα στην τροφή

Το ΔΣΟΚΜΔ προσδιόρισε την ελάχιστη βασική υποχρέωση στο δικαίωμα για επαρκές επίπεδο διαβίωσης:

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 12, Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ Ε/Σ.12/1999/5

17. Παραβιάσεις του Συμφώνου προκύπτουν όταν ένα κράτος αποτυγχάνει να διασφαλίσει την ικανοποίηση, τουλάχιστον, του ελάχιστου ουσιαστικού επιπέδου που απαιτείται για την μη ύπαρξη πείνας. Καθορίζοντας ποιες ενέργειες ή παραλείψεις συνιστούν παραβίαση του δικαιώματος στην τροφή, είναι σημαντικό να υπάρξει διαχωρισμός μεταξύ της αδυναμίας και της απροθυμίας ενός κράτους να συμμορφωθεί. [...]

21. [...] Κάθε κράτος έχει ένα περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στην επιλογή των προσεγγίσεών του, αλλά το Σύμφωνο σαφώς απαιτεί από κάθε συμβαλλόμενο κράτος να λαμβάνει όποια μέτρα είναι απαραίτητα για να διασφαλίσει ότι δεν υφίσταται πείνα και όλοι μπορούν να απολαύσουν το συντομότερο δυνατό το δικαίωμα στην επαρκή τροφή. [...]

Η τροφή πρέπει να είναι διαθέσιμη και προσβάσιμη σε αυτούς που έχουν το δικαίωμα. Αυτό σημαίνει ότι η τροφή είναι διαθέσιμη σε επαρκείς ποσότητες, καθώς και οικονομικά ανεκτή και ότι είναι φυσικά προσβάσιμη.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 12, Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ Ε/Σ.12/1999/5

8. Η Επιτροπή θεωρεί ότι το βασικό περιεχόμενο του δικαιώματος στην επαρκή τροφή υποδηλώνει:

Τη **διαθεσιμότητα** της τροφής σε ποσότητα και ποιότητα που επαρκεί για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών των ατόμων, και η οποία τροφή δεν περιέχει επιβλαβείς ουσίες και είναι αποδεκτή σε μια συγκεκριμένη κουλτούρα,

Την **προσβασιμότητα** στην εν λόγω τροφή με τρόπους που είναι αειφόροι και δεν παρεμποδίζουν την απόλαυση των άλλων δικαιωμάτων του ανθρώπου.

[...]

12. Η διαθεσιμότητα αναφέρεται στη δυνατότητα είτε του να τρέφεται κάποιος απευθείας από την παραγωγική γη ή άλλες φυσικές πηγές, ή των καλά λειτουργούντων συστημάτων διανομής, επεξεργασίας και διάθεσης στην αγορά, που μπορεί να μετακινούν την τροφή από το σημείο παραγωγής όπου χρειάζεται, ανάλογα με τη ζήτηση.

13. Η προσβασιμότητα εμπεριέχει τόσο την οικονομική όσο και τη σωματική προσβασιμότητα: Η οικονομική προσβασιμότητα σημαίνει ότι το οικονομικό κόστος, ατομικό ή του νοικοκυριού, που σχετίζεται με την απόκτηση της τροφής για μία επαρκή διατροφή πρέπει να είναι σε επίπεδο που η εκπλήρωση και ικανοποίηση άλλων βασικών αναγκών δεν απειλείται ή διακυβεύεται. [...] Οι κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, όπως είναι οι άκληροι και άλλα ιδιαίτερα εξαθλιωμένα σύνολα του πληθυσμού, ενδέχεται να χρήζουν προσοχής μέσω ειδικών προγραμμάτων.

Η σωματική προσβασιμότητα σημαίνει ότι η επαρκής τροφή πρέπει να είναι προσβάσιμη σε όλους, συμπεριλαμβανομένων των σωματικά ευάλωτων ατόμων, όπως είναι τα βρέφη και τα μικρά παιδιά, οι ηλικιωμένοι, τα άτομα με σωματικές αναπηρίες, οι ασθενείς σε τελικό στάδιο ασθένειας και τα άτομα με χρόνια ιατρικά προβλήματα, συμπεριλαμβανομένων των νοητικά ασθενών. Τα θύματα φυσικών καταστροφών, τα άτομα που ζουν σε περιοχές εκτεθειμένες σε καταστροφές και άλλες ειδικές μειονεκτικές ομάδες χρήσουν ιδιαίτερης προσοχής και

ορισμένες φορές πρέπει να λαμβάνουν προτεραιότητα αναφορικά με την προσβασιμότητα στην τροφή. [...]

Η διαθέσιμη τροφή πρέπει να πληροί ορισμένα ποιοτικά κριτήρια ασφάλειας της τροφής. Υπάρχει επίσης ένα στοιχείο πολιτιστικής ταυτότητας που είναι επακόλουθο του δικαιώματος την τροφή:

ΕΟΚΜΔ, [Γενικό Σχόλιο Αρ. 12](#), Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ Ε/Κ.12/1999/5

9. Οι διατροφικές ανάγκες υποδηλώνουν ότι η διατροφή στο σύνολό της περιέχει έναν συνδυασμό θρεπτικών συστατικών για τη σωματική και νοητική ανάπτυξη, εξέλιξη και διατήρηση, και τη σωματική δραστηριότητα, που συνάδουν με τις φυσιολογικές ανάγκες του ανθρώπου σε όλα τα στάδια καθ' όλο τον κύκλο της ζωής και σύμφωνα με το φύλο και το επάγγελμα. Ενδέχεται, λοιπόν να πρέπει να ληφθούν μέτρα για τη διατήρηση, προσαρμογή ή ενίσχυση της διατροφικής ποικιλομορφίας και τις κατάλληλες μεθόδους κατανάλωσης και σίτισης, συμπεριλαμβανομένου του θηλασμού, ενώ παράλληλα θα διασφαλίζεται ότι οι αλλαγές στη διαθεσιμότητα και την πρόσβαση στην παροχή τροφής δεν επηρεάζουν αρνητικά τη διατροφική σύνθεση και πρόσληψη.

10. Η μη ύπαρξη επιβλαβών ουσιών θέτει απαιτήσεις για την ασφάλεια τροφίμων και για μία σειρά μέτρων προστασίας τόσο μέσω δημόσιων όσο και ιδιωτικών μέσων για την πρόληψη της μόλυνσης των τροφίμων από νόθευση ή/και από κακή περιβαλλοντική υγιεινή ή ακατάλληλο χειρισμό στα διάφορα στάδια της αλυσίδας των τροφών. Πρέπει επίσης να υπάρχει πρόβλεψη για τον προσδιορισμό και την αποφυγή ή την καταστροφή των τοξινών φυσικής προέλευσης.

11. Η πολιτιστική αποδοχή ή η αποδοχή του καταναλωτή υποδηλώνει την ανάγκη να συνυπολογίσουμε, στον μέγιστο δυνατό βαθμό, κάποιες αξίες που δεν αφορούν τα θρεπτικά συστατικά και που αφορούν την τροφή και την κατανάλωση τροφής και τις ανησυχίες των ενημερωμένων καταναλωτών αναφορικά με τη φύση των προσβάσιμων τροφών.

Η τροφή πρέπει να είναι διαθέσιμη σε όλους χωρίς διακρίσεις.

ΕΟΚΜΔ, [Γενικό Σχόλιο Αρ. 12](#), Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ Ε/Κ.12/1999/5

18. Επιπλέον, οποιαδήποτε διάκριση στην πρόσβαση στην τροφή, καθώς και στα μέσα και τα δικαιώματα στην προμήθειά της, για λόγους φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, ηλικίας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, παρουσίας, γέννησης ή άλλου καθεστώτος με σκοπό ή με αποτέλεσμα την ακύρωση ή παρεμπόδιση της ίσης απόλαυσης ή άσκησης των οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων, αποτελεί παραβίαση του Συμφώνου.

Όταν παραβιάζεται το δικαίωμα στην τροφή, το θύμα πρέπει να έχει στη διάθεσή του μέσα για έννομη προστασία και αποζημίωση.

ΕΟΚΜΔ, [Γενικό Σχόλιο Αρ. 12](#), Το δικαίωμα σε επαρκή τροφή (Άρθ. 11), Έγγ. ΟΗΕ Ε/Κ.12/1999/5

32. Όποιο άτομο ή ομάδα είναι θύμα παραβίασης του δικαιώματος σε επαρκή τροφή πρέπει να έχει πρόσβαση σε αποτελεσματική ένδικη ή άλλη προστασία, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Όλα τα θύματα τέτοιων παραβιάσεων δικαιούνται επαρκούς αποζημίωσης, που μπορεί να έχει τη μορφή αποκατάστασης, αποζημίωσης, ικανοποίησης ή εγγυήσεων μη επανάληψης.

4. Επαρκές επίπεδο διαβίωσης έναντι συνθηκών ένδειας στη διαβίωση: η σχέση με το δικαίωμα στη ζωή

Σε σχέση με τους μετανάστες που διαβιούν ή αντιμετωπίζουν συνθήκες ένδειας, πολλές υποθέσεις έχουν κριθεί από διεθνή δικαστήρια σύμφωνα με το δικαίωμα στη ζωή και βάσει της αρχής της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, το Δικαστήριο αξιολόγησε αν το άρθρο 3 της ΕΣΑΔ επέτρεπε στις βελγικές αρχές να απελάσουν μετανάστες στην Ελλάδα, αν και γνώριζαν τις απάνθρωπες συνθήκες στους ελληνικούς καταυλισμούς μεταναστών.

M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας, ΕΔΔΑ, Προσφυγή αρ. 30696/09, Απόφαση 21 Ιανουαρίου 2011

252. Κατόπιν τούτου, το Δικαστήριο πρέπει να αποφασίσει εν μια κατάσταση απόλυτης υλικής ένδειας μπορεί να εγείρει πρόβλημα υπό το πρίσμα του άρθρου 3.

253. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι δεν απέκλεισε «την πιθανότητα να τίθεται θέμα ευθύνης του Κράτους [υπό το πρίσμα του άρθρου 3] από μεταχείριση στα πλαίσια της οποίας ο προσφεύγων που εξαρτάται ολοκληρωτικά από την δημόσια βοήθεια και βρίσκεται αντιμετώπος με την αδιαφορία των αρχών ενώ βρίσκεται σε κατάσταση στέρησης ή έλλειψης σε τέτοιο βαθμό που είναι ασυμβίβαστη με την ανθρωπίνη αξιοπρέπεια» (βλ. *Budina κατά Ρωσίας* (Αποφ.), αρ. 45603/05, 18 Ιουνίου 2009).

254. Διαπιστώνει ότι η κατάσταση στην οποία βρισκόταν ο προσφεύγων έχει ιδιαίτερη βαρύτητα. Εξηγεί ότι έζησε επί μήνες στην πιο ολοκληρωτική ένδεια και δεν μπόρεσε να καλύψει καμία από τις πιο βασικές ανάγκες του: να τρέφεται, να πλένεται και να στεγάζεται. Σε αυτό προστίθεται το μόνιμο άγχος μην του επιτεθούν και τον κλέψουν καθώς και η ολική απουσία προοπτικής να δει την κατάστασή του να βελτιώνεται. Ακριβώς για να τελειώνει με αυτή την κατάσταση αβεβαιότητας και υλικής και ψυχολογικής ένδειας επιχείρησε επανειλημμένως να φύγει από την Ελλάδα. [...]

358. Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω, το Δικαστήριο θεωρεί ότι τη στιγμή που απέλασαν τον προσφεύγοντα, οι Βελγικές Αρχές γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν ότι δεν είχε αυτός καμία εγγύηση ότι η αίτησή ασύλου του θα εξεταζόταν σοβαρά από τις ελληνικές αρχές. Επίσης, είχαν τα μέσα να αντιταχτούν στην μεταφορά του.

359. [...]Ωστόσο, το Δικαστήριο θεωρεί ότι εναπόκειται ακριβώς στις βελγικές αρχές, που αντιμετώπισαν την κατάσταση που περιγράφεται πιο πάνω, να μην αρκεστούν να θεωρήσουν ότι ο προσφεύγων θα τύχαινε μεταχείρισης σύμφωνης με τις απαιτήσεις της Σύμβασης αλλά αντίθετα να ερευνήσουν, προηγουμένως, για τον τρόπο με τον οποίο οι ελληνικές αρχές εφαρμόζουν στην πράξη την νομοθεσία περί ασύλου. Κάνοντας αυτό, θα είχαν μπορέσει να διαπιστώσουν ότι οι κίνδυνοι που επικαλείται ο προσφεύγων ήταν επαρκώς πραγματικοί και εξατομικευμένοι ώστε να εμπίπτουν στο άρθρο 3. Το ότι μεγάλος αριθμός αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα βρίσκονται στην ίδια κατάσταση με τον προσφεύγοντα δεν εμποδίζει τον εξατομικευμένο χαρακτήρα του επικαλούμενου κινδύνου, από τη στιγμή που αποδεικνύεται επαρκώς συγκεκριμένος και πιθανός (βλ. *mutatis mutandis*, προαναφερθείσα *Saadi*, § 132). [...]

367. Το Δικαστήριο βασιζόμενο στα συμπεράσματα αυτά και τα καθήκοντα που βαρύνουν τα Κράτη σύμφωνα με το άρθρο 3 της Σύμβασης σε θέματα απέλασης, θεωρεί ότι με το να απελάσουν τον προσφεύγοντα στην Ελλάδα, οι Βελγικές Αρχές τον εξέθεσαν εν πλήρη γνώση τους σε συνθήκες κράτησης και διαβίωσης που αποτελούν ταπεινωτική μεταχείριση.

Άλλες υποθέσεις έχουν ασχοληθεί με το ερώτημα εάν οι αποτυγχάνοντες αιτούντες άσυλο μπορούν να αποκλειστούν από την (κρατικά επιδοτούμενη) κοινωνική πρόνοια, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στην τροφή. Αν και το παράρτημα του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (ΕΚΧ) αποκλείει ρητά την προστασία των παράτυπα διαμένοντων μεταναστών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ) διατύπωσε ένα διαφορετικό συμπέρασμα:

CEC κατά Ολλανδίας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Προσφυγή Αρ.90/2013, Απόφαση 1 Ιουλίου 2014

121. Δεν είναι λοιπόν δυνατό να θεωρήσει ότι η άρνηση επείγουσας στέγασης σε εκείνα τα άτομα που συνεχίζουν να βρίσκονται στην επικράτεια της Ολλανδίας είναι απολύτως απαραίτητο μέτρο για την επίτευξη των σκοπών της μεταναστευτικής πολιτικής. Το Κράτος δεν παρουσίασε ενδείξεις για τα συγκεκριμένα αποτελέσματα αυτού του μέτρου.

122. Η Επιτροπή παρατηρεί, ομοίως, ότι τα άτομα που αφορά η συγκεκριμένη προσφυγή αδιαμφισβήτητα τελούν υπό τον κίνδυνο σοβαρής ανεπανόρθωτης βλάβης της ζωής τους και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, όταν αποκλείονται από την πρόσβαση στη στέγαση, την τροφή και τον ρουχισμό. Παραπέμπει στην πάγια νομολογία σύμφωνα με την διαδικασία υποβολής αναφορών (βλ. παραγράφους 73, 106) και κρίνει ότι η πρόσβαση στην τροφή, το νερό καθώς και στις βασικές παροχές, όπως είναι ένα ασφαλές μέρος για τον ύπνο και ο ρουχισμός, που καλύπτουν τις ελάχιστες προϋποθέσεις για την επιβίωση στις επικρατούσες καιρικές συνθήκες, είναι απαραίτητη για τη βασική διαβίωση οποιουδήποτε ανθρώπινου όντος. [...]

Ομοίως, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) έκρινε ότι παρά το γεγονός ότι ένας μετανάστης μπορεί να απώλεσε το καθεστώς νόμιμης διαμονής του, αυτό δεν πρέπει να οδηγεί σε απώλεια των μέσων προς το ζην:

H.T. κατά Land Baden-Württemberg, ΔΕΕ, Υπόθεση C 373/13, Απόφαση από 24 June 2015

95. Πάραυτα, πρέπει να σημειωθεί σχετικά με αυτό ότι ο πρόσφυγας του οποίου η άδεια παραμονής ανακαλείται σύμφωνα με το Άρθρο 24(1) της Οδηγίας 2004/83 διατηρεί το καθεστώς του πρόσφυγα, τουλάχιστον έως ότου το καθεστώς παύσει να ισχύει. Ως εκ τούτου, ακόμα και χωρίς την άδεια παραμονής του, το άτομο παραμένει πρόσφυγας και με την ιδιότητα αυτή συνεχίζει να δικαιούται τα οφέλη που εγγυάται το Κεφάλαιο VII της εν λόγω οδηγίας για κάθε πρόσφυγα, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας κατά της επαναπροώθησης, της διατήρησης της οικογενειακής ενότητας, του δικαιώματος σε ταξιδιωτικά έγγραφα, της πρόσβασης στην εργασία, τη μόρφωση, την κοινωνική αρωγή, την περίθαλψη υγείας και του καταλύματος, της ελεύθερης κυκλοφορίας εντός του κράτους-μέλους και της πρόσβασης σε υπηρεσίες κοινωνικής ένταξης. Με άλλα λόγια, ένα κράτος-μέλος δεν έχει την ευχέρεια να αποφασίσει αν θα συνεχίσει να παράσχει ή θα αρνηθεί σε αυτόν τον πρόσφυγα τα ουσιαστικά οφέλη που εγγυάται η οδηγία. [...]

97. Καθώς αυτά τα δικαιώματα που απονέμονται στους πρόσφυγες απορρέουν από τη χορήγηση του καθεστώτος πρόσφυγα και όχι από την έκδοση της άδειας παραμονής, ο πρόσφυγας, εφόσον τελεί υπό αυτό το καθεστώς, πρέπει να επωφελείται από τα δικαιώματα που του εγγυάται η Οδηγία 2004/83 και αυτά μπορούν να περιοριστούν μόνο σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται στο Κεφάλαιο VII της ίδιας οδηγίας, εφόσον τα κράτη-μέλη δεν δικαιούνται να προσθέσουν περιορισμούς που δεν αναφέρονται ήδη σε αυτή. [...]

Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve κατά Moussa Abdida, ΔΕΕ, Υπόθεση C 562/13, Απόφαση από 18 Δεκεμβρίου 2014

55. Το Άρθρο 14 της Οδηγίας 2008/115 ορίζει κάποιες εγγυήσεις εν όψει της επιστροφής, και κατά τα χρονικά διαστήματα για τα οποία αναβάλλεται η απομάκρυνση σύμφωνα με το άρθρο 9 της οδηγίας.

56. Το άρθρο 9(1)(β) της Οδηγίας 2008/115 ορίζει ότι τα κράτη μέλη αναβάλουν την απομάκρυνση ενόσω παρέχεται ανασταλτικό αποτέλεσμα σύμφωνα με το Άρθρο 13(2) της οδηγίας.

57. Είναι προφανές από το γενικό σχήμα της Οδηγίας 2008/115, το οποίο πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την ερμηνεία των διατάξεών της (βλ. προς αυτό, την απόφαση στην υπόθεση Abdullahi, C 394/12, EU:C:2013:813, παράγραφος 51), ότι το Άρθρο 9(1)(b) αυτής της οδηγίας πρέπει να καλύπτει όλες τις περιπτώσεις στις οποίες ένα κράτος-μέλος πρέπει να

αναβάλει την εφαρμογή μιας απόφασης επιστροφής μετά την άσκηση έφεσης κατά της απόφασης.

58. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι τα κράτη-μέλη πρέπει να παρέχουν σε έναν υπήκοο τρίτης χώρας που πάσχει από σοβαρή ασθένεια και ο οποίος έχει ασκήσει έφεση κατά μιας απόφασης επιστροφής της οποίας η εφαρμογή δύναται να τον εκθέσει σε έναν σοβαρό κίνδυνο βαριάς και ανεπανόρθωτης επιδείνωσης της κατάστασης της υγείας του, τις εγγυήσεις καθ' όσον εκκρεμεί η επιστροφή, που ορίζονται από το Άρθρο 14 της Οδηγίας 2008/115.

59. Συγκεκριμένα, σε μία περίπτωση όπως αυτή στην κύρια δίκη, το σχετικό κράτος-μέλος υποχρεούται, σύμφωνα με το Άρθρο 14 (1) (B) της Οδηγίας 2008/115, να εξασφαλίσει, στον βαθμό που είναι δυνατόν, τις βασικές ανάγκες ενός υπηκόου τρίτης χώρας που πάσχει από σοβαρή ασθένεια, όταν το άτομο αυτό δεν διαθέτει τα μέσα για να τις εξασφαλίσει μόνο του.

60. Η απαίτηση παροχής επείγουσας υγειονομικής περίθαλψης και της απαραίτητης θεραπευτικής αγωγής σύμφωνα με το Άρθρο 14(1)(β) της Οδηγίας 2008/115 ενδέχεται, σε μια τέτοια περίπτωση, να καταστεί ανούσια αν δεν υπάρχει η ταυτόχρονη απαίτηση για την εξασφάλιση των βασικών αναγκών αυτού του υπηκόου τρίτης χώρας. [...]

Στην τελευταία αυτή υπόθεση, ο Γενικός Εισαγγελέας διατύπωσε το κύριο επιχείρημα του εγγενούς δικαιώματος κάθε ανθρώπου να διάγει έναν ανθρώπινο και αξιοπρεπή βίο:

Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve κατά Moussa Abdida, ΔΕΕ, Υπόθεση C 562/13, Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα BOT

155. Κατά την άποψή μου, ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και το δικαίωμα στη ζωή, την ακεραιότητα και την υγεία, που κατοχυρώνονται με τα Άρθρα 1, 2, 3 και 35 του Χάρτη αντίστοιχα, καθώς και η απαγόρευση της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης που εμπεριέχεται στο Άρθρο 4 του εν λόγω Χάρτη, σημαίνουν ότι, σε μια κατάσταση όπως αυτή της κύριας δίκης, ένας παράτυπα διαμένων υπήκοος τρίτης χώρας, του οποίου η απομάκρυνση έχει de facto αναβληθεί, δεν πρέπει να στερείται τα αναγκαία μέσα για την κάλυψη των βασικών του αναγκών κατά τη διάρκεια που εκκρεμεί η εξέταση της έφεσής του.

156. Η μέριμνα για την κάλυψη των βασικών αναγκών ενός ατόμου είναι, κατά την άποψή μου, ένα βασικό δικαίωμα που δεν δύναται να εξαρτάται από το νομικό καθεστώς του ενδιαφερόμενου ατόμου.

157. Αν και ο βαθμός της εξασφάλισης των βασικών αναγκών πρέπει να καθορίζεται από το κάθε κράτος μέλος, δεδομένης της ευχέρειας που λαμβάνουν από την Οδηγία 2008/115, εγώ θεωρώ ότι η εξασφάλιση αυτή θα πρέπει να επαρκεί για να εγγυηθεί την κάλυψη των αναγκών διαβίωσης του ενδιαφερόμενου ατόμου, καθώς και ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης που θα επαρκεί για την υγεία του ατόμου, δίνοντάς του, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα να εξασφαλίσει ένα κατάλυμα και επίσης να λαμβάνονται υπόψη όποιες ειδικές ανάγκες ενδέχεται να έχει το άτομο.

5. Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση

Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση είναι ένα δικαίωμα που περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα προστασίας. Περιλαμβάνει τη βασική υποχρέωση της προστασίας από το (σκληρό) περιβάλλον μέσω της βασικής στέγης, εκτενή πρότυπα σχετικά με την ποιότητα της στέγης και την ασφάλεια της στέγης, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας από αναγκαστικές εξώσεις.

Το δικαίωμα στην επαρκή στέγη προστατεύεται ως μέρος του δικαιώματος σε επαρκές επίπεδο διαβίωσης στο άρθρο 11 του ΔΣΟΚΜ. Μια πιο λεπτομερής περιγραφή του τι επιφέρει το δικαίωμα στη στέγαση, υπάρχει στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη.

Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Αναθεωρημένος), Άρθρο 31 (Το δικαίωμα στη στέγαση)

Όσον αφορά την εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος στη στέγαση, οι συμβαλλόμενοι υποχρεούνται να λάβουν μέτρα με σκοπό:

1. την προώθηση της πρόσβασης στη στέγαση επαρκούς επιπέδου,
2. την πρόληψη και μείωση του αριθμού των αστέγων με στόχο τη σταδιακή εξάλειψη,
3. να καταστούν οι τιμές στέγασης προσιτές σε όσους δεν διαθέτουν αρκετούς πόρους.

Όσον αφορά τους μετανάστες, το δικαίωμα στη στέγαση περιορίζεται σε ένα δικαίωμα καταλύματος.

Οδηγία της ΕΕ για την υποδοχή, άρθρο 18 (Απαιτήσεις τις ουσιαστικές συνθήκες υποδοχής)

1. Εφόσον η στέγαση παρέχεται σε είδος, θα πρέπει να λαμβάνει μία από τις κατωτέρω μορφές ή να αποτελεί συνδυασμό τους:

- α) χώρο που χρησιμοποιείται προς τον σκοπό της στέγασης των αιτούντων κατά τη διάρκεια της εξέτασης αίτησης διεθνούς προστασίας που ασκείται στα σύνορα ή σε ζώνες διέλευσης·
- β) κέντρα φιλοξενίας που εξασφαλίζουν κατάλληλο βιοτικό επίπεδο·
- γ) ιδιωτικές κατοικίες, διαμερίσματα, ξενοδοχεία ή άλλοι χώροι προσαρμοσμένοι για τη στέγαση αιτούντων.

3. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη ιδιαίτερα ζητήματα σχετικά με το φύλο και την ηλικία, καθώς και την κατάσταση ευάλωτων προσώπων, στην περίπτωση αιτούντων εντός των χώρων και των κέντρων φιλοξενίας που αναφέρονται στην παράγραφο 1 στοιχεία α) και β). [...]

Μαζί με αυτά τα παραδείγματα ειδικών δικαιωμάτων στέγασης, μερικές φορές μπορούμε να υποστηρίξουμε τα δικαιώματα για επαρκή στέγαση με βάση, για παράδειγμα, το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ (ιδιωτική και οικογενειακή ζωή), άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 1 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα στην περιουσία) και το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ (απαγόρευση της απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης).

5.1 Ελάχιστη βασική υποχρέωση: Στέγαση

Η ΕΟΚΜΔ, στο Γενικό της Σχόλιο για το Δικαίωμα στη Στέγαση δεν περιγράφει το περιεχόμενο της ελάχιστης βασικής υποχρέωσης. Ο λόγος που αναφέρει η ΕΟΚΜΔ είναι ότι τα κράτη στις εκθέσεις τους δεν έχουν παράσχει επαρκή περιγραφή ώστε η ΕΟΚΜΔ να εξάγει γενικά εφαρμοστέα συμπεράσματα. Ταυτόχρονα, η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι το φαινόμενο των αστέγων είναι ένα πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 4, Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση (Άρθ. 11 (1) του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ Ε/1992/23

4. Παρά το γεγονός ότι η διεθνής κοινότητα έχει συχνά επιβεβαιώσει τη σημασία του πλήρους σεβασμού του δικαιώματος στην επαρκή στέγαση, παραμένει ακόμα ένα ανησυχητικά μεγάλο κενό ανάμεσα στα επίπεδα που τίθενται στο άρθρο 11 (1) του Συμφώνου και της κατάστασης που επικρατεί σε πολλά σημεία του κόσμου. Ενώ τα προβλήματα είναι συχνά ιδιαίτερα οξεία σε ορισμένες αναπτυσσόμενες χώρες που αντιμετωπίζουν τεράστιες ελλείψεις σε πόρους και άλλα, η Επιτροπή παρατηρεί ότι σημαντικά προβλήματα που αφορούν την έλλειψη στέγης και την ανεπαρκή στέγαση υφίστανται επίσης σε ορισμένες από τις πιο ανεπτυγμένες οικονομικά κοινωνίες. [...]

Στον Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, το δικαίωμα της στέγασης προστατεύεται σε ένα χωριστό άρθρο και περιλαμβάνει την υποχρέωση του κράτους να αποτρέπει το φαινόμενο των αστέγων. Στη νομολογία της, η ΕΟΚΜΔ έχει πρώτη κρίνει ότι ειδικά τα παιδιά, ανεξάρτητα από το καθεστώς διαμονής τους, δικαιούνται στέγη με βάση το Άρθρο 31 ΟΚΜ.

DCI κατά Ολλανδίας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Προσφυγή Αρ.47/2008, Απόφαση από 20 Οκτωβρίου 2009

46. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι το Άρθρο 31 παρ. 2 (αποτροπή και μείωση του φαινομένου των αστέγων) στοχεύει ειδικά σε κατηγορίες ευάλωτων ατόμων. Υποχρεώνει τους συμβαλλόμενους να μειώσουν σταδιακά το φαινόμενο των αστέγων με στόχο την εξάλειψή του. Η μείωση του φαινομένου των αστέγων συνεπάγεται την εισαγωγή επειγόντων και μακροπρόθεσμων μέτρων, όπως είναι η παροχή άμεσης στέγης και πρόνοιας για τους άστεγους, καθώς και μέτρα που θα βοηθήσουν τα άτομα να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες τους και θα τα αποτρέψει από το να επιστρέψουν στην κατάσταση της μη ύπαρξης στέγης (Συμπεράσματα 2003, Ιταλία, Άρθρο 31 και FEANTSA κατά Γαλλίας, Προσφυγή 39/2006, Απόφαση επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007, Σκέψη 103).

47. Η Επιτροπή θεωρεί ότι το δικαίωμα στη στέγη είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το δικαίωμα στη ζωή και είναι καίριο για τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κάθε ατόμου. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι αν όλα τα παιδιά είναι ευάλωτα, το να μεγαλώνει ένα παιδί στους δρόμους το υποβάλλει σε μια κατάσταση αδιαμφισβήτητης απελπισίας. Οπότε κρίνει ότι τα παιδιά θα επηρεάζονταν αρνητικά από την απόρριψη του δικαιώματος στη στέγη.

48. Η Επιτροπή κρίνει, λοιπόν, ότι τα παιδιά, όποιο και αν είναι το καθεστώς διαμονής τους, εμπίπτουν στο ατομικό πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 31 παρ. 2. [...]

62. Όσον αφορά τις συνθήκες διαβίωσης σε έναν καταυλισμό, σύμφωνα με το Άρθρο 31 παρ. 2 η Επιτροπή κρίνει ότι οι συνθήκες αυτές θα πρέπει να είναι τέτοιες που θα καθιστούν τη διαβίωση συμβατή με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (FEANTSA κατά Γαλλίας, Προσφυγή αρ. 39/2006, απόφαση επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007, Σκέψεις 108-109). Για το θέμα αυτό, η Επιτροπή παραπέμπει στη Σύσταση του Επιτρόπου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την εφαρμογή του δικαιώματος στη στέγαση (Ιούνιος 2009) όπου δηλώνει ότι «το σημείο έναρξης για τη μείωση του φαινομένου των αστέγων θα πρέπει να είναι (...) η εξασφάλιση ότι όλοι οι άνθρωποι, ανεξαρτήτως των συγκυριών, μπορούν να επωφεληθούν από στέγαση που συνάδει με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τουλάχιστον από προσωρινό κατάλυμα. Η προϋπόθεση της αξιοπρέπειας στη στέγαση σημαίνει ότι ακόμα και τα προσωρινά καταλύματα πρέπει να πληρούν τις απαιτήσεις ασφάλειας, υγείας και υγιεινής, συμπεριλαμβανομένων βασικών παροχών, δηλ. καθαρού νερού, επαρκούς φωτισμού και θέρμανσης. Οι βασικές προϋποθέσεις της προσωρινής στέγασης δεν χρειάζεται να υπόκεινται στις ίδιες προϋποθέσεις ιδιωτικής, οικογενειακής ζωής και καταλληλόλητας που απαιτούνται από τις πιο μόνιμες μορφές στέγασης, εφόσον καλύπτονται οι ελάχιστες προϋποθέσεις. Η στέγαση των ατόμων σε καταυλισμούς υποδοχής και προσωρινά καταλύματα που δεν πληρούν τα πρότυπα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αποτελεί παραβίαση των παραπάνω προϋποθέσεων.»

63. Τέλος, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι σύμφωνα με το Άρθρο 31 παρ. 2 τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν ότι οι εξώσεις είναι δικαιολογημένες και πραγματοποιούνται με συνθήκες που σέβονται την αξιοπρέπεια των εμπλεκόμενων ατόμων, και πρέπει να καθιστούν διαθέσιμη εναλλακτική μορφή στέγασης [...]. Ομοίως, η Επιτροπή κρίνει ότι, εφόσον στην περίπτωση παράτυπα διαμένοντων ατόμων δεν μπορεί να απαιτηθεί από τα κράτη εναλλακτικό κατάλυμα, η έξωση από το κατάλυμα πρέπει να απαγορεύεται εφόσον θα έθετε τα εμπλεκόμενα άτομα, ειδικά τα παιδιά, σε κατάσταση ακραίας απελπισίας, η οποία αντιβαίνει τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς τους.

64. Με βάση τα παραπάνω, η Επιτροπή καταλήγει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται, σύμφωνα με το Άρθρο 31 παρ. 2 του Αναθεωρημένου Χάρτη, να παρέχουν επαρκή στέγη στα παιδιά που βρίσκονται παράτυπα στην επικράτειά τους, για όσο διάστημα βρίσκονται εντός της δικαιοδοσίας τους. Οποιαδήποτε άλλη λύση αντιβαίνει τον σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια τους και δεν λαμβάνει υπόψη την ιδιαίτερα ευπαθή κατάσταση των παιδιών. [...]

Σε μια μετέπειτα υπόθεση, η ΕΟΚΜΔ κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα βάσει του άρθρου 17 του ΕΚΧ, που παρέχει στα παιδιά οικονομική, κοινωνική και νομική προστασία. Η παραπομπή σε αυτό το άρθρο ήταν απαραίτητη, καθώς το Βέλγιο δεν είχε αποδεχθεί τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 31 του ΕΚΧ.

DCI κατά Βελγίου, Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Προσφυγή Αρ.69/2011, Απόφαση 23 Οκτωβρίου 2012

36. [...] [Α]υτή η κατηγορία αλλοδαπών (που περιλαμβάνει τους συνοδευόμενους ή ασυνόδευτους ανήλικους που βρίσκονται παράτυπα σε μία χώρα) δεν καλύπτεται από όλες τις διατάξεις του Χάρτη, αλλά αποκλειστικά από εκείνες τις διατάξεις των οποίων ο θεμελιώδης σκοπός είναι στενά συνδεδεμένος με την προϋπόθεση εξασφάλισης των πιο θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη διασφάλιση των εμπλεκόμενων ατόμων από την εν λόγω διάταξη από σοβαρές απειλές ως προς την απόλαυση εκείνων των δικαιωμάτων.

37. Επιπλέον, ο κίνδυνος παρεμπόδισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι όλο και πιο πιθανός όταν αφορά παιδιά – a fortiori τα παιδιά-μετανάστες που βρίσκονται παράτυπα σε μία χώρα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ιδιότητά τους, όντας «παιδιά» και το ειδικό καθεστώς τους ως «παράτυποι» μετανάστες, συνδυάζει την ευαλωτότητα και την περιορισμένη αυτονομία. Ως αποτέλεσμα, συγκεκριμένα, της έλλειψης αυτονομίας, τα παιδιά δεν μπορούν να θεωρηθούν πραγματικά υπεύθυνα για τον τόπο διαμονής τους. Τα παιδιά δεν μπορούν να αποφασίσουν μόνα τους αν θα μείνουν ή αν θα φύγουν. Επιπλέον, αν είναι ασυνόδευτα, η κατάστασή τους γίνεται ακόμα πιο ευάλωτη και η περίπτωση πρέπει να τύχει ολοκληρωτικής διαχείρισης από το κράτος, που έχει το καθήκον να φροντίσει τα παιδιά που ζουν στην επικράτειά του και να μην τους στερεί την πιο βασική προστασία, βασιζόμενο στο καθεστώς των παιδιών ως «παράτυπων» μεταναστών.

38. Βάσει των παραπάνω γενικών παρατηρήσεων, η Επιτροπή, παραπέμποντας ειδικά στο Άρθρο 17 του Χάρτη και υπενθυμίζοντας τις αποφάσεις της [...], κρίνει ότι αυτή η διάταξη ισχύει για τα άτομα που αφορά αυτή η προσφυγή. Το Άρθρο 17, ειδικά η παράγραφος 1, απαιτεί από τα συμβαλλόμενα κράτη να εκπληρώνουν τις θετικές υποχρεώσεις που αφορούν στο κατάλυμα, τη βασική πρόνοια και την προστασία των παιδιών και των νεαρών ατόμων. Η μη θεώρηση ότι τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να συμμορφώνονται με αυτές τις υποχρεώσεις στην περίπτωση αλλοδαπών ανήλικων που βρίσκονται παράτυπα σε μία χώρα, θα σήμαινε τη μη εξασφάλιση των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων και την έκθεση των εν λόγω παιδιών και νεαρών ατόμων σε σοβαρές απειλές για τα δικαιώματά τους στη ζωή, την υγεία και την ψυχολογική και σωματική ακεραιότητα, και τη διατήρηση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειάς τους. [...]

81. Η Επιτροπή κρίνει ότι η άμεση αρωγή είναι ουσιαστική και επιτρέπει την αξιολόγηση των σημαντικών αναγκών των νεαρών ατόμων, την ανάγκη για ιατρική ή ψυχολογική μέριμνα προκειμένου να καθοριστεί ένα πλάνο υποστήριξης των παιδιών. [...] «παρ. 34. Η ένδεια καθιστά τα παιδιά, ειδικά τα κορίτσια, ευάλωτα στην εκμετάλλευση, την παραμέληση και την κακοποίηση. Τα κράτη οφείλουν να σέβονται και να προάγουν τα δικαιώματα των παιδιών που διαβιούν σε συνθήκες ένδειας, και να ενισχύουν και να διαθέτουν τους απαραίτητους πόρους για στρατηγικές και προγράμματα προστασίας των παιδιών, με ιδιαίτερη εστίαση στα περιθωριοποιημένα παιδιά, όπως τα παιδιά που ζουν στον δρόμο, τα παιδιά στρατιώτες, τα παιδιά με αναπηρίες, τα θύματα σωματεμπορίας, τα παιδιά που αποτελούν την κεφαλή νοικοκυριών και τα παιδιά που ζουν σε ιδρύματα μέριμνας, όπου όλα διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο εκμετάλλευσης και κακοποίησης».

82. Βάσει των παραπάνω, η Επιτροπή κρίνει πως το γεγονός ότι το Κράτος, από το 2009, δεν έχει πλέον εξασφαλισμένη καμία μορφή καταλύματος στα κέντρα υποδοχής (είτε μέσω του δικτύου FEDASIL είτε άλλες εναλλακτικές λύσεις) για τους ασυνόδευτους ανήλικους που βρίσκονται παράτυπα στη χώρα, παραβιάζει το Άρθρο 17 παρ. 1 του Χάρτη. Η συνεχής μη παροχή καταλύματος σε αυτούς τους ανήλικους αποδεικνύει, συγκεκριμένα, ότι το Κράτος δεν έχει λάβει τα απαραίτητα και κατάλληλα μέτρα για να εξασφαλίσει για τους εν λόγω ανήλικους τη μέριμνα και την αρωγή που χρειάζονται και για να τα προστατεύσει από την παραμέληση, τη βία ή την εκμετάλλευση, θέτοντας με τον τρόπο αυτό σε σοβαρή απειλή την απόλαυση των πλέον βασικών τους δικαιωμάτων, όπως είναι τα δικαιώματα στη ζωή, στην ψυχολογική και σωματική ακεραιότητα και στον σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. [...]

Δύο χρόνια αργότερα, η ΕΟΚΜΔ έκρινε ότι ο ίδιος κανόνας ισχύει και για τους ενήλικες μετανάστες που δεν κατέχουν νομιμοποιητικά έγγραφα. Η ΕΟΚΜΔ εξηγεί ότι ο αποκλεισμός των παράτυπα διαμένοντων μεταναστών επιτρέπεται, εφόσον δεν οδηγεί σε απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης.

CEC κατά Ολλανδίας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Προσφυγή Αρ.90/2013, Απόφαση 1 Ιουλίου 2014

142. Αναφορικά με την Ολλανδία, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η εθνική κατάσταση διαπιστώθηκε ότι δεν συνάδει με το Άρθρο 31 παρ. 2 του Χάρτη, λόγω έλλειψης της νομικής απαίτησης παροχής στέγης σε παράτυπα παιδιά-μετανάστες για την περίοδο που βρίσκονταν εντός της επικράτειας της Ολλανδίας (Συμπεράσματα 2011, Ολλανδία).

143. Αναφορικά με την αυτόματη προσφυγή, η Επιτροπή έκρινε ότι σύμφωνα με το Άρθρο 13 παρ. 4, η μεγάλη πλειονότητα των ενήλικων μεταναστών που βρίσκονται σε παράτυπη κατάσταση δεν λαμβάνουν στέγαση, ούτε σαν πρόβλεψη από τον νόμο, ούτε στην πράξη.

144. Με βάση την πάγια νομολογία της Επιτροπής, πρέπει να παρέχεται στέγη επίσης στους παράτυπους ενήλικες μετανάστες, ακόμα και όταν τους έχει ζητηθεί να αποχωρήσουν από τη χώρα, αν και δεν μπορούν να ζητήσουν να τους παρασχεθεί μακροπρόθεσμη διαμονή σε πιο μόνιμη στέγη. Η Επιτροπή και πάλι παραπέμπει στο πόρισμα της παραπάνω, σύμφωνα με το Άρθρο 13 παρ. 4 και επαναλαμβάνει ότι το δικαίωμα στη στέγη είναι στενά συνδεδεμένο με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια κάθε ατόμου, ανεξάρτητα από το καθεστώς παραμονής του. Κρίνει ότι η υπόθεση, με βάση την οποία έχει διαπιστωθεί παραβίαση σύμφωνα με το Άρθρο 13 παρ. 4, επίσης αποτελεί παραβίαση του Άρθρου 31 παρ. 2. [...]

5.2 Επάρκεια στέγασης

Η ποιότητα της στέγασης αποτελεί μέρος της ουσίας του τι μπορεί να θεωρηθεί επαρκής στέγαση.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 4, Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση (Άρθ. 11 (1) του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ Ε/1992/23

7. Κατά την άποψη της Επιτροπής, το δικαίωμα στη στέγαση δεν μπορεί να ερμηνευθεί με τη στενή ή περιοριστική έννοια με την οποία εξομοιώνεται, για παράδειγμα, με τη στέγη που παρέχεται απλά με το να υπάρχει ένα σκέπαστρο πάνω από το κεφάλι ενός ατόμου ή που θεωρεί τη στέγη αποκλειστικά ως αγαθό. Αντίθετα, πρέπει να θεωρηθεί ως το δικαίωμα διαβίωσης με ασφάλεια, ειρήνη και αξιοπρέπεια. [...] «Επαρκής στέγαση σημαίνει... επαρκής ιδιωτικότητα, επαρκής χώρος, επαρκής ασφάλεια, επαρκής φωτισμός και αερισμός, επαρκής βασική υποδομή και επαρκής τοποθεσία αναφορικά με την εργασία και βασικές εγκαταστάσεις, και όλα σε εύλογο κόστος».

8. [...] "[Η] επαρκής στέγαση» για τους σκοπούς του Συμφώνου [...] περιλαμβάνει[ι] τα εξής:

(α) Νομική ασφάλεια της κατοίκησης. [...]

(β) Διαθεσιμότητα υπηρεσιών, υλικών, εγκαταστάσεων και υποδομής. Μια επαρκής κατοικία πρέπει να περιέχει ορισμένες εγκαταστάσεις που είναι σημαντικές για την υγεία, την ασφάλεια, την άνεση και τη διατροφή. Όλοι οι δικαιούχοι του δικαιώματος στην επαρκή στέγαση πρέπει να έχουν συνεχή πρόσβαση σε φυσικούς και κοινόχρηστους πόρους, σε ασφαλές πόσιμο νερό, σε ενέργεια για το μαγείρεμα, σε θέρμανση και φωτισμό, σε εγκαταστάσεις υγιεινής και πλυσίματος, σε μέσα για την αποθήκευση τροφών, την απόρριψη σκουπιδιών, την αποχέτευση και σε υπηρεσίες εκτάκτων αναγκών.

(γ) Οικονομικά ανεκτό. [...]

(δ) Δυνατότητα κατοίκησης. Η επαρκής στέγαση πρέπει να είναι κατοικήσιμη, αναφορικά με την παροχή στους ενοίκους της επαρκούς χώρου και προστασίας από το κρύο, την υγρασία, τη ζέστη, τη βροχή, τον αέρα ή άλλες απειλές προς την υγεία, δομικούς κινδύνους και φορείς νόσων. Η σωματική ασφάλεια των ενοίκων πρέπει επίσης να εξασφαλίζεται. [...]

9. Όπως αναφέρεται παραπάνω, το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση δεν μπορεί να αξιολογηθεί χωριστά από άλλα ανθρώπινα δικαιώματα που εμπεριέχονται στα δύο Διεθνή Σύμφωνα και

άλλα ισχύοντα διεθνή έγγραφα. [...] Ομοίως, το δικαίωμα μη υποβολής σε αυθαίρετη ή παράνομη παρεμβολή στην ιδιωτικότητα, την οικογένεια, την οικία ή την αλληλογραφία κάποιου αποτελεί μια πολύ σημαντική διάσταση στον καθορισμό του δικαιώματος στην επαρκή στέγαση. [...]

Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού συνδέει τα ποιοτικά στοιχεία του δικαιώματος στη στέγαση ειδικά με το δικαίωμα στην υγεία:

ΕΔΤΠ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 15, Το δικαίωμα του παιδιού στην απόλαυση του υψηλότερου εφικτού επιπέδου υγείας (Άρθ. 24), Έγγ. ΟΗΕ CRC/C/GC/15

49. Τα κράτη οφείλουν να λάβουν μέτρα για την αντιμετώπιση των κινδύνων που θέτει η τοπική περιβαλλοντική μόλυνση στην υγεία των παιδιών σε όλα τα περιβάλλοντα. Η επαρκής στέγαση που περιλαμβάνει μη επικίνδυνες εγκαταστάσεις μαγειρέματος, περιβάλλον όπου απαγορεύεται το κάπνισμα, επαρκή αερισμό, αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων και απόρριψη των σκουπιδιών από τις συνοικίες διαβίωσης και το άμεσο περιβάλλον, απουσία μούχλας και άλλων τοξικών ουσιών και οικογενειακή υγιεινή είναι βασικές απαιτήσεις για υγιή ανατροφή και ανάπτυξη.

5.3 Πρόσβαση και ασφάλεια κατοικίας, αναγκαστικές εξώσεις

Το δικαίωμα στη στέγαση απαιτεί από τα άτομα να μπορούν να εξασφαλίσουν πρόσβαση στη στέγαση αυτή. Στην πράξη, η πρόσβαση συνήθως απαιτεί ένα σύστημα μέσω του οποίου αυτό διευθετείται, το οποίο μπορεί να εγείρει ερωτήματα σχετικά με την ισότητα και τη μη ύπαρξη διακρίσεων.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 4, Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση (Άρθ. 11 (1) του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ E/1992/23

8(ε) Προσβασιμότητα. Η επαρκής στέγαση πρέπει να είναι προσβάσιμη σε αυτούς που τη δικαιούνται. Οι μειονεκτούσες ομάδες πρέπει να λαμβάνουν πλήρη και συνεχή πρόσβαση σε επαρκείς πηγές στέγασης. Έτσι, σε αυτές τις μειονεκτούσες ομάδες όπως [...] τα παιδιά [...] πρέπει να διασφαλίζεται κάποιος βαθμός προτεραιότητας στον τομέα της στέγασης. Τόσο ο νόμος όσο και η πολιτική για τη στέγαση πρέπει να συνυπολογίζουν πλήρως τις ειδικές ανάγκες στέγασης αυτών των ομάδων. [...]

Όταν εκπληρωθεί η υποχρέωση της στέγασης, το κράτος πρέπει να αποτρέψει το φαινόμενο των άστεγων. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να υπάρχει επαρκής προστασία κατά των εξώσεων, ενώ ταυτόχρονα πρέπει να αναγνωρίζονται τα δικαιώματα των ιδιοκτητών στην περιουσία τους. Από την προοπτική της συνθήκης όμως, η προστασία είναι το κλειδί.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 4, Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση (Άρθ. 11 (1) του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ E/1992/23

18. Στο θέμα αυτό, η Επιτροπή κρίνει ότι οι περιπτώσεις αναγκαστικών εξώσεων είναι *prima facie* ασύμβατες με τις προϋποθέσεις του Συμφώνου και μπορούν να δικαιολογηθούν μόνο σε πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις και σύμφωνα με τις σχετικές αρχές του διεθνούς δικαίου.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 7, Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση (Άρθ. 11 (1) του Συμφώνου): Αναγκαστικές Εξώσεις, Έγγ. ΟΗΕ E/1998/22

4. Η πρακτική των αναγκαστικών εξώσεων είναι ευρεία και επηρεάζει άτομα τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Λόγω της συσχέτισης και της αλληλεξάρτησης που υφίσταται ανάμεσα σε όλα τα δικαιώματα των ανθρώπων, οι αναγκαστικές εξώσεις συχνά παραβιάζουν άλλα δικαιώματα του ανθρώπου. Έτσι, ενώ έκδηλα

παραβιάζουν τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται με το Σύμφωνο, η πρακτική των αναγκαστικών εξώσεων μπορεί να οδηγήσει σε παραβιάσεις ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, όπως είναι το δικαίωμα στη ζωή, το δικαίωμα στην ασφάλεια του ατόμου, το δικαίωμα μη παρεμβολής με την ιδιωτικότητα, την οικογένεια και το σπίτι και το δικαίωμα στην ειρηνική απόλαυση των κεκτημένων. [...]

11. Ενώ ορισμένες εξώσεις μπορεί να είναι δικαιολογημένες, όπως στην περίπτωση της συνεχιζόμενης μη καταβολής μισθωμάτων ή φθοράς στο μίσθιο χωρίς εύλογη αιτία, άπτεται στις σχετικές αρχές να διασφαλίσουν ότι οι εξώσεις πραγματοποιούνται με τρόπο που προβλέπεται από νόμο που συνάδει με το Σύμφωνο και ότι όσοι επηρεάζονται έχουν στη διάθεσή τους κάθε ένδικο μέσο και βοήθημα. [...]

14. Στις περιπτώσεις όπου η έξωση θεωρείται ότι μπορεί να δικαιολογηθεί, πρέπει να πραγματοποιείται με αυστηρή συμμόρφωση με τις οικίες διατάξεις του διεθνούς δικαίου για τα δικαιώματα του ανθρώπου και σύμφωνα με τις γενικές αρχές της λογικής και της αναλογικότητας. [...] [Η] παρέμβαση στο σπίτι κάποιου μπορεί να γίνει μόνο «σε περιπτώσεις που προβλέπονται από τον νόμο». [...]

15. Η κατάλληλη δικονομική προστασία και η νομότυπη διαδικασία είναι σημαντικές πτυχές όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αλλά ισχύουν ειδικά σε σχέση με ένα θέμα όπως οι αναγκαστικές εξώσεις που κάνουν άμεση σύνδεση με πολλά από τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται και από τα δύο Διεθνή Σύμφωνα για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Η Επιτροπή κρίνει ότι η δικονομική προστασία που πρέπει να εφαρμόζεται σε σχέση με τις αναγκαστικές εξώσεις περιλαμβάνουν: (α) τη δυνατότητα για πραγματική διαβούλευση με όσους επηρεάζονται, (β) επαρκή και εύλογη ενημέρωση για όλους όσους επηρεάζονται προ της προγραμματισμένης ημερομηνίας έξωσης, (γ) ενημέρωση για τις προτεινόμενες εξώσεις και, όπου ισχύει, για τον εναλλακτικό σκοπό για τον οποίο θα χρησιμοποιηθεί το οικόπεδο ή η το οίκημα, που θα παρέχεται σε όσους επηρεάζονται σε εύλογο χρόνο, (δ) ειδικά όταν εμπλέκονται ομάδες ατόμων, κρατικοί υπάλληλοι ή οι εκπρόσωποί τους θα πρέπει να είναι παρόντες κατά τη διάρκεια της έξωσης, (ε) όλα τα άτομα που πραγματοποιούν την έξωση πρέπει να αναφέρουν δεόντως την ταυτότητά τους, (στ) οι εξώσεις δεν πρέπει να πραγματοποιούνται σε ιδιαίτερα άσχημες καιρικές συνθήκες ή τη νύχτα, εκτός αν τα επηρεαζόμενα άτομα δίνουν τη συγκατάθεσή τους προς το αντίθετο, (ζ) παροχή ένδικων βοηθημάτων, και (η) παροχή, όπου είναι δυνατόν, νομικής αρωγής στα άτομα που τη χρειάζονται, προκειμένου να προσφύγουν στα δικαστήρια.

16. Οι εξώσεις δεν πρέπει να οδηγούν στο να καταστούν τα άτομα άστεγα ή ευάλωτα στην παραβίαση άλλων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Όταν όσοι επηρεάζονται δεν μπορούν να φροντίσουν εαυτούς, το συμβαλλόμενο κράτος οφείλει να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα, στο μέγιστο των διαθέσιμων πόρων του, να εξασφαλίσει τη διαθεσιμότητα επαρκούς εναλλακτικής στέγασης, επανεγκατάστασης ή πρόσβασης σε παραγωγική γη, ανάλογα με την περίπτωση. [...]

5.4 Απαγόρευση διακρίσεων

Το δικαίωμα στη στέγαση, ομοίως με όλα τα δικαιώματα της σύμβασης, πρέπει να εφαρμόζεται χωρίς διακρίσεις. Ορισμένοι λόγοι διάκρισης είναι ιδιαίτερα σχετικοί, καθώς η στέγαση μπορεί να επηρεάσει τις γυναίκες και τις μειονεκτικές ομάδες της κοινωνίας πιο αρνητικά.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 4, Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση (Άρθ. 11 (1) του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ Ε/1992/23

6. Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση ισχύει για όλους. Ενώ η αναφορά στον «εαυτό του και την οικογένειά του» αντικατοπτρίζει παραδοχές ως προς τους ρόλους τους φύλου και τις μεθόδους οικονομικής δραστηριότητας που έγιναν ευρέως αποδεκτές το 1966, όταν υιοθετήθηκε το Σύμφωνο, η φράση δεν μπορεί να ερμηνευθεί σήμερα ως ότι υποδηλώνει όποιους περιορισμούς σχετικά με την εφαρμοσιμότητα του δικαιώματος σε άτομα ή σε νοικοκυριά με γυναίκα επικεφαλής ή σε άλλες τέτοιες ομάδες. Έτσι, η έννοια της

«οικογένειας» πρέπει να ερμηνευθεί με μια ευρεία έννοια. Περαιτέρω, τα άτομα, καθώς και οι οικογένειες, δικαιούνται επαρκή στέγαση ανεξάρτητα της ηλικίας, της οικονομικής κατάστασης, της ομάδας ή άλλης υπαγωγής ή καθεστώτος και άλλων παρόμοιων παραγόντων. Συγκεκριμένα, η απόλαυση αυτού του δικαιώματος πρέπει, σύμφωνα με το άρθρο 2 (2) του Συμφώνου, να μην αποτελεί αντικείμενο καμίας μορφής διάκρισης.

Η ίδια προσέγγιση υιοθετείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα Κοινωνικά Δικαιώματα όσον αφορά τους παράτυπους μετανάστες. Αν και ο ίδιος ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης αποκλείει τους παράτυπους μετανάστες από το πεδίο εφαρμογής του, η Επιτροπή παραπέμπει στην προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (βλ. παραπάνω σελίδα 7).

Μια άλλη προσέγγιση για την προστασία των μεταναστών περιέχεται στις διατάξεις της συνθήκης που υποχρεώνει τα κράτη να αντιμετωπίζουν τους μετανάστες λιγότερο ευνοϊκά από τους υπηκόους τους, ή άλλους αλλοδαπούς, αναφορικά με τη στέγαση. Στην ουσία, η ρήτρα απαγόρευσης των διακρίσεων σε αυτές τις περιπτώσεις έχει συσχετιστεί με τα ουσιώδη δικαιώματα που προστατεύονται από τη συνθήκη. Στις περισσότερες περιπτώσεις, πάντως, πρέπει να υπάρχει σύνδεση με τον σκοπό της συνθήκης και πρέπει να υπάρχει μια κατάσταση νόμιμης διαμονής.

Η Σύμβαση για τους Πρόσφυγες, για παράδειγμα, προβλέπει η αντιμετώπιση να μην είναι λιγότερη ευνοϊκή από ότι αυτή άλλων αλλοδαπών. Αυτή η προϋπόθεση είναι φυσικά αποτελεσματική μόνο όταν ένα άτομο αναγνωρίζεται ως πρόσφυγας.

Η Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων του 1951, Άρθρο 21 (στέγαση)

Όσον αφορά τη στέγαση, τα συμβαλλόμενα κράτη, στον βαθμό που το ζήτημα ρυθμίζεται από τους νόμους ή τους κανονισμούς ή υπόκειται στον έλεγχο των δημόσιων αρχών, πρέπει να παρέχει στους πρόσφυγες νόμιμη παραμονή στην επικράτειά τους, όσο πιο ευνοϊκή μεταχείριση είναι δυνατόν και, σε κάθε περίπτωση, όχι λιγότερο ευνοϊκή από αυτή που παρέχεται στους αλλοδαπούς εν γένει σε παρόμοιες συγκυρίες.

Όταν το ΕΔΔΑ έπρεπε να κρίνει αν είχε υπάρξει παραβίαση του Άρθρου 14 σε σχέση με την πρόσβαση στη στέγαση, το Δικαστήριο έκρινε ότι, παρά την έλλειψη αρωγής, δεν υπήρξε ποτέ καθεστώς έλλειψης στέγης (μέσω ιδιωτικού προγράμματος στέγασης), και ως εκ τούτου δεν υπήρξε παραβίαση:

[Bah κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#), ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 56328/07, Απόφαση από 27 Σεπτεμβρίου 2011

40. Έχοντας, λοιπόν, καθορίσει το πεδίο διερεύνησής του, το Δικαστήριο ξεκινά παρατηρώντας ότι δεν προκύπτει δικαίωμα σύμφωνα με το Άρθρο 8 της Σύμβασης περί παροχής στέγασης [...], όταν ένα συμβαλλόμενο κράτος αποφασίζει να παρέχει τέτοια οφέλη, πρέπει να το πράττει με τρόπο που συνάδει με το Άρθρο 14. Η προσβαλλόμενη νομοθεσία σε αυτήν την υπόθεση προφανώς επηρέασε την οικία και την οικογενειακή ζωή της προσφεύγουσας και του υιού της, καθώς είχε επίδραση στη δυνατότητά τους να λάβουν βοήθεια για την εύρεση καταλύματος, όταν απειλούνταν με την πιθανότητα να μείνουν άστεγοι. Το Δικαστήριο, ως εκ τούτου, κρίνει ότι τα γεγονότα σε αυτή την υπόθεση εμπίπτουν στο Άρθρο 8. [...] Το Δικαστήριο οφείλει λοιπόν να συνεχίζει και να διερευνήσει αν η προσφεύγουσα υπήρξε απαραδέκτως αντικείμενο διάκρισης με την έννοια του Άρθρου 14. [...]

51. Όσον αφορά την αναλογικότητα των μέσων που χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση αυτού του νόμιμου σκοπού, το Δικαστήριο εξέτασε τις συγκεκριμένες συγκυρίες της υπόθεσης της προσφεύγουσας. Χωρίς να υποτιμάται το άγχος που λογικά βίωσε η προσφεύγουσα ως αποτέλεσμα της απειλής να καταστεί άστεγη, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι στην πραγματικότητα δεν υπήρξε ποτέ άστεγη και, όπως υπογραμμίζει το Κράτος (βλ. παράγραφο 24 παραπάνω), υπήρχαν καθήκοντα που προβλέπονται από τη νομοθεσία, εκτός της ενότητας 193 του Νόμου περί Στέγασης του 1996, που θα απαιτούσαν από την τοπική αρχή να

βοηθήσουν την ίδια και τον υιό της, αν όντως είχε καταστεί πραγματική η απειλή της κατάστασης αστέγων. [...] Στην υπόθεση της προσφεύγουσας, μετακόμισε το Southwark όταν της προσφέρθηκε οίκημα σε κοινωνικά καταλύματα δεκαεπτά μήνες αργότερα, που ήταν ένα χρονικό περιθώριο παρόμοιο με την περίπτωση ενός ατόμου στο οποίο δόθηκε προτεραιότητα ανάγκης.

52. Υπό αυτές τις συγκυρίες, το Δικαστήριο κρίνει ότι η διαφορετική μεταχείριση που έλαβε η προσφεύγουσα ήταν εύλογα και αντικειμενικά δικαιολογημένη από την ανάγκη κατανομής, με τον πιο δίκαιο δυνατό τρόπο, των λιγοστών διαθέσιμων μονάδων κοινωνικής στέγασης στο Ηνωμένο Βασίλειο και της νομιμότητας, στην κατανομή αυτή, λαμβάνοντας υπόψη το καθεστώς μετανάστευσης εκείνων που χρήζουν στέγασης. Με βάση τα στοιχεία στην υπόθεση της προσφεύγουσας, το αποτέλεσμα της διαφορετικής μεταχείρισης δεν ήταν δυσανάλογο του επιδιωκόμενου νόμιμου σκοπού. [...]

Οδηγία της ΕΕ για την Αναγνώριση, Άρθρο 31 (Πρόσβαση σε κατάλυμα)

Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας να έχουν πρόσβαση σε κατάλυμα υπό όρους ισοδύναμους με τους ισχύοντες για άλλους υπηκόους τρίτων χωρών που διαμένουν νομίμως στο έδαφός τους.

Άλλες συνθήκες ασχολούνται με τα ίσα δικαιώματα στη στέγαση για τους οικονομικούς μετανάστες.

ILO Σύμβαση Αρ. 97 – Σύμβαση για τη μετανάστευση για λόγους απασχόλησης, Άρθρο 6

1. Κάθε μέλος για το οποίο ισχύει αυτή η Σύμβαση συμφωνεί να εφαρμόσει, χωρίς διακρίσεις αναφορικά με την εθνικότητα, τη φυλή, το θρήσκευμα ή το φύλο, στους μετανάστες που βρίσκονται νομότυπα στην επικράτειά του, μεταχείριση που δεν είναι λιγότερο ευνοϊκή από αυτή που εφαρμόζει στους δικούς του υπηκόους αναφορικά με τα ακόλουθα θέματα:

(α) στον βαθμό που τα θέματα ρυθμίζονται από τον νόμο ή τους κανονισμούς, ή υπόκεινται στον έλεγχο διοικητικών αρχών--

(i) αμοιβή, συμπεριλαμβανομένων των οικογενειακών επιδομάτων, όταν αποτελούν μέρος αμοιβής, ώρες εργασίας, διευθετήσεις υπερωριών, αμειβόμενων αδειών, περιορισμών στην εργασία κατ' οίκον, ελάχιστη ηλικία για εργασία, μαθητεία και εκπαίδευση, εργασία των γυναικών και εργασία νεαρών ατόμων,

(ii) συμμετοχή σε συνδικαλιστικές ενώσεις και απόλαυση των οφελών της συλλογικής διαπραγμάτευσης,

(iii) στέγαση [...]

5.5 Νομικά βοηθήματα

Όπως και με άλλα δικαιώματα, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι οι παραβιάσεις μπορούν να επιλυθούν αποτελεσματικά μόνο όταν υπάρχει διαθέσιμο κάποιο νομικό ή διοικητικό βοήθημα. Σε σχέση με το δικαίωμα στη στέγαση, η Επιτροπή παρέχει έναν μη περιοριστικό κατάλογο παραδειγμάτων που υποστηρίζουν τη σημασία της στέγασης αναφορικά με άλλα δικαιώματα του ανθρώπου.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 4, Το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση (Άρθ. 11 (1) του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ Ε/1992/23

17. Η Επιτροπή θεωρεί ότι πολλά στοιχεία που συνθέτουν το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση είναι τουλάχιστον συναφή με την παροχή εθνικών νομικών βοηθημάτων. Ανάλογα με το νομικό σύστημα, οι τομείς μπορεί να περιλαμβάνουν αλλά δεν περιορίζονται στα εξής: (α) νομικές προσφυγές που στοχεύουν στην αποτροπή προγραμματισμένων εξώσεων ή κατεδαφίσεων μέσω τις έκδοσης μέτρων με διαταγή δικαστηρίου, (β) νομικές διαδικασίες με τις οποίες επιδιώκεται αποζημίωση κατόπιν παράνομης εξώσης, (γ) προσφυγές κατά

παράνομων ενεργειών που πραγματοποιούνται ή υποστηρίζονται από τους ιδιοκτήτες ακινήτων (είτε δημόσιους είτε ιδιώτες) σε σχέση με τα επίπεδα ενοικίων, τη συντήρηση των οικημάτων, και τις ρατσιστικές ή άλλες μορφές διάκρισης, (δ) ισχυρισμοί οποιασδήποτε μορφής διάκρισης στην κατανομή και τη διαθεσιμότητα της πρόσβασης στη στέγαση, και (ε) προσφυγές κατά ιδιοκτητών οικημάτων που αφορούν ανθυγιεινές ή ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης. Σε ορισμένα νομικά συστήματα, θα ήταν επίσης δέον να διερευνηθεί η πιθανότητα διευκόλυνσης των συλλογικών αγωγών σε καταστάσεις που εμπεριέχουν σημαντικά αυξημένα επίπεδα έλλειψης στέγης.

III. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια προστατεύεται από διάφορες συνθήκες. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αποτελεί μέρος του δικαιώματος σε επαρκές επίπεδο διαβίωσης. Από την άλλη πλευρά, το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια προστατεύεται ειδικά στο Άρθρο 9 της ΔΣΟΚΜΔ.

Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (ICESCR), Άρθρο 9

Τα συμβαλλόμενα κράτη στο παρόν Σύμφωνο αναγνωρίζουν το δικαίωμα όλων στην κοινωνική ασφάλεια, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής ασφάλισης.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό σχόλιο Αρ. 19, Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια (Άρθ. 9), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/GC/19

2. Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια εμπεριέχει το δικαίωμα στην πρόσβαση και τη διατήρηση οφελών, είτε σε χρήματα είτε σε είδος, χωρίς διακρίσεις προκειμένου να διασφαλιστεί η προστασία, μεταξύ άλλων, από [...] (β) μη ανεκτή οικονομικά πρόσβαση στην περίθαλψη υγείας, (γ) ανεπαρκή οικογενειακή υποστήριξη, ειδικά για παιδιά και εξαρτώμενους ενήλικες. [...]

12. Το σύστημα κοινωνικής ασφάλειας θα πρέπει να προβλέπει την κάλυψη των ακόλουθων εννέα βασικών τομέων κοινωνικής ασφάλειας.

(α) Περίθαλψη υγείας [...]

(στ) Υποστήριξη οικογένειας και παιδιών

(ζ) Μητρότητα [...]

(η) Αναπηρία

(θ) Επιζήσαντες και ορφανά [...]

18. Τα οφέλη για τις οικογένειες είναι σημαντικά για την εκπλήρωση των δικαιωμάτων στην προστασία των παιδιών και των ενήλικων εξαρτώμενων μελών, σύμφωνα με τα άρθρα 9 και 10 του Συμφώνου. Παρέχοντας αυτά τα οφέλη, το συμβαλλόμενο κράτος πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τους πόρους και τις συγκυρίες του παιδιού και των ατόμων που έχουν την ευθύνη συντήρησης του παιδιού ή του ενήλικα εξαρτώμενου, καθώς και όποια άλλη πτυχή σχετίζεται με την αίτηση για τα οφέλη που έγινε από ή εκ μέρους του παιδιού ή του ενήλικα εξαρτώμενου. Τα οφέλη οικογένειας και παιδιών, συμπεριλαμβανομένων των επιδομάτων σε χρήματα και των κοινωνικών υπηρεσιών, πρέπει να παρέχονται στις οικογένειες, χωρίς διακρίσεις για απαγορευμένους λόγους, και θα πρέπει συνήθως να καλύπτουν τροφή, ρουχισμό, στέγαση, νερό και υποδομές αποχέτευσης, ή άλλα δικαιώματα, όπως είναι κατάλληλο. [...]

Σε σύγκριση με τα μέσα διαβίωσης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στην τροφή, το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια δεν είναι πάντα προσβάσιμο και διαθέσιμο στους μετανάστες. Πολλές χώρες διαθέτουν ξεχωριστό σύστημα για τους νεοαφιχθέντες μετανάστες και τα παιδιά τους προκειμένου να αποφύγουν τις αξιώσεις για κατάλυμα. Σε γενικό πλαίσιο, αυτή η πρακτική είναι αποδεκτή από το διεθνές δίκαιο, αρκεί οι μετανάστες να λαμβάνουν τουλάχιστον τα μέσα διαβίωσης. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει απόλυτη αξίωση για πρόσβαση των μεταναστών σε προγράμματα κοινωνικών οφελών.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 19, Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια (Άρθ. 9), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/GC/19

37. Οι μη υπήκοοι πρέπει να μπορούν να έχουν πρόσβαση σε μη ανταποδοτικά σχήματα για την υποστήριξη του εισοδήματος, οικονομικά ανεκτή πρόσβαση στην περίθαλψη υγείας και την υποστήριξη της οικογένειας. Οποιοσδήποτε περιορισμοί, συμπεριλαμβανόμενης μιας περιόδου αναμονής για τη θεμελίωση του δικαιώματος, πρέπει να είναι αναλογικοί και εύλογοι. Όλα τα άτομα, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους, το καθεστώς τους ως κάτοχοι άδειας παραμονής ή μετανάστες, δικαιούνται πρόσβαση στην πρωτοβάθμια και την επείγουσα ιατρική περίθαλψη.

38. Οι πρόσφυγες, οι απάτριδες και οι αιτούντες άσυλο, και άλλα μειονεκτούντα και περιθωριοποιημένα άτομα και ομάδες, πρέπει να λαμβάνουν ίση μεταχείριση στην πρόσβαση σε μη ανταποδοτικά σχήματα κοινωνικής ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της εύλογης πρόσβασης στην περίθαλψη υγείας και την υποστήριξη, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα.

39. Τα εσωτερικά εκτοπισμένα άτομα δεν πρέπει να θίγονται από καμία διάκριση αναφορικά με την απόλαυση του δικαιώματός τους στην κοινωνική ασφάλεια και τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να λαμβάνουν προορατικά μέτρα για την εξασφάλιση της ίσης πρόσβασης στα σχήματα, αίροντας για παράδειγμα, όπου υπάρχουν, τις προϋποθέσεις καθεστώτος μόνιμης παραμονής και κάνοντας προβλέψεις για την παροχή οφελών ή άλλων σχετικών υπηρεσιών στον τόπο εκτοπισμού. Οι εσωτερικοί μετανάστες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα πρόσβασης στην κοινωνική ασφάλεια από τον τόπο παραμονής τους, και τα συστήματα καταχώρησης της παραμονής δεν πρέπει να περιορίζουν την πρόσβαση στην κοινωνική ασφάλεια στα άτομα που μετακινούνται σε άλλη περιφέρεια, στην οποία δεν είναι εγγεγραμμένα. [...]

Όπως αναφέρεται παραπάνω, οι μετανάστες με όποια μορφή καθεστώτος παραμονής ενδέχεται να μην πληρούν τις προϋποθέσεις λήψης «κανονικών» κοινωνικών οφελών. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι μπορούν να αφεθούν στην τύχη τους.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 19, Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια (Άρθ. 9), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/GC/19

Βασικές υποχρεώσεις

59. Τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν τη βασική υποχρέωση να εξασφαλίσουν την ικανοποίηση, τουλάχιστον, των ελάχιστων απαραίτητων επιπέδων για κάθε ένα από τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται με το Σύμφωνο. Αυτό σημαίνει ότι το συμβαλλόμενο κράτος οφείλει:

(α) Να εξασφαλίσει την πρόσβαση σε ένα σχήμα κοινωνικής ασφάλειας που παρέχει το ελάχιστο απαραίτητο επίπεδο οφελών σε όλα τα άτομα και τις οικογένειες, που θα τους επιτρέψουν να αποκτήσουν τουλάχιστον τη βασική περίθαλψη υγείας, βασική στέγη και στέγαση, νερό και εγκαταστάσεις υγιεινής, τροφή και τις πιο βασικές μορφές μόρφωσης. [...]

1. Προστασία του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλεια μέσω του δικαιώματος στην ιδιοκτησία

Οι υποθέσεις στις οποίες τα δικαστήρια έπρεπε να αντιμετωπίσουν το θέμα των μεταναστών τείνουν να εστιάζουν στο ζήτημα των διακρίσεων βάσει της κατάστασης παραμονής ή της ιθαγένειας. Αυτό πηγάζει από το γεγονός ότι, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα αναφορικά με την απαγόρευση διακρίσεων, τα κράτη μπορούν να επιλέξουν είτε να διαθέτουν σχήμα κοινωνικών οφελών είτε όχι. Εφόσον υφίσταται, όμως, θα πρέπει να εφαρμόζεται με τρόπο που δεν εισάγει διακρίσεις. Στην υπόθεση *Gygyusz κατά της Αυστρίας*, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η υπόθεση αφορούσε επείγουσα βοήθεια:

***Gygyusz κατά Αυστρίας*, ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 17371/90, Απόφαση από 16 Σεπτεμβρίου 1996**

40. Στην παρούσα υπόθεση δεν υποστηρίχθηκε ότι ο προσφεύγων δεν ικανοποίησε αυτήν την προϋπόθεση. Η άρνηση χορήγησης έκτακτης βοήθειας βασίστηκε αποκλειστικά στο εύρημα ότι δεν διαθέτετε αυστριακή υπηκοότητα και δεν ενέπιπτε σε καμία κατηγορία που εξαιρείται από αυτή την προϋπόθεση (βλ. παραγράφους 11 και 13 παραπάνω).

41. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι το δικαίωμα στην επείγουσα ανάγκη – εφόσον προβλέπεται στην ισχύουσα νομοθεσία – αποτελεί χρηματικό δικαίωμα για τους σκοπούς του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αρ. 1 (P1-1). Αυτή η διάταξη (P1-1) ισχύει, λοιπόν, χωρίς να είναι απαραίτητο να υπάρξει αποκλειστική στήριξη στη σχέση μεταξύ του δικαιώματος στην επείγουσα βοήθεια και την υποχρέωση καταβολής «φόρων και άλλων εισφορών». Ομοίως, εφόσον στον προσφεύγοντα απορρίφθηκε η παροχή έκτακτης βοήθειας για λόγους διάκρισης που καλύπτονται από το Άρθρο 14 (αρθ. 14), και ειδικά λόγω της ιθαγένειάς του, η εν λόγω διάταξη (αρθ. 14) ισχύει επίσης [...]

46. Το Δικαστήριο σημειώνει αρχικά ότι ο κος Gaygusuz ήταν νόμιμος κάτοικος Αυστρίας και εργαζόταν εκεί ορισμένες περιόδους (βλ. παράγραφο 10 παραπάνω), καταβάλλοντας εισφορές στο ασφαλιστικό ταμείο ανεργίας, με την ίδια ιδιότητα και με την ίδια βάση που το πράττουν οι αυστριακοί υπήκοοι.

47. Παρατηρεί ότι η άρνηση των αρχών να του χορηγήσουν επείγουσα βοήθεια βασίστηκε αποκλειστικά στο γεγονός ότι δεν κατείχε την αυστριακή υπηκοότητα, όπως προβλέπεται από το άρθρο 33 (2) (Α) του Νόμου Ασφάλισης Ανέργων του 1977 (βλ. παράγραφο 20 παραπάνω).

48. Επιπλέον, δεν υποστηρίχθηκε ότι ο προσφεύγων δεν πληρούσε τις άλλες προϋποθέσεις του νόμου για τη χορήγηση του εν λόγω κοινωνικού οφέλους. Άρα ήταν στην ίδια κατάσταση με τους υπηκόους Αυστρίας αναφορικά με το δικαίωμα χορήγησης αυτού.

49. Πράγματι, τα άρθρα 33 και 34 του Νόμου Ασφάλισης Ανέργων του 1977 (βλ. Παράγραφο 20 παραπάνω) ορίζουν κάποιες εξαιρέσεις για την κατάσταση υπηκοότητας, αλλά ο προσφεύγων δεν ενέπιπτε σε καμία από τις σχετικές κατηγορίες.

50. Το Δικαστήριο, ως εκ τούτου, κρίνει ότι τα επιχειρήματα που πρόβαλε η αυστριακή κυβέρνηση είναι μη πειστικά. Κρίνει, όπως και η Επιτροπή, ότι η διαφορά στη μεταχείριση μεταξύ Αυστριακών και μη Αυστριακών αναφορικά με το δικαίωμα σε έκτακτη βοήθεια, θύμα της οποίας διάκρισης υπήρξε ο κος Gaygusuz δεν βασίζεται σε καμία «αντικειμενική και εύλογη αιτιολόγηση». [...]

Στην υπόθεση *Koua Poirrez κατά Γαλλίας*, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε για μία υπόθεση όπου τα οφέλη απορρίφθηκαν βάσει υπηκοότητας. Το όφελος θεωρήθηκε ιδιοκτησιακό δικαίωμα, το οποίο με τη σειρά του κατέστησε δυνατό για το δικαστήριο να εκτιμήσει εάν η άρνηση με βάση την υπηκοότητα αποτελούσε απαγορευμένο λόγο διάκρισης.

[Koua Poirrez κατά Γαλλίας](#), ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 40892/98, Απόφαση από 30 Σεπτεμβρίου 2003

47. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το Δικαστήριο σημειώνει αρχικά ότι ο προσφεύγων ήταν νόμιμος κάτοικος Γαλλίας, όπου λάμβανε το ελάχιστο επίδομα πρόνοιας, και το οποίο δεν υπόκειται στην προϋπόθεση της υπηκοότητας. Επαναλαμβάνει ότι η άρνηση των οικείων αρχών να του χορηγήσουν το εν λόγω επίδομα βασίστηκε αποκλειστικά στο γεγονός ότι δεν κατείχε την απαιτούμενη υπηκοότητα, που αποτελούσε προϋπόθεση για τη χορήγηση του επιδόματος σύμφωνα με το Άρθρο L. 821-1 του Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλειας κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών.

48. Επιπλέον, δεν αποδείχθηκε, ούτε καν υποστηρίχθηκε, ότι ο προσφεύγων δεν πληρούσε κάποιες άλλες προϋποθέσεις του νόμου που προβλέπουν το εν λόγω κοινωνικό επίδομα. Επ' αυτού, το Δικαστήριο δύναται μόνο να σημειώσει ότι ο προσφεύγων έλαβε το ΑΑΗ ατότου ο Νόμος από 11 Μαΐου 1998 είχε εξαλείψει την προϋπόθεση της υπηκοότητας. Ως εκ τούτου, ήταν σε παρόμοια κατάσταση με αυτή των Γάλλων υπηκόων ή υπηκόων άλλης χώρας που είχε υπογράψει σύμβαση αμοιβαιότητας αναφορικά με το δικαίωμα λήψης του επιδόματος. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι ο Άρειος Πάγος επίσης έκρινε ότι η άρνηση – αποκλειστικά για λόγους ξένης ιθαγένειας – απονομής του συμπληρωματικού επιδόματος που καταβάλλεται από το Εθνικό Ταμείο Αλληλεγγύης σε αιτούντα υπήκοο Γαλλίας που έλαβε σύνταξη

αναπηρίας σύμφωνα με το γαλλικό πρόγραμμα, παραβίασε το Άρθρο 14 του Συμφώνου και το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 1 (βλ. σκέψη 26 παραπάνω).

49. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κρίνει ότι τα επιχειρήματα που πρόβαλε η Κυβέρνηση δεν είναι πειστικά. Η διαφορά στη μεταχείριση αναφορικά με το δικαίωμα σε κοινωνικά επιδόματα μεταξύ Γάλλων υπηκόων ή υπηκόων άλλης χώρας με την οποία έχει υπογραφεί σύμβαση αμοιβαιότητας και άλλων αλλοδαπών υπηκόων, δεν βασίστηκε σε καμία «αντικειμενική και εύλογη αιτιολόγηση» (βλ., αντιθέτως, Moustaqiim κατά Βελγίου, απόφαση από 18 Φεβρουαρίου 1991, Σειρά Α, αρ. 193, σελ. 20, σκέψη 49). Αν και, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών, η Γαλλία δεν δεσμευόταν από συμβάσεις αμοιβαιότητας με την Ακτή Ελεφαντοστού, επικυρώνοντας το Σύμφωνο συμφώνησε να εξασφαλίζει «σε κάθε άτομο εντός της δικαιοδοσίας [της]», που ο προσφεύγων αδιαμφισβήτητα ήταν, τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που ορίζονται στην ενότητα I του Συμφώνου (βλ. Gaygusuz, ό.π., σελ. 1143, σκέψη 51).

50. Ως εκ τούτου, υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 14 του Συμφώνου σε συνδυασμό με το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1. [...]

2. Προστασία του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλεια μέσω του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή

Σε μία υπόθεση σχετικά με επιδόματα τέκνου, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η διαφορετική μεταχείριση διαφορετικών κατηγοριών αλλοδαπών αποτελεί παραβίαση της αρχής απαγόρευσης των διακρίσεων.

Niedzwiecki κατά Γερμανίας, ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 58453/00, Απόφαση από 25 Οκτωβρίου 2005

31. Χορηγώντας επιδόματα τέκνων, τα κράτη μπορούν να επιδεικνύουν τον σεβασμό τους για την οικογενειακή ζωή, με την έννοια του Άρθρου 8 της Σύμβασης. Τα επιδόματα, λοιπόν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής εκείνης της διάταξης [...]. Συνεπάγεται ότι το Άρθρο 14 – σε συνδυασμό με το Άρθρο 8 – ισχύουν.

32. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η διαφορά στη μεταχείριση εισάγει διάκριση για τους σκοπούς του Άρθρου 14 της Σύμβασης αν «στερείται αντικειμενικής και εύλογης αιτιολόγησης», δηλαδή εάν δεν εξυπηρετεί έναν «νόμιμο σκοπό» ή αν δεν υφίσταται «εύλογη σχέση αναλογικότητας ανάμεσα στα μέσα που χρησιμοποιούνται και τον επιδιωκόμενο σκοπό». Τα συμβαλλόμενα κράτη διαθέτουν κάποιο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας να κρίνουν αν και σε ποιο βαθμό οι διαφορές σε άλλως παρόμοιες καταστάσεις δικαιολογούν μια διαφορετική μεταχείριση (βλ. μεταξύ άλλων, Willis, ό.π., σκέψη 39).

33. [...] Όπως το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο, το Δικαστήριο δεν διαπιστώνει επαρκείς λόγους που να δικαιολογούν τη διαφορετική αντιμετώπιση αναφορικά με τα επιδόματα τέκνων αλλοδαπών που κατείχαν μόνιμη άδεια παραμονής από τη μία και όσους δεν κατείχαν, από την άλλη. Συνεπάγεται ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 14 σε συνδυασμό με το Άρθρο 8 της Σύμβασης. [...]

Αναφορικά με τα επιδόματα μητρότητα, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι δεν πρέπει να γίνονται διακρίσεις βάσει της υπηκοότητας του γονέα.

Weller κατά Ουγγαρίας, ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 44399/05, Απόφαση από 31 Μαρτίου 2009

37. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, όπως απορρέει από τις σχετικές διατάξεις του Νόμου, μια οικογένεια με παιδιά και μητέρα από την Ουγγαρία και πατέρα αλλοδαπό δικαιούται τα επιδόματα μητρότητας. Όμως, η περίπτωση του δεύτερου και τρίτου προσφεύγοντα δεν ήταν αυτή, καθώς ο πατέρας ήταν από την Ουγγαρία και η μητέρα ήταν αλλοδαπή. Ως εκ τούτου δεν τους χορηγήθηκαν τα επιδόματα, με βάση αυτή τη διαφορά.

38. Το Δικαστήριο δεν διαπιστώνει εύλογη αιτιολόγηση σε αυτήν την πρακτική. Θεωρεί ότι το δικαίωμα σε επίδομα λόγω υπαγωγής στα άρθρα 1 και 2 του Νόμου δεν μπορεί να εξαρτάται

από το ποιος από τους δύο βιολογικούς γονείς των τέκνων είναι Ούγγρος υπήκοος. Το Δικαστήριο προσθέτει ότι είναι ανεξάρτητο ότι, από την 1^η Ιανουαρίου 2008, η μητέρα των προσφευγόντων πληρούσε τις προϋποθέσεις για το επίδομα υπό τους ίδιους όρους όπως οι Ούγγροι υπήκοοι, διότι τότε είχε ήδη αποκλειστεί από την αξίωσή του, καθώς το αίτημα έπρεπε να έχει κατατεθεί εντός 180 ημερών από τη γέννηση του παιδιού και δεν μπορούσε να υποβληθεί αναδρομικά.

39. Ανακεφαλαιωτικά, εφόσον η Κυβέρνηση απέτυχε να προβάλει κάποιο πειστικό επιχείρημα που να δικαιολογεί τον αποκλεισμό του δεύτερου και του τρίτου από τους προσφεύγοντες από τη λήψη του εν λόγω επιδόματος, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η διαφορά της μεταχείρισης συντελεί διάκριση. [...]

Το ΕΔΔΑ σε μία σειρά υποθέσεων έχει αποφανθεί ότι το δικαίωμα στον σεβασμό της οικογενειακής ζωής μπορεί να απαιτεί τη χορήγηση στους γονείς πρόσβασης σε κοινωνικά οφέλη, ακόμα και αν κανονικά δεν θα τα δικαιούνταν.

N.P. κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας, ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 58455/13, Απόφαση από 6 Οκτωβρίου 2015

79. Επιπλέον, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι οι δικαστικές αρχές ανέλυσαν σε βάθος τον βαθμό στον οποίο οι ελλείψεις στην ανατροφή του παιδιού αποδίδονταν στην αδυναμία ή απροθυμία της προσφεύγουσας να παράσχει την απαιτούμενη φροντίδα, σε αντίθεση με τις οικονομικές της δυσκολίες, στις οποίες αναφέρθηκε στην εθνική διαδικασία και που θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν με την κατάλληλη οικονομική και κοινωνική βοήθεια και την αποτελεσματική παροχή συμβουλών. [...]

80. Δεν είναι ο ρόλος του Δικαστηρίου να κρίνει αν η προαγωγή της οικογενειακής ενότητας σε αυτή την υπόθεση παρείχε στην προσφεύγουσα επαρκές επίπεδο διαβίωσης με δημόσια έξοδα. Είναι, όμως, ζήτημα που πρέπει να συζητηθεί από τις σχετικές δημόσιες αρχές και, συνεπώς, στην πορεία της δικαστικής διαδικασίας. Δεν υπάρχουν ενδείξεις στη δικογραφία ότι τα ζητήματα αυτά εξετάστηκαν ποτέ από τις αρχές ή τα δικαστήρια.

81. [...] Το Δικαστήριο κρίνει ότι η απόκτηση πληροφοριών για το θέμα αυτό απαιτείτο από το εθνικό δίκαιο (βλ. παραγράφους 37 και 40 παραπάνω) και θα ήταν σημαντικές για να αξιολογηθεί αν οι αρχές εκπλήρωσαν την υποχρέωση που απορρέει από τη Σύμβαση για προαγωγή της οικογενειακής ενότητας και είχε αξιοποιήσει επαρκώς την αποτελεσματικότητα λιγότερο μακρών εναλλακτικών προ της επιδίωξης αποχωρισμού του τέκνου από την προσφεύγουσα αφαιρώντας τη γονική μέριμνα από την προσφεύγουσα. [...]

3. Παιδιά μεταναστών (χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα)

Μια ομάδα παιδιών αξίζει ιδιαίτερης μνείας – τα παιδιά μεταναστών (χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα). Αυτά τα παιδιά μπορεί να έχουν την υπηκοότητα του κράτους, αλλά εξαιρούνται από τα κοινωνικά οφέλη και την κοινωνική ασφάλεια λόγω του καθεστώτος παραμονής των γονέων τους. Αυτό μπορεί να είναι άμεσο, αν για παράδειγμα κάποια οφέλη χορηγούνται στον γονέα, αλλά και έμμεσο, αν δεν επιτρέπεται στον γονέα να παράξει εισόδημα, κάτι που επηρεάζει το παιδί. Το πρώτο θέμα συζητήθηκε νωρίτερα κατά την ανάλυση των έμμεσων διακρίσεων. Το δεύτερο είναι ένα ζήτημα που συχνά συσχετίζεται με ερωτήσεις που αφορούν στο καθεστώς παραμονής.

Το ΔΕΕ αντιμετώπισε το ζήτημα της παραμονής των παιδιών υπηκόων της ΕΕ σε πολλές υποθέσεις. Στην υπόθεση *Zambrano κατά Εθνικής Υπηρεσίας Απασχόλησης (ONEm)* το Δικαστήριο έκρινε ότι ο (παράτυπα διαμένων) γονέας υπηκόου της ΕΕ πρέπει να μπορεί να εργάζεται, αν διαφορετικά θα σήμαινε ότι ο υπήκοος ΕΕ θα έπρεπε να αποχωρήσει από την επικράτεια της ΕΕ.

Gerardo Ruiz Zambrano κατά Εθνικής Υπηρεσίας Απασχόλησης (ONEm), ΔΕΕ, Υπόθεση C-34/09, Απόφαση από 8 Μαρτίου 2011

40. Το Άρθρο 20 της ΣΛΕΕ χορηγεί το καθεστώς της ιθαγένειας της Ένωσης σε κάθε άτομο που έχει την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους [...] Εφόσον το δεύτερο και τρίτο παιδί του κου Ruiz Zambrano κατέχουν τη βελγική υπηκοότητα, τις προϋποθέσεις για την απόκτηση της οποίας άπτεται στο κράτος μέλος να ορίσει [...], αναμφισβήτητα χαίρουν του καθεστώτος [...].

41. Όπως έχει επανειλημμένως αποφανθεί το Δικαστήριο, η ιθαγένεια της Ένωσης έχει σκοπό να αποτελεί το θεμελιώδες καθεστώς των υπηκόων των κρατών μελών [...].

42. Υπό αυτό το πρίσμα, το Άρθρο 20 της ΣΛΕΕ απαγορεύει εθνικά μέτρα τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα τη στέρηση από τα άτομα με ιθαγένεια της Ένωσης της πραγματικής απόλαυσης της ουσίας των δικαιωμάτων που εκχωρούνται βάσει του καθεστώτος του ως πολιτών της Ένωσης (βλ. για αυτόν τον σκοπό Rottmann, παράγραφος 42).

43. Η άρνηση χορήγησης δικαιώματος παραμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας με εξαρτώμενα ανήλικα τέκνα στο κράτος μέλος του οποίου τα παιδιά είναι υπήκοοι και κατοικούν, και επίσης η άρνηση χορήγησης άδειας εργασίας σε ένα τέτοιο άτομο, έχουν αυτό το αποτέλεσμα.

44. Πρέπει να εξαχθεί ότι μια τέτοια άρνηση θα οδηγούσε σε μία κατάσταση όπου τα παιδιά αυτά, κάτοχοι της ιθαγένειας της Ένωσης, θα έπρεπε να αποχωρήσουν από την επικράτεια της Ένωσης, προκειμένου να συνοδεύσουν τους γονείς τους. Ομοίως, αν δεν χορηγούταν άδεια εργασίας σε ένα τέτοιο άτομο, θα διακινδύνευε να μην έχει επαρκείς πόρους για τη φροντίδα του εαυτού του και της οικογένειάς τους, κάτι που επίσης θα συντελούσε στο να πρέπει τα παιδιά, υπήκοοι της Ένωσης, να αποχωρήσουν από την επικράτεια της Ένωσης. Υπό αυτό το πρίσμα, αυτοί οι υπήκοοι της Ένωσης, ουσιαστικά δεν θα μπορούσαν να ασκήσουν την ουσία των δικαιωμάτων που τους χορηγούνται δυνάμει του καθεστώτος ιθαγένειας της Ένωσης.

45. Έτσι, η απάντηση στις ερωτήσεις που τίθενται είναι ότι το Άρθρο 20 της ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθεί ως ότι σημαίνει την απαγόρευση σε ένα κράτος μέλος της άρνησης σε υπήκοο τρίτης χώρας, από τον οποίο εξαρτώνται τα ανήλικα τέκνα του και τα οποία έχουν την ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του δικαιώματος παραμονής στο κράτος μέλος παραμονής και υπηκοότητας αυτών των παιδιών και της άρνησης χορήγησης άδειας εργασίας σε αυτόν τον υπήκοο τρίτης χώρας, εφόσον αυτές οι αποφάσεις στερούν από αυτά τα παιδιά την πραγματική απόλαυση της ουσίας των δικαιωμάτων που εκχωρούνται από το καθεστώς ιθαγένειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. [...]

Σε μεταγενέστερη απόφαση το ΔΕΕ πρόσθεσε ότι ο βασικός φροντιστής πρέπει να μπορεί να παραμείνει με τον κάτοχο ιθαγένειας της ΕΕ, ανεξάρτητα από τη συμμετοχή του άλλου (νόμιμα παραμένοντος) γονέα.

[Adzo Domenyo Alokpa, Jarel Moudoulou, Eja Moudoulou κατά Υπουργού Εργασίας, Απασχόλησης και Μετανάστευσης, ΔΕΕ, Υπόθεση C-86/12, Απόφαση από 10 Οκτωβρίου 2013](#)

30. Εν προκειμένω, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να ελέγξει αν τα τέκνα της A. D. Alokpa πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38 και αν, ως εκ τούτου, απολαύουν δικαιώματος διαμονής εντός του κράτους μέλους υποδοχής βάσει του άρθρου 21 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, το δικαστήριο αυτό θα πρέπει να ελέγξει αν τα εν λόγω τέκνα διαθέτουν, τα ίδια ή μέσω της μητέρας τους, επαρκείς πόρους και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθένειας κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38. [...]

33. Ειδικότερα, αν το αιτούν δικαστήριο διαπιστώσει ότι δεν αντιτίθεται στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ η απόφαση να μην παρασχεθεί στην κα Alokpa δικαίωμα διαμονής εντός της επικράτειας του Λουξεμβούργου, το δικαστήριο αυτό θα πρέπει επιπλέον να ελέγξει αν, παρά ταύτα, θα μπορούσε, κατ' εξαίρεση, να της παρασχεθεί δικαίωμα διαμονής, προκειμένου να μην θιγεί η πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης την οποία έχουν τα τέκνα της ενδιαφερόμενης, δεδομένου ότι η συνέπεια της αποφάσεως αυτής θα ήταν να υποχρεωθούν, εκ των πραγμάτων, τα προαναφερθέντα τέκνα να αποχωρήσουν από το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, στερούμενα έτσι της δυνατότητας να ασκούν αποτελεσματικά, κατά το ουσιαστικό μέρος τους, τα δικαιώματα που τους παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης.

34. Συναφώς, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 55 και 56 των προτάσεών του, η κα Alokra, ως μητέρα των Jarel και Eja Moudoulou και ως ασκούσα μόνη της την επιμέλεια των τέκνων αυτών από της γεννήσεώς τους, θα μπορούσε να αποκτήσει παράγωγο δικαίωμα προκειμένου να τα συνοδεύσει και να διαμείνει μαζί τους εντός της γαλλικής επικράτειας.

35. Εκ των ανωτέρω έπεται ότι, καταρχήν, η απόφαση των λουξεμβουργιανών αρχών να μην παράσχουν στην A. D. Alokra δικαίωμα διαμονής δεν θα έπρεπε να έχει ως συνέπεια να υποχρεωθούν τα τέκνα αυτής να αποχωρήσουν από το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του. Εντούτοις, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να ελέγξει αν, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων της διαφοράς της κύριας δίκης, συντρέχει πράγματι τέτοια περίπτωση.

Επειδή στις αποφάσεις για τις υποθέσεις *Zambrano* και *Alokra* το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν πρέπει να υφίσταται εξάρτηση από τις δημόσιες υπηρεσίες, η απόφαση στην υπόθεση *Secretary of State of the Home Department κατά NA* ακολούθησε τη γνωμοδότηση του γενικού εισαγγελέα ότι οι γενικοί πόροι δεν αποκλείουν τα εισοδήματα από επιδόματα.

Secretary of State for the Home Department κατά NA, ΔΕΕ, Υπόθεση C 115/15, Πρόταση του γενικού εισαγγελέα Wathelet

87. Με την απόφαση Alokra και Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645) το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, προκειμένου περί καταστάσεως στο πλαίσιο της οποίας πολίτης της Ένωσης είχε γεννηθεί στο κράτος μέλος υποδοχής και δεν είχε ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, οι όροι «διαθέτουν [...] επαρκείς πόρους», οι οποίοι περιλαμβάνονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38 και από τους οποίους εξαρτάται η νομιμότητα διαμονής διάρκειας άνω των τριών μηνών, «έπρεπε να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αρκεί οι πολίτες της Ένωσης να έχουν στη διάθεσή τους τέτοιους πόρους, χωρίς η διάταξη αυτή να επιβάλλει την παραμικρή υποχρέωση σχετικά με την προέλευση των πόρων αυτών, τους οποίους θα μπορούσε, παραδειγματος χάριν, να παρέχει ο υπήκοος τρίτης χώρας γονέας των εν λόγω πολιτών πολύ μικρής ηλικίας»

88. Η εν λόγω διαπίστωση αποτέλεσε τη βάση πάγιας νομολογίας κατά την οποία «το άρθρο 21 ΣΛΕΕ και η οδηγία 2004/38 παρέχουν ασφαλώς δικαίωμα διαμονής εντός του κράτους μέλους υποδοχής στον πολύ μικρής ηλικίας ανήλικο υπήκοο άλλου κράτους μέλους ο οποίος πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής, αλλά επίσης επιτρέπουν και στον γονέα που έχει πράγματι την επιμέλεια του υπηκόου αυτού να διαμένει μαζί του στο κράτος μέλος υποδοχής»

89. Συγκεκριμένα, «η απόφαση να μην επιτραπεί στον γονέα, υπήκοο κράτους μέλους ή τρίτης χώρας, ο οποίος έχει πράγματι την επιμέλεια ανήλικου πολίτη της Ένωσης, να διαμείνει με τον πολίτη αυτόν εντός του κράτους μέλους υποδοχής θα αφαιρούσε από το δικαίωμα διαμονής του τελευταίου κάθε πρακτική αποτελεσματικότητα, δεδομένου ότι η άσκηση του δικαιώματος διαμονής από τέκνο πολύ μικρής ηλικίας συνεπάγεται αναγκαστικά ότι το τέκνο αυτό έχει δικαίωμα να συνοδεύεται από το πρόσωπο που έχει πράγματι την επιμέλειά του και, συνεπώς, ότι το πρόσωπο αυτό έχει δικαίωμα να διαμένει μαζί με το τέκνο εντός του κράτους μέλους υποδοχής κατά τη διάρκεια της διαμονής αυτής».

90. Δεδομένου ότι το πλαίσιο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης είναι παρεμφερές, δεν αντιλαμβάνομαι τον λόγο αποκλίσεως από την πάγια αυτή νομολογία, συνεπεία της οποίας απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν τα τέκνα της NA πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38 και απολαύουν, ως εκ τούτου, δικαιώματος διαμονής εντός του κράτους μέλους υποδοχής βάσει του άρθρου 21 ΣΛΕΕ.

91. Το εν λόγω δικαστήριο καλείται, «[ε]ιδικότερα, [...] να ελέγξει αν τα εν λόγω τέκνα διαθέτουν, τα ίδια ή μέσω της μητέρας τους, επαρκείς πόρους και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38».
[...]

Το ΕΔΔΑ ακολουθεί μια παρόμοια προσέγγιση στο δικαίωμα παραμονής υπό το πρίσμα της εξάρτησης από τα επιδόματα:

Jeunesse κατά Ολλανδίας, ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 12738/10, Απόφαση από 3 Οκτωβρίου 2014

119. Σημειώνοντας ότι η αιτούσα ασκεί τη μέριμνα των παιδιών σε καθημερινή βάση, είναι προφανές ότι το συμφέρον τους εξυπηρετείται καλύτερα με τη μη διαταραχή των παρόντων συνθηκών μέσω αναγκαστικής μετατόπισης της μητέρας τους από την Ολλανδία στο Σουρινάμ ή μέσω της διάρρηξης της σχέσης τους μαζί της ως αποτέλεσμα ενός μελλοντικού αποχωρισμού. [...] Η προσφεύγουσα – όντας η μητέρα και οικοκυρά – είναι η βασική και συνεχώς ασκούσα τη μέριμνα των παιδιών, τα οποία έχουν βαθιές βάσεις στην Ολλανδία, της οποίας χώρας – όπως και ο πατέρας τους – είναι υπήκοοι. Το περιεχόμενο της δικογραφίας δεν αποκαλύπτει άμεση σχέση μεταξύ των παιδιών της προσφεύγουσας και του Σουρινάμ, μια χώρα που δεν έχουν ποτέ επισκεφθεί.

120. Εξετάζοντας αν υφίστανται ανυπέρβλητα εμπόδια για την εγκατάσταση της προσφεύγουσας και της οικογένειάς της στο Σουρινάμ, οι εθνικές αρχές αξιολόγησαν την κατάσταση των παιδιών της προσφεύγουσας [...]. Όμως, το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν έπραξαν όσα όφειλαν και απαιτούνται σε τέτοιες υποθέσεις και [...] πρέπει να συμπεράνει ότι δόθηκε ανεπαρκής βαρύτητα στο συμφέρον των παιδιών της προσφεύγουσας στην απόφαση των εθνικών αρχών να αρνηθούν το αίτημα της προσφεύγουσας για τη χορήγηση άδειας παραμονής.

121. Το βασικό ζήτημα σε αυτήν την υπόθεση είναι εάν, λαμβανομένου υπόψη του περιθωρίου εκτίμησης που απολαύουν τα κράτη σε μεταναστευτικά ζητήματα, υπήρξε δίκαια εξισορρόπηση μεταξύ των αντικρουόμενων συμφερόντων που διακυβεύονται, δηλαδή το συμφέρον της προσφεύγουσας, του συζύγου της και των τέκνων τους για διατήρηση της οικογενειακής τους ζωής στην Ολλανδία, από τη μία, και του συμφέροντος της δημόσιας τάξης της Κυβέρνησης που αφορούν τον έλεγχο της μετανάστευσης, από την άλλη. Βάσει των ειδικών περιστάσεων της υπόθεσης, είναι αμφίβολο αν τα θέματα γενικής μεταναστευτικής πολιτικής από μόνα τους πρέπει να θεωρηθούν επαρκής αιτιολόγηση της άρνησης χορήγησης άδειας παραμονής στην Ολλανδία για την προσφεύγουσα. [...]

Κατόπιν της απόφασης *Zambrano* (ό.π.) οι ολλανδικές αρχές έχουν εφαρμόσει μία αυστηρή εξέταση, επιτρέποντας μόνο την παραμονή στον γονέα που είναι υπεύθυνος για την καθημερινή μέριμνα του τέκνου, αν ο έτερος γονέας δεν δύναται να αναλάβει αυτόν τον ρόλο. Μια σειρά υποθέσεων που αφορούν την άρνηση διαφόρων οφελών οδήγησαν το Κεντρικό Συμβούλιο Εφέσεων να υποβάλει αίτηση για έκδοση προδικαστικής απόφασης από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με την εφαρμογή αυτής της αυστηρής εξέτασης το 2015. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε το διεθνές πρότυπο ότι το συμφέρον του παιδιού πρέπει να έχει πρωταρχική σημασία:

Chavez-Vilchez and others κατά Ολλανδίας, ΔΕΕ, Υπόθεση C-133/15, Απόφαση από 10 Μαΐου 2017

73. Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να εξαρτά το δικαίωμα διαμονής, στο έδαφός του, υπηκόου τρίτης χώρας, γονέα ο οποίος έχει την καθημερινή πραγματική φροντίδα ανήλικου τέκνου έχοντος την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους μέλους, από την υποχρέωση του εν λόγω υπηκόου τρίτης χώρας να αποδείξει ότι ο έτερος γονέας, υπήκοος του ίδιου κράτους μέλους, δεν είναι σε θέση να φροντίζει καθημερινά και πραγματικά το τέκνο.

74. Κατά την Ολλανδική Κυβέρνηση, κατ' εφαρμογήν του γενικού κανόνα ότι όποιος επικαλείται κάποιο δικαίωμα πρέπει να αποδεικνύει ότι το δικαίωμα αυτό ισχύει στην περίπτωση του, κανόνας ο οποίος γίνεται δεκτός στο δίκαιο της Ένωσης (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2013, *Alarape και Tijani*, C-529/11, EU:C:2013:290, σκέψη 38, και της 16ης Ιανουαρίου 2014, *Reyes*, C-423/12, EU:C:2014:16, σκέψεις 25 έως 27), οι εκκαλούσες της κύριας δίκης φέρουν το βάρος αποδείξεως της υπάρξεως δικαιώματος

διαμονής στηριζόμενου στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ. Οι εκκαλούσες θα έπρεπε να αποδείξουν ότι, λόγω της συνδρομής αντικειμενικών εμποδίων που δεν επιτρέπουν στον γονέα πολίτη της Ένωσης να φροντίσει εν τοις πράγμασι το τέκνο, το τέκνο ήταν σε τέτοιο βαθμό εξαρτημένο από τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, ώστε τυχόν άρνηση αναγνώρισεως του δικαιώματος διαμονής στον γονέα αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα να υποχρεωθεί εκ των πραγμάτων το τέκνο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης.

75. Επισημαίνεται, συναφώς, ότι σε περίπτωση που υπήκοος τρίτης χώρας, γονέας ανήλικου τέκνου ιθαγένειας κράτους μέλος, ο οποίος έχει την καθημερινή και πραγματική φροντίδα του τέκνου, ζητεί από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους να του αναγνωριστεί δευτερογενές δικαίωμα διαμονής στηριζόμενο στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ, ο γονέας αυτός φέρει το βάρος να προσκομίσει στοιχεία που επιτρέπουν να κριθεί αν πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του εν λόγω άρθρου και, ιδίως, στοιχεία που αποδεικνύουν ότι τυχόν απόφαση περί μη αναγνώρισεως δικαιώματος διαμονής στον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας θα στερούσε από το τέκνο τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, υποχρεώνοντάς το να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον.

76. Όπως αναφέρει, όμως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ακόμη και αν ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας είναι κατ' αρχήν αυτός που φέρει το βάρος να προσκομίσει στοιχεία που αποδεικνύουν ότι μπορεί να αντλήσει δικαίωμα διαμονής από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, και ιδίως στοιχεία που αποδεικνύουν ότι σε περίπτωση που δεν αναγνωρισθεί δικαίωμα διαμονής το τέκνο θα υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, οι αρμόδιες εθνικές αρχές οφείλουν, πάντως, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως των προϋποθέσεων που πρέπει να πληρούνται προκειμένου το πρόσωπο αυτό να δικαιούται ένα τέτοιο δικαίωμα διαμονής, να μεριμνούν ώστε η εφαρμογή εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως που διέπει το βάρος αποδείξεως όπως η επίμαχη στις υποθέσεις της κύριας δίκης να μη διακυβεύει την πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

77. Η εφαρμογή μιας τέτοιας εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως σχετικά με το βάρος αποδείξεως δεν απαλλάσσει τις αρχές του οικείου κράτους μέλους από την υποχρέωση να προβαίνουν, βάσει των στοιχείων που προσκομίζονται από τον υπήκοο τρίτης χώρας, στην αναγκαία έρευνα προκειμένου να εξακριβωθεί ο τόπος κατοικίας του γονέα υπηκόου του εν λόγω κράτους μέλους και να κριθεί, αφενός, αν ο γονέας αυτός είναι εν τοις πράγμασι ικανός και διατεθειμένος να αναλάβει κατ' αποκλειστικότητα την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου και, αφετέρου, αν υφίσταται τέτοια σχέση εξαρτήσεως μεταξύ του τέκνου και του γονέα υπηκόου τρίτης χώρας, ώστε τυχόν απόφαση περί μη αναγνώρισεως δικαιώματος διαμονής του γονέα αυτού θα στερούσε από το τέκνο τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, υποχρεώνοντάς το να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον.

IV. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΥΨΗΛΤΕΡΟ ΕΦΙΚΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΥΓΕΙΑΣ

Οι μετανάστες αντιμετωπίζουν πολλές προκλήσεις αναφορικά με το δικαίωμα στην υγεία. Οι μετανάστες, για διάφορους λόγους, μπορεί να αποκλειστούν από τα συνήθη συστήματα περίθαλψης της υγείας. Αυτό μπορεί να συντελέσει στο να έχουν οι μετανάστες πρόσβαση στην επείγουσα ιατρική περίθαλψη, αλλά όχι και στην προληπτική. Αυτός ο διαχωρισμός μπορεί να επηρεάσει τους ευάλωτους μετανάστες, όπως τα παιδιά, ακόμα περισσότερο. Οι μετανάστες με ιστορικό πρόσφυγα ή ασύλου συχνά αντιμετωπίζουν πιο σοβαρά ιατρικά ζητήματα που σχετίζονται με τραύματα και τις παρατεταμένες περιόδους κατά τις οποίες δεν ήταν διαθέσιμη σε αυτούς αποτελεσματική ιατρική περίθαλψη. Αυτό έχει ως επίπτωση την ανάγκη πρόσβασης σε κατάλληλη ιατρική περίθαλψη μέσω των συστημάτων περίθαλψης της υγείας.

Αν και δεν υφίσταται δικαίωμα να είναι κάποιος υγιής, το δικαίωμα στην υγεία είναι θεμελιώδες για την επιβίωση του ανθρώπου. Η ΕΟΚΜΔ περιγράφει το δικαίωμα στην υγεία στο Γενικό Σχόλιο αρ. 14:

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 14, Το δικαίωμα στο υψηλότερο εφικτό επίπεδο υγείας (άρθρο 12 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/2000/4

4. Το δικαίωμα στην υγεία είναι στενά συνδεδεμένο και εξαρτώμενο από την πραγμάτωση άλλων δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως αυτά διατυπώνονται στον Διεθνή Χάρτη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων στην τροφή, τη στέγαση, την εργασία, τη μόρφωση, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τη ζωή, την απαγόρευση διακρίσεων, την ισότητα, την απαγόρευση των βασανιστηρίων, την ιδιωτικότητα, την πρόσβαση στην πληροφορία και τις ελευθερίες του συντεριζέσθαι, του συνέρχεσθαι και της μετακίνησης. Αυτά και άλλα δικαιώματα και ελευθερίες αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία του δικαιώματος στην υγεία.
5. [...] [Η] αναφορά στο άρθρο 12. του Συμφώνου στο «υψηλότερο εφικτό επίπεδο σωματικής και ψυχικής υγείας» δεν περιορίζεται στο δικαίωμα στην περίθαλψη υγείας. Αντίθετα, η ιστορία της σύνταξης και η ρητή διατύπωση του άρθρου 12.2 αναγνωρίζουν ότι το δικαίωμα στην υγεία εμπεριέχει μια σειρά από κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες που προάγουν συνθήκες στις οποίες τα άτομα μπορούν να διάγουν έναν υγιή βίο και εκτείνονται στους καθοριστικούς παράγοντες της υγείας, όπως είναι η τροφή και η διατροφή, η στέγαση, η πρόσβαση σε ασφαλές και πόσιμο νερό και επαρκείς υγειονομικές εγκαταστάσεις, τις ασφαλείς και υγιείς συνθήκες εργασίας, και σε ένα υγιές περιβάλλον.[...]
8. Το δικαίωμα στην υγεία δεν πρέπει να νοείται ως δικαίωμα να είναι κάποιος υγιής. [...]

Οι υποχρεώσεις που περιγράφει η ΕΟΚΜΔ σε σχέση με τα παιδιά εκτείνονται στην προληπτική και την αντιδραστική ιατρική περίθαλψη, εφόσον τα παιδιά πρέπει να μπορούν να αναπτυχθούν. Μια αντιδραστική προσέγγιση με μόνο επείγουσα ιατρική περίθαλψη δεν επαρκεί.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Νο. 14, Το δικαίωμα στο υψηλότερο εφικτό επίπεδο υγείας (άρθρο 12 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/2000/4

22. Το Άρθρο 12.2 (α) υπογραμμίζει την ανάγκη λήψης μέτρων για τη μείωση της θνησιμότητας των βρεφών και την προαγωγή της υγιούς ανάπτυξης των βρεφών και των παιδιών. Επόμενα διεθνή έγγραφα για τα δικαιώματα του ανθρώπου αναγνωρίζουν ότι τα παιδιά και οι έφηβοι έχουν το δικαίωμα να απολαμβάνουν το υψηλότερο επίπεδο υγείας και την πρόσβαση σε εγκαταστάσεις αντιμετώπισης ασθενειών. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού ορίζει ότι τα κράτη πρέπει να διασφαλίσουν την πρόσβαση στις βασικές υπηρεσίες υγείας για το παιδί και την οικογένειά του, συμπεριλαμβανομένης της περίθαλψης προ και μετά τον τοκετό για τις μητέρες. Η Σύμβαση συνδέει αυτούς τους σκοπούς με τη διασφάλιση της πρόσβασης σε φιλικές προς το παιδί πληροφορίες σχετικά με την προληπτική και προάγουσα την υγεία συμπεριφορά και της υποστήριξης των οικογενειακών και των κοινοτήτων στην εφαρμογή αυτών των πρακτικών. Η εφαρμογή της αρχής απαγόρευσης των διακρίσεων απαιτεί τόσο τα κορίτσια, όσο και τα αγόρια, να έχουν ίση πρόσβαση σε επαρκή διατροφή, σε ασφαλή περιβάλλοντα και σε υπηρεσίες σωματικής αλλά και ψυχικής υγείας. [...]
23. Τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να παρέχουν ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον για τους έφηβους, που εξασφαλίζει τη δυνατότητα συμμετοχής σε αποφάσεις που επηρεάζουν την υγεία τους, την ανάπτυξη δεξιοτήτων αντιμετώπισης της ζωής, απόκτησης των κατάλληλων πληροφοριών, λήψης συμβουλών και διαπραγμάτευσης σχετικά με τις επιλογές στη συμπεριφορά υγείας που κάνουν. Η πραγμάτωση του δικαιώματος στην υγεία για τους έφηβους εξαρτάται από την ανάπτυξη ενός φιλικού προς τη νεολαία συστήματος

περίθαλψης της υγείας, που σέβεται την εμπιστευτικότητα και την ιδιωτικότητα και περιλαμβάνει τις κατάλληλες υπηρεσίες σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας.

24. Σε όλες τις πολιτικές και τα προγράμματα που στοχεύουν στη διασφάλιση του δικαιώματος στην υγεία των παιδιών και των εφήβων, το συμφέρον αυτών θα πρέπει να έχει πρωταρχικό ρόλο. [...]

Επίσης, αναφορικά με το δικαίωμα στην υγεία, η ΕΟΚΜΔ περιγράφει τις ελάχιστες βασικές υποχρεώσεις:

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 14, Το δικαίωμα στο υψηλότερο εφικτό επίπεδο υγείας (άρθρο 12 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/2000/4

43. Στο Γενικό Σχόλιο Αρ. 3, η Επιτροπή επιβεβαιώνει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν τη βασική υποχρέωση να διασφαλίζουν την ικανοποίηση, τουλάχιστον, των ελάχιστων βασικών επιπέδων κάθε δικαιώματος που κατοχυρώνεται με το Σύμφωνο, συμπεριλαμβανομένης της βασικής πρωτοβάθμιας περίθαλψης της υγείας. [...] αυτές οι βασικές υποχρεώσεις περιλαμβάνουν τουλάχιστον τις ακόλουθες υποχρεώσεις:

- (α) Διασφάλιση του δικαιώματος πρόσβασης σε εγκαταστάσεις, προϊόντα και υπηρεσίες υγείας με τρόπο που δεν εισάγει διακρίσεις, ειδικά για τις ευάλωτες ή περιθωριοποιημένες ομάδες,
- (β) Διασφάλιση της πρόσβασης στην ελάχιστη αναγκαία τροφή, η οποία είναι διατροφικά επαρκής και ασφαλής για να εξασφαλίσει ότι κανείς δεν βιώνει την πείνα,
- (γ) Διασφάλιση βασικής στέγης, στέγασης και υγειονομικών εγκαταστάσεων και επαρκούς παροχής ασφαλούς και πόσιμου νερού,
- (δ) Παροχή των βασικών φαρμάκων, όπως αυτά καθορίζονται από καιρό σε καιρό από το Πρόγραμμα Δράσης για τα βασικά Φάρμακα του ΠΟΥ,
- (ε) Διασφάλιση ίσης κατανομής όλων των εγκαταστάσεων, προϊόντων και υπηρεσιών υγείας.

44. Η Επιτροπή επίσης επιβεβαιώνει ότι οι ακόλουθες είναι υποχρεώσεις συγκρίσιμης προτεραιότητας:

- (α) Διασφάλιση αναπαραγωγικής περίθαλψης, και περίθαλψης υγείας για τη μητέρα (τόσο προ όσο και μετά τον τοκετό) και το παιδί,
- (β) Παροχή ανοσοποίησης κατά σοβαρών λοιμωδών ασθενειών που εμφανίζονται στην κοινότητα
- (γ) [...]

Το δικαίωμα στην υγεία: απαγόρευση διακρίσεων

Από αυτήν την περιγραφή, είναι σαφές ότι το δικαίωμα στην υγεία δεν αποτελεί ένα αυτοτελές δικαίωμα. Το δικαίωμα στην υγεία είναι στενά συνδεδεμένο με άλλα δικαιώματα του ανθρώπου και θα πρέπει να εφαρμόζεται χωρίς διακρίσεις:

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 14, Το δικαίωμα στο υψηλότερο εφικτό επίπεδο υγείας (άρθρο 12 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/2000/4

11. Η Επιτροπή ερμηνεύει το δικαίωμα στην υγεία, όπως ορίζεται στο άρθρο 12.1, ως ένα δικαίωμα με πολλές πτυχές που εκτείνεται όχι μόνο στην έγκαιρη και κατάλληλη περίθαλψη της υγείας, αλλά και στους καθοριστικούς παράγοντες της υγείας, όπως είναι η πρόσβαση σε ασφαλές και πόσιμο νερό και επαρκείς υγειονομικές εγκαταστάσεις, η επαρκής παροχή ασφαλούς τροφής, διατροφής και στέγασης, υγιεινών επαγγελματικών και περιβαλλοντικών συνθηκών, και η πρόσβαση σε μόρφωση και πληροφόρηση αναφορικά με την υγεία, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας. [...]

18. Δυνάμει του άρθρου 2.2 και του άρθρου 3, το Σύμφωνο απαγορεύει οποιαδήποτε διάκριση στην πρόσβαση στην περίθαλψη υγείας και τους καθοριστικούς παράγοντες της

υγείας, καθώς και στα μέσα και τις προϋποθέσεις για τη λήψη τους, με βάση τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, το θρήσκευμα, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση, τη σωματική ή ψυχική αναπηρία, την κατάσταση της υγείας (συμπερ. των φορέων HIV/AIDS), του σεξουαλικού προσανατολισμού και του αστικού, πολιτικού, κοινωνικού ή άλλου καθεστώτος, που έχει την πρόθεση ή το αποτέλεσμα να ακυρώνει ή να παρεμποδίζει την ίση απόλαυση ή άσκηση του δικαιώματος στην υγεία. [...]

19. Αναφορικά με το δικαίωμα στην υγεία, η ισότητα της πρόσβασης στην περίθαλψη υγείας και τις υπηρεσίες υγείας πρέπει να τονιστεί. Τα κράτη έχουν την ειδική υποχρέωση να παρέχουν σε όσους δεν διαθέτουν τα απαραίτητα μέσα, την αναγκαία ασφάλιση υγείας και εγκαταστάσεις περίθαλψης υγείας και να αποτρέψουν όποια διάκριση σε διεθνώς απαγορευμένες βάσεις στην παροχή της περίθαλψης υγείας και των υπηρεσιών υγείας, ειδικά αναφορικά με τις βασικές υποχρεώσεις του δικαιώματος στην υγεία. [...]

34. Συγκεκριμένα, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να σέβονται το δικαίωμα στην υγεία, μεταξύ άλλων με την μη άρνηση και μη περιορισμό της ίσης πρόσβασης για όλα τα άτομα, συμπεριλαμβανομένων των φυλακισμένων ή κρατούμενων, των μειονοτήτων, των αιτούντων άσυλο και των παράτυπων μεταναστών, στις υπηρεσίες προληπτικής, θεραπευτικής ή ανακουφιστικής υγείας. Επίσης πρέπει να απέχουν από την άσκηση πρακτικών που εισάγουν διακρίσεις, ως κρατική πολιτική. [...]

Στην πρώιμη νομολογία της, η ΕΕΚΔ απεφάνθη ότι αποτελούσε παραβίαση του ΕΚΧ η διάκριση στην πρόσβαση στην περίθαλψη υγείας ανάμεσα σε παιδιά δύο τύπων καθεστώτος μετανάστη. Αυτή η υπόθεση είναι επίσης η πρώτη υπόθεση στην οποία η ΕΕΚΔ διεύρυνε το πεδίο εφαρμογής της προστασίας του Παραστήματος του ΕΚΧ για να συμπεριληφθούν και τα παιδιά μεταναστών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα. Αργότερα, αυτό επιβεβαιώθηκε στην υπόθεση *DCI κατά Ολλανδίας* και, αναφορικά με τους ενήλικες στην υπόθεση *CEC κατά Ολλανδίας (υποθέσεις ό.π. σελ. 10, 18, 22, 23)*.

***FIDH κατά Γαλλίας*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Προσφυγή Αρ.14/2003, Απόφαση 8 Σεπτεμβρίου 2004**

29. Έτσι, ο Χάρτης πρέπει να ερμηνευθεί ως ότι προσδίδει σάρκα και οστά στα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα. Συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, ότι οι περιορισμοί στα δικαιώματα πρέπει να ερμηνεύονται περιοριστικά, δηλ. να γίνονται αντιληπτοί με έναν τρόπο που διατηρούν ακέραιη την ουσία του δικαιώματος και να επιτυγχάνουν τον γενικό σκοπό του Χάρτη.

30. Όσον αφορά την παρούσα προσφυγή, η Επιτροπή πρέπει να αποφασίσει πώς ο περιορισμός στο Παράρτημα πρέπει να ερμηνεύεται, δεδομένου του πρωταρχικού σκοπού του Χάρτη, όπως ορίζεται παραπάνω. Ο περιορισμός ισχύει για ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών δικαιωμάτων στα Άρθρα 1-14 και τα επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο. Υπό τις περιστάσεις της παρούσας υπόθεσης, αναφέρεται σε ένα δικαίωμα θεμελιώδους σημασίας για το άτομο, εφόσον συνδέεται με το ίδιο το δικαίωμα στη ζωή και αγγίζει την ίδια την αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Επιπλέον, ο περιορισμός σε αυτή την περίπτωση έχει αρνητικό αντίκτυπο στα παιδιά που εκτίθενται στον κίνδυνο της έλλειψης ιατρικής περίθαλψης. [...]

32. Η Επιτροπή κρίνει ότι η νομοθεσία ή η πρακτική που αρνείται το δικαίωμα σε ιατρική βοήθεια σε αλλοδαπούς υπηκόους, εντός της επικράτειας ενός συμβαλλόμενου κράτους, ακόμα και αν βρίσκονται εκεί παράτυπα, αντιβαίνει τον Χάρτη. [...]

35. Αναφορικά με το Άρθρο 17 η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι διάφορες διατάξεις του Αναθεωρημένου Χάρτη εγγυώνται τα Δικαιώματα των Παιδιών και των νεαρών ατόμων. [...]

36. Το Άρθρο 17 του Αναθεωρημένου Χάρτη εμπνέεται περαιτέρω άμεσα από τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Προστατεύει με γενικό τρόπο το δικαίωμα των παιδιών και των νεαρών ατόμων, συμπεριλαμβανομένων των ασυνόδευτων ανηλίκων, στην πρόνοια και τη βοήθεια. Όμως, η Επιτροπή σημειώνει ότι

- α) η παροχή ιατρικής βοήθειας στην παραπάνω ομάδα στη Γαλλία περιορίζεται μόνο σε καταστάσεις που εγκυμονούν άμεση απειλή για τη ζωή,
- β) τα παιδιά παράτυπων μεταναστών εισάγονται στις δομές ιατρικής βοήθειας μόνο μετά από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα.

37. Για τους λόγους αυτούς, η Επιτροπή κρίνει ότι η κατάσταση αντιβαίνει το Άρθρο 17.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα ΕΚΔ δικαιώματα των μεταναστών συχνά συσχετίζονται με ζητήματα που άπτονται των δικαιωμάτων παραμονής. Αυτή ήταν και η περίπτωση αναφορικά με την ιατρική αντιμετώπιση στην υπόθεση *N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*. Το ΕΔΔΑ αντιμετώπισε το ερώτημα του αν η λιγότερη αποτελεσματική αντιμετώπιση στη χώρα προέλευσης πρέπει να δίνει σε έναν μετανάστη το δικαίωμα παραμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το συμπέρασμα από αυτήν την υπόθεση (και άλλες υποθέσεις) είναι ότι η έλλειψη αποτελεσματικής ιατρικής αντιμετώπισης γενικά δεν δημιουργεί δικαίωμα παραμονής (ή αποτρέπει την αναγκαστική αποχώρηση).

N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 26565/05, Απόφαση από 27 Μαΐου 2008

42. [...] Το γεγονός ότι οι συγκυρίες του προσφεύγοντα, συμπεριλαμβανομένου του προσδόκιμου της ζωής του, θα μειωνόταν σημαντικά αν απομακρυνόταν από το συμβαλλόμενο κράτος, δεν επαρκεί από μόνο του να σημαίνει την παραβίαση του Άρθρου 3. Η απόφαση απομάκρυνσης ενός αλλοδαπού που πάσχει από μία σοβαρή ψυχική ή σωματική ασθένεια σε μία χώρα όπου οι εγκαταστάσεις αντιμετώπισης της εν λόγω ασθένειας είναι κατώτερες από αυτές που διατίθενται στο συμβαλλόμενο κράτος μπορεί να εγείρουν ζήτημα σύμφωνα με το Άρθρο 3, αλλά μόνο σε μία πολύ εξαιρετική περίπτωση, όπου οι ανθρωπιστικοί λόγοι κατά της απομάκρυνσης είναι επιτακτικοί. [...]

44. [...] Οι εξελίξεις στην ιατρική επιστήμη, μαζί με τις κοινωνικές και οικονομικές διαφορές ανάμεσα στις χώρες, σημαίνουν ότι το επίπεδο ιατρικής αντιμετώπισης που διατίθεται στο συμβαλλόμενο κράτος και αυτό που παρέχεται στη χώρα προέλευσης μπορεί να διαφέρουν σημαντικά. Ενώ είναι απαραίτητο, βάσει της θεμελιώδους σημασίας του Άρθρου 3 της Σύμβασης, το Δικαστήριο να διατηρήσει έναν βαθμό ευελιξίας ώστε να αποτρέψει την απέλαση σε πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις, το Άρθρο 3 δεν προβλέπει υποχρέωση για το συμβαλλόμενο κράτος να εξαλείψει τέτοιου είδους διαφορές μέσω της παροχής ελεύθερης και απεριόριστης περίθαλψης της υγείας σε όλους τους αλλοδαπούς που δεν έχουν δικαίωμα παραμονής στην επικράτειά του. Μια αντίθετη απόφαση θα αποτελούσε τεράστιο βάρος για τα συμβαλλόμενα κράτη. [...]

V. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΜΟΡΦΩΣΗ

Αυτό το δικαίωμα στη μόρφωση αναδύεται τόσο στις συνθήκες για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, όσο και σε αυτές που αφορούν οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα. Αν και οι συνθήκες διαφέρουν ως προς τον τρόπο που περιγράφουν το δικαίωμα στη μόρφωση, τα στοιχεία της δωρεάν πρόσβασης στην εκπαίδευση και η επιλογή σχολείων από τους γονείς εμπεριέχονται σε όλες.

Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΜΔ), άρθρο 13

1. Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα μορφώσεως κάθε προσώπου. Συμφωνούν ότι η μόρφωση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρωπίνης προσωπικότητας και του αισθήματος της αξιοπρέπειάς της και να ενισχύει το σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. [...]

2. Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν ότι προς το σκοπό εξασφάλισης της πλήρους άσκησης του δικαιώματος αυτού:

- α) Η βασική εκπαίδευση πρέπει να είναι υποχρεωτική και να παρέχεται σε όλους δωρεάν.
- β) Η μέση εκπαίδευση, με τις διάφορες μορφές της, στην οποία περιλαμβάνεται και η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να γενικεύεται, ώστε να καθίσταται ευχερής σε όλους με όλα τα κατάλληλα μέσα και μάλιστα με την προοδευτική θέσπιση της δωρεάν παιδείας. [...]

3. Τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται την ελευθερία των γονέων και, ενδεχόμενα των νόμιμων κηδεμόνων, να επιλέγουν για τα παιδιά τους ιδρύματα που δεν ανήκουν ή δεν υπάγονται στο Δημόσιο, αλλά ανταποκρίνονται στα οριζόμενα από το

κράτος ή εγκεκριμένα ελάχιστα όρια εκπαίδευσης και να εξασφαλίζουν τη θρησκευτική και ηθική μόρφωση των παιδιών τους σύμφωνα προς τις ίδιες τους πεποιθήσεις.
[...]

Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού (ΣΔΤΠ), Άρθρο 28

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών:

α) Καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους.

β) Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διάφορων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης.

γ) Εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία με όλα τα κατάλληλα μέσα, σε

συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός.

δ) Καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί τη σχολική και την επαγγελματική ενημέρωση

και τον προσανατολισμό

[...]

Πρωτόκολλο 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, (ΕΣΔΑ) Άρθρο 2

Ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευθή. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαιδύσεως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαιδύσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις.

Το δικαίωμα στη μόρφωση αναγνωρίζεται ως κύριο στην ανάπτυξη του ατόμου και στην κατανόηση και προστασία (άλλων) δικαιωμάτων του ανθρώπου.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Νο. 13, Το δικαίωμα στη μόρφωση (άρθρο 13 του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/10

1. Η μόρφωση είναι ταυτόχρονα ένα αυτοτελές δικαίωμα του ανθρώπου αλλά και ένα απαραίτητο μέσο για την πραγμάτωση άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ως δικαίωμα που προσφέρει εφόδια, η μόρφωση είναι το βασικό όχημα με το οποίο οι οικονομικά και κοινωνικά περιθωριοποιημένοι ενήλικες και παιδιά μπορούν να απαλλαγούν από τη φτώχεια και να αποκτήσουν τα μέσα ώστε να συμμετάσχουν πλήρως στις κοινότητές τους. Η μόρφωση διαδραματίζει ζωτικό ρόλο [...] προστατεύοντας τα παιδιά από επικίνδυνη εργασιακή και σεξουαλική εκμετάλλευση, προάγοντας τα ανθρωπίνια δικαιώματα και τη δημοκρατία, προστατεύοντας το περιβάλλον και ελέγχοντας την πληθυσμιακή αύξηση.[...]

4. Τα συμβαλλόμενα κράτη συμφωνούν ότι κάθε είδους μόρφωση, είτε δημόσια είτε ιδιωτική, επίσημη ή ανεπίσημη, πρέπει να προσανατολίζεται προς τους στόχους και τους σκοπούς που καθορίζονται στο άρθρο 13 (1). [...] η μόρφωση πρέπει να προσανατολίζεται στο «αίσθημα αξιοπρέπειας» της προσωπικότητας του ανθρώπου, πρέπει να «παρέχει τη δυνατότητα σε όλα τα άτομα να συμμετάσχουν αποτελεσματικά σε μία ελεύθερη κοινωνία» και πρέπει να προάγει τη συνεννόηση ανάμεσα σε όλες τις «εθνοτικές» ομάδες, καθώς και ανάμεσα σε όλα τα έθνη και τις φυλετικές και θρησκευτικές ομάδες. [...] [Τ]ίως το πιο θεμελιώδες στοιχείο είναι ότι «η μόρφωση πρέπει να προσανατολίζεται στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρωπίνης προσωπικότητας». [...]

9. Η Επιτροπή αποκτά καθοδήγηση για τη σωστή ερμηνεία του όρου «πρωτοβάθμια μόρφωση» από την Οικουμενική Διακήρυξη για τη Μόρφωση για Όλους, που αναφέρει: «Το βασικό σύστημα παροχής της βασικής εκπαίδευσης για τα παιδιά εκτός από την οικογένεια είναι τα πρωτοβάθμια σχολεία. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση πρέπει να είναι καθολική και να διασφαλίζει ότι καλύπτονται οι βασικές ανάγκες μάθησης για όλα τα παιδιά [...]

12. Ενώ το περιεχόμενο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ποικίλει ανάμεσα στα συμβαλλόμενα κράτη και με την πάροδο του χρόνου, περιλαμβάνει την ολοκλήρωση της βασικής εκπαίδευσης και τη θέση βάσεων για δια βίου μάθηση και την ανάπτυξη του ανθρώπου. Προετοιμάζει τους μαθητές για ευκαιρίες επαγγελματικής πορείας και ανώτερης εκπαίδευσης.

13. Σύμφωνα με το άρθρο 13 (2) (β), η δευτεροβάθμια εκπαίδευση «πρέπει να καταστεί γενικά διαθέσιμη και προσβάσιμη σε όλους με κάθε κατάλληλο μέσο, και ειδικά με την προοδευτική εισαγωγή της δωρεάν εκπαίδευσης». Η φράση «γενικά διαθέσιμη» νοείται, πρώτον, ότι η δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν εξαρτάται από την προφανή ικανότητα ή δεξιότητα του μαθητή και, δεύτερον, ότι η δευτεροβάθμια εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται σε όλη την επικράτεια του κράτους με τρόπο που διατίθεται στην ίδια βάση για όλους. [...]

ΕΔΠ, [Γενικό Σχόλιο Αρ. 1](#), Άρθρο 29 (1): Οι σκοποί της μόρφωσης, Έγγ. ΟΗΕ CRC/GC/2001/1

9. Τρίτον, ενώ το Άρθρο 28 εστιάζει στις υποχρεώσεις των κρατών μερών σε σχέση με την εγκαθίδρυση εκπαιδευτικών συστημάτων και την εξασφάλιση της εισαγωγής σε αυτά, το Άρθρο 29 υπογραμμίζει το υποκειμενικό και ατομικό δικαίωμα σε ένα ποιοτικό εκπαιδευτικό επίπεδο. Σε συμφωνία με την έμφαση της Σύμβασης στη σημασία της δράσης υπέρ των συμφερόντων του παιδιού, το Άρθρο εστιάζει στο μήνυμα για παιδοκεντρική εκπαίδευση: ότι δηλαδή ο στόχος της εκπαίδευσης είναι η ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, των ταλέντων και των δυνατοτήτων του, αναγνωρίζοντας πως κάθε παιδί έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ενδιαφέροντα, δυνατότητες και μαθησιακές ανάγκες. Έτσι το πρόγραμμα σπουδών πρέπει να είναι σε ευθεία συνάρτηση ως προς το κοινωνικό, πολιτιστικό, περιβαλλοντικό και οικονομικό υπόβαθρο του παιδιού και τις παροντικές και μελλοντικές ανάγκες του και λαμβάνει υπόψη τις πλήρεις αναπτυσσόμενες δυνατότητες του: διδακτικές μέθοδοι πρέπει να προσαρμοστούν στις διαφορετικές ανάγκες διαφορετικών παιδιών. Η εκπαίδευση πρέπει να στοχεύει επίσης στην εξασφάλιση των αναγκαίων βιοτικών γνώσεων ώστε κανένα παιδί να μην φεύγει από το σχολείο όντας μη εφοδιασμένο για να αντιμετωπίσει μελλοντικές δυσκολίες. Βασικά εφόδια αποτελούν όχι μόνο γλωσσικές και μαθηματικές γνώσεις αλλά και εφόδια όπως η δυνατότητα να παίρνει ισορροπημένες αποφάσεις, να επιλύει ειρηνικά τις διαφορές του, να διατηρεί έναν υγιή τρόπο ζωής, καλές κοινωνικές σχέσεις και υπευθυνότητα, κριτική σκέψη, δημιουργικά ταλέντα και άλλες δυνατότητες που παρέχουν στο παιδί αναγκαίες γνώσεις για να κυνηγήσουν τους μελλοντικούς τους στόχους. [...]

Αν και μεγάλο τμήμα του δικαιώματος στη μόρφωση πρέπει να επιτευχθούν μέσω προοδευτικής πραγμάτωσης, υπάρχουν ορισμένες πτυχές του δικαιώματος που έχουν άμεσο αποτέλεσμα.

ΕΟΚΜΔ, [Γενικό Σχόλιο Αρ. 13](#), Το δικαίωμα στη μόρφωση (άρθρο 13 του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/10

43. Ενώ το Σύμφωνο προβλέπει την προοδευτική πραγμάτωση και αναγνωρίζει τους περιορισμούς λόγω των ορίων των διαθέσιμων πόρων, επίσης επιβάλει στα συμβαλλόμενα κράτη διάφορες υποχρεώσεις άμεσου αποτελέσματος. Τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν άμεσες υποχρεώσεις αναφορικά με το δικαίωμα στη μόρφωση, όπως είναι η «εξασφάλιση» ότι το δικαίωμα «θα ασκείται χωρίς κανενός είδους διάκριση» (άρθ. 2(2)) και η υποχρέωση «λήψης μέτρων» (άρθ. 2 (1)) προς την πλήρη πραγμάτωση του άρθρου 13. Τα βήματα αυτά πρέπει να είναι «σκόπιμα, συγκεκριμένα και στοχευμένα» προς την πλήρη πραγμάτωση του δικαιώματος στη μόρφωση.

44. Η πραγμάτωση του δικαιώματος στη μόρφωση στην πορεία του χρόνου, δηλαδή «προοδευτικά», δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως ότι στερεί από τις υποχρεώσεις των

συμβαλλομένων κρατών κάθε ουσιώδες περιεχόμενο. Η προοδευτική πραγμάτωση σημαίνει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν την ειδική και συνεχή υποχρέωση «να κινούνται όσο πιο εσπευσμένα και αποτελεσματικά είναι δυνατόν» προς την πλήρη πραγμάτωση του άρθρου 13.

45. Υπάρχει μία ισχυρή υπόθεση απαγόρευσης οποιωνδήποτε αναδρομικών μέτρων λαμβάνονται σχετικά με το δικαίωμα στη μόρφωση, καθώς και άλλων δικαιωμάτων που προβλέπονται από το Σύμφωνο. Αν ληφθούν όποια σκόπιμα αναδρομικά μέτρα, το συμβαλλόμενο μέρος έχει το βάρος της απόδειξης ότι εισήγαγε τα μέτρα κατόπιν της πλέον προσεκτικής αξιολόγησης άλλων εναλλακτικών και ότι είναι πλήρως αιτιολογημένα με βάση το σύνολο των δικαιωμάτων που προβλέπονται στο Σύμφωνο και στο πλαίσιο της πλήρους χρήσης των μέγιστων διαθέσιμων πόρων του συμβαλλόμενου κράτους. [...]

52. Αναφορικά με το άρθρο 13 (παρ. 2) (στοιχ. β) – (στοιχ. δ), ένα συμβαλλόμενο κράτος έχει την άμεση υποχρέωση «να λάβει μέτρα» (άρθ. 2 (παρ. 1)) προς την πραγμάτωση της δευτεροβάθμιας, της ανώτερης και της βασικής εκπαίδευσης για όλους εκείνους που βρίσκονται στην επικράτειά του. Ως ελάχιστο, το συμβαλλόμενο κράτος οφείλει να υιοθετήσει και να εφαρμόσει μια εθνική εκπαιδευτική στρατηγική, η οποία περιλαμβάνει την παροχή της δευτεροβάθμιας, της ανώτερης και της βασικής εκπαίδευσης σύμφωνα με το Σύμφωνο. Αυτή η στρατηγική πρέπει να περιλαμβάνει μηχανισμούς, όπως δείκτες και σημεία αναφοράς για το δικαίωμα στη μόρφωση, με το οποίο μπορεί να παρακολουθηθεί στενά η πρόοδος. [...]

Δεδομένης της σημασίας της μόρφωσης, είναι εξίσου σημαντικό κάθε άτομο να έχει ίση πρόσβαση στη μόρφωση, ανεξάρτητα από τις οικονομικές πιθανότητες, ή την επιλογή ενός φροντιστή ή της κυβέρνησης.

ΕΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο Αρ. 11, Πλάνα δράσης για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Άρθρο 14 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα), Έγγ. ΟΗΕ E/1992/23

6. Υποχρεωτική. Το στοιχείο της υποχρέωσης εξυπηρετεί για να τονιστεί το γεγονός ότι κανένας από τους γονείς ή κηδεμόνες ή το κράτος δικαιούνται να αντιμετωπίσουν ως προαιρετική την απόφαση του αν το παιδί θα έχει πρόσβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. [...] Πρέπει να τονιστεί, όμως, ότι η εκπαίδευση που παρέχεται πρέπει να είναι επαρκής ως προς την ποιότητα, σχετική προς το παιδί και πρέπει να προάγει την πραγμάτωση άλλων δικαιωμάτων του παιδιού.

7. Δωρεάν. Η φύση της προϋπόθεσης είναι αδιαμφισβήτητη. Το δικαίωμα διατυπώνεται ρητά ως προς τη διασφάλιση της διαθεσιμότητας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης χωρίς χρέωση για το παιδί, τους γονείς ή τους κηδεμόνες. Οι χρεώσεις που επιβάλλονται από το κράτος, τις τοπικές αρχές ή το σχολείο, και άλλα άμεσα έξοδα, αποτελούν αντικίνητρα για την απόλαυση του δικαιώματος και ενδέχεται να διακυβεύσουν την πραγμάτωσή του. Επίσης, στην ουσία, είναι συχνά πολύ αποθαρρυντικά. Η εξάλειψή τους είναι ένα θέμα που πρέπει να αντιμετωπιστεί από το προτεινόμενο πλάνο δράσης. Τα έμμεσα κόστη, όπως είναι οι υποχρεωτικές εισφορές από τους γονείς (που ορισμένες φορές παρουσιάζονται ως εθελοντικές, ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι), ή η υποχρέωση ένδυσης με μία σχετικά ακριβή σχολική στολή, μπορεί επίσης να εμπίπτουν στην ίδια κατηγορία. Άλλα έμμεσα κόστη μπορεί να επιτρέπονται, κατόπιν εξέτασης από την Επιτροπή ανά περίπτωση. [...]

Δεν είναι μόνο η πρωτοβάθμια εκπαίδευση που πρέπει να παρέχεται δωρεάν, αλλά και η δευτεροβάθμια εκπαίδευση πρέπει σταδιακά να καταστεί δωρεάν. Στην υπόθεση *Ponomaryovi κατά Βουλγαρίας* το ΕΔΔΑ συνδέει το δικαίωμα στην πρόσβαση – δωρεάν – στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που καθίσταται όλο και πιο σημαντική σε μία σύγχρονη κοινωνία.

***Ponomaryovi κατά Βουλγαρίας*, ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 5335/05, Απόφαση από 21 Ιουνίου 2011**

57. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που είναι το ζήτημα της παρούσας υπόθεσης, εμπίπτει ανάμεσα στα δύο άκρα. Η διάκριση επιβεβαιώνεται από τη διαφορά της διατύπωσης ανάμεσα

στα στοιχεία (α), (β) και (γ) του Άρθρου 28 παρ. 1 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, το πρώτο από τα οποία δεσμεύει τα κράτη να «[κ]αταστήσουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση υποχρεωτική και διαθέσιμη για όλους», ενώ το δεύτερο και το τρίτο απλά τα καλεί να «[ε]νθαρρύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης... και να λάβουν κατάλληλα μέτρα, όπως είναι η εισαγωγή της δωρεάν εκπαίδευσης και η προσφορά οικονομικής αρωγής σε περίπτωση ανάγκης» και να «[κ]αταστήσουν την ανώτερη εκπαίδευση προσβάσιμη σε όλους, βάσει των ικανοτήτων τους, με κάθε κατάλληλο μέσο (βλ. σκέψη 33 παραπάνω). [...] Όμως, το Δικαστήριο αναγνωρίζει το γεγονός ότι με όλο και περισσότερες χώρες πλέον να κινούνται προς αυτό που έχει περιγραφεί ως κοινωνία «που βασίζεται στη γνώση», η δευτεροβάθμια εκπαίδευση διαδραματίζει έναν όλο και πιο σπουδαίο ρόλο στην επιτυχή ατομική ανάπτυξη και στην κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των εμπλεκόμενων ατόμων. Πράγματι, σε μία μοντέρνα κοινωνία, η διάθεση μόνο των βασικών γνώσεων και δεξιοτήτων αποτελεί τροχοπέδη στην επιτυχή ατομική και επαγγελματική εξέλιξη. Αποτρέπει τα ενδιαφερόμενα άτομα από την προσαρμογή στο περιβάλλον τους και επιφέρει ευρείες συνέπειες για την κοινωνική και οικονομική ευημερία τους.

Αν και η υποχρέωση να καταστεί η δευτεροβάθμια εκπαίδευση δωρεάν είναι μια προοδευτική υποχρέωση, περιορίζεται από τους φραγμούς που προκαλούνται από την απαγόρευση λήψης σκόπιμων οπισθοδρομικών μέτρων. Αυτό σημαίνει ότι, εφόσον η δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχει καταστεί δωρεάν, μπορεί να αντιστραφεί μόνο σε πολύ δυσμενείς (οικονομικές ή άλλες) καταστάσεις.

Απαγόρευση διακρίσεων και το Δικαίωμα στη μόρφωση

Το δικαίωμα στη μόρφωση ισχύει για όλες τις κατηγορίες μη υπηκόων ανεξάρτητα από το καθεστώς τους: πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο, νόμιμους και παράτυπους μετανάστες (βλ. επίσης *Timishev κατά Ρωσίας* παρακάτω).

ΕΔΠ, [Γενικό Σχόλιο Αρ. 1](#), Άρθρο 29 (1): Οι σκοποί της μόρφωσης, Έγγ. ΟΗΕ CRC/GC/2001/1

10. Η διάκριση με βάση οποιονδήποτε από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 2 της Σύμβασης, είτε ευδιάκριτους είτε συγκαλυμμένους, θίγει την ανθρωπινή αξιοπρέπεια του παιδιού και είναι δυνατόν να υπονομεύσει ή ακόμα και να καταστρέψει τη δυνατότητα του παιδιού να επωφεληθεί από τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες. [...]

Και:

ΕΟΚΜΔ, [Γενικό Σχόλιο Αρ. 13](#), Το δικαίωμα στην εκπαίδευση (άρθρο 13 του Συμφώνου), Έγγ. ΟΗΕ E/C.12/1999/10

24. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η απόλαυση του δικαιώματος στη βασική εκπαίδευση δεν περιορίζεται λόγω ηλικίας ή φύλου. Καλύπτει τα παιδιά, τους νέους και τους ενήλικες, συμπεριλαμβανομένων των ηλικιωμένων. [...]

31. Η απαγόρευση κατά των διακρίσεων που προβλέπεται στο άρθρο 2 (παρ. 2) του Συμφώνου δεν υπόκειται ούτε στην προοδευτική πραγμάτωση ούτε στη διαθεσιμότητα των πόρων. Ισχύει πλήρως και άμεσα για όλες τις πτυχές της μόρφωσης και εμπεριέχει όλους τους διεθνώς αναγνωρισμένους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων. [...]

34. Η Επιτροπή [...] επιβεβαιώνει ότι η αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων καλύπτει όλα τα άτομα σχολικής ηλικίας που διαμένουν στην επικράτεια ενός συμβαλλόμενου κράτους, συμπεριλαμβανομένων των αλλοδαπών, ανεξαρτήτως του νομικού τους καθεστώτος. [...]

57. Στο Γενικό Σχόλιο αρ 3, η Επιτροπή επιβεβαίωσε ότι τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν «την ελάχιστη βασική υποχρέωση να διασφαλίσουν την ικανοποίηση, τουλάχιστον, των ελάχιστων βασικών επιπέδων» κάθε δικαιώματος που διατυπώνεται στο Σύμφωνο,

συμπεριλαμβανομένων «των πιο βασικών μορφών εκπαίδευσης». Στο πλαίσιο του Άρθρου 13, αυτή η βασική υποχρέωση επιβάλλει επίσης: την διασφάλιση του δικαιώματος πρόσβασης σε δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα και προγράμματα με τρόπο που δεν εισάγει διακρίσεις, τη διασφάλιση ότι η εκπαίδευση συνάδει με τους σκοπούς που ορίζονται στο άρθρο 13 (παρ. 1), να παρέχει πρωτοβάθμια εκπαίδευση για όλους, σύμφωνα με το άρθρο 13 (παρ. 2) (στοιχείο α) [...]

59. Ενδεικτικά, οι παραβιάσεις του άρθρου 13 περιλαμβάνουν: την εισαγωγή ή μη κατάργηση νομοθεσίας που εισάγει διακρίσεις κατά ατόμων ή ομάδων, για οποιουσδήποτε απαγορευμένους λόγους, στο πεδίο της εκπαίδευσης, την μη λήψη μέτρων που αντιμετωπίζουν de facto τις διακρίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης, [...] τη μη εισαγωγή, ως προτεραιότητα, της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με τρόπο υποχρεωτικό και δωρεάν για όλους, η μη λήψη «σκόπιμων, σαφών και στοχευμένων» μέτρων προς την προοδευτική πραγμάτωση της δευτεροβάθμιας, ανώτερης και βασικής εκπαίδευσης σύμφωνα με το άρθρο 13 (παρ. 2) (στοιχ. β.) –(στοιχείο δ.) [...]

Ο αποκλεισμός των παιδιών από την εκπαίδευση λόγω έλλειψης καταχώρισης των γονέων ως νόμιμων μεταναστών παραβιάζει το δικαίωμα στη μόρφωση.

Timishev κατά Ρωσίας, ΕΔΔΑ, Προσφυγές αρ. 55762/00 και 55974/00, Απόφαση από 13 Δεκεμβρίου 2005

64. Το Άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1 απαγορεύει την άρνηση στο δικαίωμα της μόρφωσης. Η διάταξη δεν περιλαμβάνει εξαιρέσεις και η δομή της είναι παρόμοια με αυτή των Άρθρων 2 και 3, του Άρθρου 4 παρ. 1 και του Άρθρου 7 της Σύμβασης («Κανείς δεν πρέπει»), που μαζί διαμορφώνουν τις πλέον βασικές αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών που αποτελούν το Συμβούλιο της Ευρώπης. Σε μια δημοκρατική κοινωνία, το δικαίωμα στη μόρφωση, το οποίο είναι απαραίτητο για την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διαδραματίζει αυτόν τον βασικό ρόλο, οπότε η περιοριστική ερμηνεία της πρώτης πρότασης του Άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1 δεν θα συμβάδιζε με τον σκοπό ή τον στόχο αυτής της διάταξης (βλ. Leyla Şahin κατά Τουρκίας [GC], αρ. 44774/98, Σκέψη 137, ΕΔΔΑ 2005-XI). Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται επίσης σε παρόμοιους όρους άλλων διεθνών εγγράφων, όπως είναι η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Άρθρο 26), το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (Άρθρο 13), η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων (Άρθρο 5 (στοιχείο ε) (στοιχείο ν)) και η Συνθήκη για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Άρθρο 13). Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το δικαίωμα στη μόρφωση εξασφαλίζει την πρόσβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, που είναι καίριας σημασίας για την ανάπτυξη ενός παιδιού.

65. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι στα παιδιά του προσφεύγοντα υπήρξε άρνηση εγγραφής στο σχολείο στο οποίο είχαν φοιτήσει τα προηγούμενα δύο χρόνια. Η κυβέρνηση δεν αντέκρουσε την κατάθεση του προσφεύγοντα ότι ο πραγματικός λόγος της άρνησης ήταν ότι ο προσφεύγων είχε παραδώσει την κάρτα μετανάστη του, οπότε και απώλεσε την ιδιότητά του ως κάτοικος του Nalchik.

66. Όπως σημειώνεται παραπάνω, η Σύμβαση και τα Πρωτόκολλά της δεν ανέχονται την άρνηση στο δικαίωμα της μόρφωσης. Το Κράτος επιβεβαίωσε ότι το ρωσικό δίκαιο δεν επέτρεπε την άσκηση αυτού του δικαιώματος να εξαρτάται από το καθεστώς παραμονής των γονέων. Συνεπάγεται ότι στα παιδιά του προσφεύγοντα δεν επετράπη το δικαίωμα στη μόρφωση που προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο. Αυτός ο αποκλεισμός από το σχολείο δεν συμμορφωνόταν με τις απαιτήσεις του Άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου αρ. 1. [...]

Σε μία υπόθεση σχετικά με την πρόσβαση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι η ουσιαστική ανισότητα και η έλλειψη πραγματικών εναλλακτικών σε άλλες χώρες όντως αποτελούσαν διάκριση.

Ponomaryovi κατά Βουλγαρίας, ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 5335/05, Απόφαση από 21 Ιουνίου 2011

57. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που είναι το ζήτημα της παρούσας υπόθεσης, εμπίπτει ανάμεσα στα δύο άκρα. Η διάκριση επιβεβαιώνεται από τη διαφορά της διατύπωσης ανάμεσα στα στοιχεία (α), (β) και (γ) του Άρθρου 28 παρ. 1 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, το πρώτο από τα οποία δεσμεύει τα κράτη να «[κ]αταστήσουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση υποχρεωτική και διαθέσιμη για όλους», ενώ το δεύτερο και το τρίτο απλά τα καλεί να «[ε]νθαρρύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης... και να λάβουν κατάλληλα μέτρα, όπως είναι η εισαγωγή της δωρεάν εκπαίδευσης και η προσφορά οικονομικής αρωγής σε περίπτωση ανάγκης» και να «[κ]αταστήσουν την ανώτερη εκπαίδευση προσβάσιμη σε όλους, βάσει των ικανοτήτων τους, με κάθε κατάλληλο μέσο (βλ. σκέψη 33 παραπάνω). [...] Όμως, το Δικαστήριο αναγνωρίζει το γεγονός ότι με όλο και περισσότερες χώρες πλέον να κινούνται προς αυτό που έχει περιγραφεί ως κοινωνία «που βασίζεται στη γνώση», η δευτεροβάθμια εκπαίδευση διαδραματίζει έναν όλο και πιο σπουδαίο ρόλο στην επιτυχή ατομική ανάπτυξη και στην κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των εμπλεκόμενων ατόμων. Πράγματι, σε μία μοντέρνα κοινωνία, η διάθεση μόνο των βασικών γνώσεων και δεξιοτήτων αποτελεί τροχοπέδη στην επιτυχή ατομική και επαγγελματική εξέλιξη. Αποτρέπει τα ενδιαφερόμενα άτομα από την προσαρμογή στο περιβάλλον τους και επιφέρει ευρείες συνέπειες για την κοινωνική και οικονομική ευημερία τους.

58. Αυτές οι θεωρήσεις συνηγορούν υπέρ μιας πιο αυστηρής εξέτασης από το Δικαστήριο για την αναλογικότητα του μέτρου που επηρεάζει τους προσφεύγοντες.

59. Στην αξιολόγηση αυτής της αναλογικότητας το Δικαστήριο δεν χρειάζεται, υπό τις πολύ ιδιαίτερες συγκυρίες αυτής της υπόθεσης, να καθορίσει αν το Βουλγαρικό κράτος δικαιούται να στερήσει σε όλους τους παράτυπους αλλοδαπούς τα οφέλη της μόρφωσης – όπως είναι η δωρεάν εκπαίδευση – που έχει συμφωνήσει να παράσχει στους υπηκόους του και σε ορισμένες μόνο κατηγορίες αλλοδαπών [...]

60.[Τ]ο Δικαστήριο παρατηρεί στην αρχή ότι οι προσφεύγοντες δεν ήταν στη θέση ατόμων που καταφθάνουν στη χώρα παράνομα και κατόπιν αξιώνουν τη χρήση των δημοσίων υπηρεσιών της, συμπεριλαμβανομένης της δωρεάν φοίτησης σε σχολείο. Ακόμα και όταν οι αιτούντες βρέθηκαν, κάπως απροειδοποίητα, στη θέση αλλοδαπών που δεν διαθέτουν άδειες μόνιμης παραμονής, οι αρχές δεν είχαν ουσιαστική αντίρρηση στην παραμονή τους στη Βουλγαρία και προφανώς δεν είχαν ποτέ κάποια σοβαρή πρόθεση να τους απελάσουν. Πράγματι, κατά τον χρόνο των γεγονότων οι προσφεύγοντες είχαν προβεί σε ενέργειες για να διευθετήσουν το καθεστώς τους. Έτσι, όποιες υποθέσεις σχετίζονται με την ανάγκη διακοπής ή αντιστροφής των ροών παράνομων μεταναστών, σαφώς δεν ισχύουν στην υπόθεση των προσφεύγοντων [...] Ούτε μπορεί να ειπωθεί ότι οι προσφεύγοντες προσπάθησαν να καταχραστούν το βουλγαρικό εκπαιδευτικό σύστημα. Δεν ήταν καν η επιλογή τους να διαμείνουν στη Βουλγαρία και να μορφωθούν εκεί. Ήρθαν να ζήσουν στη χώρα σε πολύ μικρή ηλικία, διότι η μητέρα τους παντρεύτηκε έναν υπήκοο Βουλγαρίας. Οι προσφεύγοντες δεν μπορούσαν ρεαλιστικά να επιλέξουν άλλη χώρα και να συνεχίσουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευσή τους εκεί. Επιπλέον, δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι οι προσφεύγοντες, οι οποίοι ήταν πλήρως ενσωματωμένοι στη βουλγαρική κοινωνία και μιλούσαν άπταιστα βουλγαρικά, είχαν όποιες ανάγκες ειδικής εκπαίδευσης που θα απαιτούσαν την πρόσθετη χρηματοδότηση των σχολείων τους.

62. Όμως, οι αρχές δεν έλαβαν υπόψη τους κανένα από αυτά τα ζητήματα. [...] [Δ]εν φαίνεται ότι οι αρχές θα μπορούσαν να το πράξουν.

63. Το Δικαστήριο, από την πλευρά του, κρίνει ότι στις ειδικές συγκυρίες της παρούσας υπόθεσης η απαίτηση να καταβάλουν οι προσφεύγοντες διδάκτρα για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευσή τους λόγω της ιθαγένειάς του και του καθεστώτος τους ως μεταναστών, δεν αιτιολογείται. [...]

Στην υπόθεση *D.H. και λοιποί κατά Τσεχίας*, το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης του ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα μέλη μιας ομάδας που έχει συστηματικά αποκλειστεί από το σύνηθες σύστημα φοίτησης στο σχολείο, εισάγει έμμεση διάκριση. Αυτό μπορεί να ισχύει για τα παιδιά-μετανάστες, καθώς πολλά Κράτη επιλέγουν να υιοθετούν ένα λιγότερο δύσκολο πρόγραμμα μαθημάτων, όταν πρόκειται για μετανάστες εν αναμονή χορήγησης της άδειας παραμονής τους. Αν και αυτοί οι μετανάστες μπορεί να μην καταλήξουν να

παραμείνουν στη χώρα, οι συνέπειες ενός μικρότερου βαθμού εκπαίδευσης μπορεί να είναι επιβλαβείς για τη μελλοντική τους εξέλιξη και σταδιοδρομία.

D.H. και λοιποί κατά Τσεχίας, ΕΔΔΑ, Προσφυγή Αρ. 57325/00, Απόφαση από 13 Νοεμβρίου 2007

183. [...] Στις παρατηρήσεις του, αυτό που πρέπει να αποδειχθεί είναι ότι, χωρίς αντικειμενική και εύλογη αιτιολογία, έτυχαν λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης από ότι τα μη Ρομά παιδιά σε μία συγκρίσιμη κατάσταση και αυτό, στην περίπτωση τους, συνεπάγεται έμμεση διάκριση.

184. Το Δικαστήριο έχει ήδη αποδεχθεί σε προηγούμενες υποθέσεις ότι η διαφορετική μεταχείριση μπορεί να πάρει τη μορφή δυσανάλογων επιζήμιων συνεπειών μιας γενικής πολιτικής ή μέτρου, τα οποία, αν και διατυπωμένα με ουδέτερους όρους, εισάγουν διάκριση κατά μίας ομάδας. [...] [Μ]ια τέτοια κατάσταση μπορεί να οδηγήσει σε «έμμεση διάκριση», που δεν απαιτεί απαραίτητα την πρόθεση εισαγωγής διακρίσεων. [...]

198. Το Δικαστήριο αποδέχεται ότι η απόφαση της κυβέρνησης να διατηρήσει το σύστημα ειδικών σχολείων παροτρύνθηκε από την επιθυμία εύρεσης λύσης για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Όμως, συμμερίζεται την ανησυχία των άλλων θεσμών του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έχουν εκφράσει ενστάσεις για τα πιο βασικά προγράμματα μαθημάτων που ακολουθούνται σε αυτά τα σχολεία και, ειδικά, την κατάτμηση που προκαλεί το σύστημα.

202. Όσον αφορά τη γονική συναίνεση, το Δικαστήριο σημειώνει την παρατήρηση της κυβέρνησης ότι αυτή ήταν ο καθοριστικός παράγοντας, χωρίς την οποία οι προσφεύγοντες δεν θα είχαν τοποθετηθεί σε ειδικά σχολεία. Υπό το πρίμα του γεγονότος ότι εδραιώθηκε διαφορά στη μεταχείριση στην προκειμένη υπόθεση, συνεπάγεται ότι οποιαδήποτε τέτοια συναίνεση θα σηματοδοτούσε την αποδοχή στη διαφορετική μεταχείριση, ακόμα και αν εισάγει διακρίσεις, δηλαδή με άλλα λόγια θα αποτελούσε παραίτηση από το δικαίωμα μη διάκρισης. Όμως, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η παραίτηση από ένα δικαίωμα που εξασφαλίζεται από τη Σύμβαση – εφόσον μία τέτοια παραίτηση επιτρέπεται – πρέπει να διαπιστώνεται με αναμφισβήτητο τρόπο και να παρέχεται πλήρης γνώση των γεγονότων, δηλαδή με βάση τη συναίνεση κατόπιν ενημέρωση [...].

203. Στην προκειμένη υπόθεση, το Δικαστήριο δεν πείσθηκε ότι οι γονείς των παιδιών Ρομά, που είναι μέλη μιας μειονεκτούσας κοινότητας και συχνά λαμβάνουν χαμηλή μόρφωση, ήταν ικανοί να σταθμίσουν όλες τις πτυχές της κατάστασης και τις συνέπειες της παροχής της συναίνεσής τους. Η ίδια η κυβέρνηση παραδέχθηκε ότι η συναίνεση σε αυτή την περίπτωση δόθηκε με τη μορφή υπογραφής ενός ήδη συμπληρωμένου εντύπου που δεν περιείχε πληροφορίες για τις διαθέσιμες εναλλακτικές λύσεις ή τις διαφορές ανάμεσα στο πρόγραμμα μαθημάτων και αυτού που ακολουθούσαν τα άλλα σχολεία. Ούτε οι εθνικές αρχές δείχνουν να έχουν λάβει πρόσθετα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι οι Ρομά γονείς έλαβαν όλες τις πληροφορίες που χρειαζόνταν προκειμένου να λάβουν μία απόφαση βασισμένη στην ενημέρωση ή ότι γνώριζαν τις συνέπειες που θα είχε η παροχή της συναίνεσής τους στο μέλλον των παιδιών τους [...].

204. Λόγω της θεμελιώδους σημασίας της απαγόρευσης όλων των φυλετικών διακρίσεων, το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης έκρινε ότι, ακόμα και με την εκτίμηση της ικανοποίησης των συνθηκών που αναφέρονται στην παράγραφο 202 παραπάνω, δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή η παραίτηση από το δικαίωμα να μην υποστεί κάποιος φυλετική διάκριση, καθώς κάτι τέτοιο θα αντίβαινε σε ένα σημαντικό δημόσιο συμφέρον. [...]

207. Τα γεγονότα της συγκεκριμένης υπόθεσης υποδηλώνουν ότι οι διευθετήσεις σχετικά με την παρακολούθηση του σχολείου για τα παιδιά Ρομά δεν έλαβαν την προστασία (βλ. Σκέψη 28 παραπάνω) που θα διασφάλιζε ότι, κατά την άσκηση του περιθωρίου αξιολόγησης της εκπαιδευτικής σφαίρας, το κράτος θα λάμβανε υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες τους ως μέλη μιας μειονεκτικής τάξης [...]. Επιπλέον, ως αποτέλεσμα των διευθετήσεων, οι προσφεύγοντες τοποθετήθηκαν σε σχολεία για παιδιά με νοητικές αναπηρίες, όπου ακολουθούταν ένα πιο βασικό πρόγραμμα μαθημάτων από ότι στα κανονικά σχολεία και όπου ήταν απομονωμένα από τους μαθητές του ευρύτερου πληθυσμού. Ως εκ τούτου, έλαβαν εκπαίδευση που επέτεινε τις δυσκολίες τους και αποδυνάμωσε την επακόλουθη προσωπική τους εξέλιξη, αντί να αντιμετωπίσει τα πραγματικά τους προβλήματα ή να τα βοηθήσει να ενταχθούν στα κανονικά

σχολεία και να αναπτύξουν δεξιότητες που θα διευκόλυναν της ζωή τους ως μέλη του πληθυσμού πλειοψηφίας. Πράγματι, η κυβέρνηση δέχθηκε έμμεσα ότι οι ευκαιρίες για εργασία είναι πιο περιορισμένες για τους μαθητές των ειδικών σχολείων.

208. Υπό αυτές τις συνθήκες και ενώ αναγνωρίζονται οι προσπάθειες που καταβάλλονται από τις αρχές της Τσεχίας να διασφαλίσουν ότι τα παιδιά Ρομά φοιτούν σε σχολεία, το Δικαστήριο δεν επείσθη ότι η διαφορά στη μεταχείριση μεταξύ παιδιών Ρομά και παιδιών μη Ρομά αιτιολογήθηκε αντικειμενικά και εύλογα και ότι υπήρχε εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν και του επιδιωκόμενου σκοπού. [...]

209. Τέλος, εφόσον αποδείχθηκε ότι η σχετική νομοθεσία, όπως εφαρμόστηκε στην πράξη κατά τον ουσιαστικό χρόνο, είχε δυσανάλογα επιζήμια επίπτωση στην κοινότητα των Ρομά, το Δικαστήριο κρίνει ότι οι προσφεύγοντες, ως μέλη αυτής της κοινότητας έγιναν λήπτες της ίδιας μεταχείριση που εισάγει διακρίσεις. Ομοίως, δεν χρειάζεται να εξετάσει τις μεμονωμένες υποθέσεις τους [...]

**International
Commission
of Jurists**

P.O. Box 91
Rue des Bains 33
CH 1211 Geneva 8
Switzerland

t +41 22 979 38 00
f +41 22 979 38 01
www.icj.org